

Қазақстан Республикасының өңдеу өнеркәсібін дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 20 желтоқсандағы № 846 қаулысы.

Ескерту. Қаулының тақырыбы жаңа редакцияда - ҚР Үкіметінің 28.03.2023 № 259 қаулысымен.

Қазақстан Республикасының Үкіметі **ҚАУЛЫ ЕТЕДІ:**

Ескерту. Кіріспе жаңа редакцияда - ҚР Үкіметінің 30.12.2021 № 965 қаулысымен.

1. Қоса беріліп отырған Қазақстан Республикасының өңдеу өнеркәсібін дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы (бұдан әрі – тұжырымдама) бекітілсін.

Ескерту. 1-тармақ жаңа редакцияда - ҚР Үкіметінің 28.03.2023 № 259 қаулысымен.

2. Тұжырымдаманы іске асыруға жауапты орталық, жергілікті атқарушы органдары мен ұйымдар (келісу бойынша):

1) Тұжырымдаманы іске асыру жөнінде шаралар қабылдасын;

2) "Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жоспарлау жүйесін бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 29 қарашадағы № 790 қаулысында белгіленген тәртіппен және мерзімдерде Тұжырымдаманың іске асырылу барысы туралы ақпарат беріп тұрсын.

Ескерту. 2-тармақ жаңа редакцияда - ҚР Үкіметінің 30.12.2021 № 965 қаулысымен.

2-1. Осы қаулының орындалуын бақылау Қазақстан Республикасының Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігіне жүктелсін.

Ескерту. Қаулы 2-1-тармақпен толықтырылды - ҚР Үкіметінің 30.12.2021 № 965 қаулысымен.

3. Осы қаулы қол қойылған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі.

Қазақстан Республикасының
Премьер-Министрі

Б. Сағынтаев

Қазақстан Республикасы
Үкіметінің
2018 жылғы 20 желтоқсандағы
№ 846 қаулысымен
бекітілген

Қазақстан Республикасының өңдеу өнеркәсібін дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы

Ескерту. Тұжырымдама жаңа редакцияда - ҚР Үкіметінің 28.03.2023 № 259 қаулысымен.

Паспорт

1. Қазақстан Республикасындағы Өнеркәсіптік-инновациялық дамудың ағымдағы жағдайын талдау

2. Өнеркәсіптік-инновациялық даму саласындағы мемлекеттік саясаттың халықаралық тәжірибесіне шолу

3. Өнеркәсіптік-инновациялық даму пайымы

4. Дамудың негізгі қағидаттары мен тәсілдері

5. Нысаналы индикаторлар және күтілетін нәтижелер

6. Қазақстан Республикасының өңдеу өнеркәсібін дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-қимыл жоспары

Тұжырымдама Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарында қойылған міндеттерді орындау мақсатында әзірленді. Мәселен, өнеркәсіп секторларында мамандандырылған факторлар мен нарықтық жағдайлар жасау жөніндегі міндеттерді шешу үшін өңдеу өнеркәсібі өндірушілері үшін мемлекеттік қолдау шараларының құралдарын, оның ішінде бәсекеге қабілеттілікті арттыру туралы келісім шеңберіндегі пакеттік шешімдерді кеңейту көзделген.

Шағын және орта бизнестің (бұдан әрі – ШОБ) өсуі мен дамуы үшін мүмкіндіктерді кеңейту жөніндегі міндетті іс жүзінде іске асыру мемлекеттік қолдау бағдарламалары мен шараларының атаулылығын кеңейту және арттыру арқылы бизнесті қаржыландыруға қолжетімділікті арттыруға бағытталған шаралар арқылы жүзеге асырылатын болады.

1. Қазақстан Республикасындағы өнеркәсіптік-инновациялық дамудың ағымдағы жағдайын талдау

Қазақстанда жоғары өнімді және экспортқа бағдарланған өңдеу өнеркәсібін құруға бағытталған өнеркәсіптік-инновациялық даму саясаты кезең-кезеңімен іске асырылуда.

Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес өңдеу өнеркәсібі деп жаңа өнімге (тауарға, оның ішінде азық-түлік тауарларына) арналған шикізатты, материалдарды, заттарды, компоненттерді өңдеумен байланысты өнеркәсіп салаларының жиынтығы түсініледі.

2020 жылмен салыстырғанда өнеркәсіптік-инновациялық қызмет субъектілерінің саны 18,6% - ға ұлғайды және 2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша өңдеуші секторға 19,9 мың кәсіпорын тартылды, оның ішінде 19,2 мың шағын, 501 орта және 250 ірі кәсіпорындар.

Өндірушілердің өнімді сатудан және қызмет көрсетуден түскен табысы оң динамиканы көрсетеді. 2022 жылдың 9 айында табыс 2021 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 27,5% - ға өсіп, 16,3 трлн теңгені құрады. 2021 жылы табыс 4 трлн теңгеге артып, 16,1 трлн теңгені құрады.

Өңдеуші сектордың өндірілген өнімінің көлемі 2020 жылмен салыстырғанда 7,5 трлн теңгеге өсті және 2022 жылдың 12 айында 20,7 трлн теңгені құрады. Өңдеуші сектордың өндірілген өнімінің жиынтық көлемі үш жыл ішінде 51 трлн теңгені құрады.

Өндірістің НКИ 2022 жылдың 12 айында 2021 жылдың ұқсас кезеңіне 103,4% құрады. 2021 жылы НКИ 2020 жылға қарай 104,7% белгісінде тіркелді.

2022 жылғы қаңтар-қыркүйекте өңдеу өнеркәсібінің жалпы қосылған құны (бұдан әрі – ЖҚҚ) 2020 жылғы ұқсас кезеңмен салыстырғанда 3 трлн теңгеге ұлғайды және 8,9 трлн теңгені құрады. 2021 жылы ЖҚҚ көлемі 11,4 трлн теңгені, 2020-9,2 трлн теңгені құрады.

ЖҚҚ НКИ 2022 жылдың 9 айында 2021 жылдың ұқсас кезеңіне 104,6% құрады. 2021 жылдың 9 айында 2020 жылдың сәйкес кезеңіне НКИ 105,7% құрады.

Бұрын Қазақстанда өндірілмеген жаңа өнім түрлерін өндіру игерілді: жүк және жолаушылар вагондары, электровоздар, жүк, жеңіл автомобильдер мен автобустар, трансформаторлар, рентген аппаратурасы, жарықдиодты шамдар, титан құймалары мен слабтар, дәрілік заттар және басқалар.

Қазақстанда өндірілетін және сыртқы нарықтарда бәсекеге қабілетті тауарлардың саны артты, оның ішінде: бу турбиналары, мыс бұйымдары, радиаторлар, аккумуляторлар, сусындар, кондитерлік өнімдер және т. б.

2021 жылдың қорытындысы бойынша Экономикалық қызмет түрлері бойынша тозудың жоғары дәрежесі мынадай салаларға тиесілі:

- металлургия өнеркәсібі-49,2%;
- сусындар өндірісі-48,8%;
- машиналар мен жабдықтардан басқа дайын металл бұйымдарын өндірісі-45,2%;
- резеңке және пластмасса бұйымдарын өндірісі-39,9%;
- азық-түлік өндірісі-38,7%.

Өңдеу өнеркәсібінде бұл көрсеткіш 40,6% құрады.

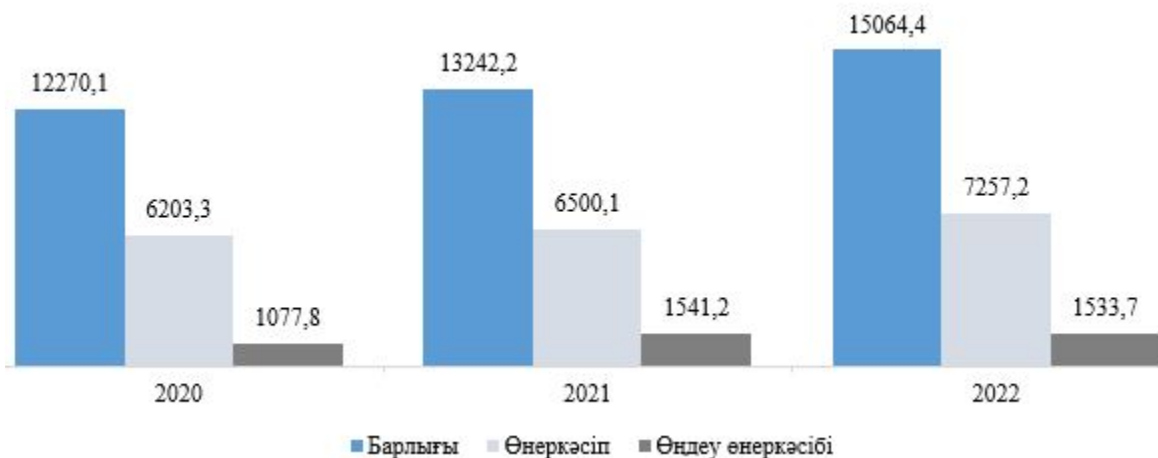
Өңдеу секторының экономикасына тартылған негізгі өндірістік қорлар жаңғыртуды қажет етеді. Бұл міндетті шешу үшін кәсіпорындарды инвестициялық және инновациялық белсенділікке, сондай-ақ негізгі өндірістік қорларды жаңғыртуға ынталандыру қажет.

Өңдеу өнеркәсібінің әлеуеті оның инвестициялық тартымдылығымен анықталады. Өңдеуші өнеркәсіптің негізгі капиталына инвестициялар салудың жыл сайынғы оң серпіні нәтижесінде 2020 жылдан бастап 2022 жылға дейін негізгі капиталға инвестициялар көлемі 4,2 трлн теңгені құрады, бұл ретте негізгі капиталға инвестициялардың нақты өсуі 2,3 есе (231,3), 2020 жылғы 1077,8 млрд теңгеден 2022 жылы 1 533,6 млрд теңгеге дейін 1,4 есеге ұлғайды %) (1-сурет).

2022 жылдың 12 айында Өңдеуші өнеркәсіптің негізгі капиталына инвестициялар көлемі 1 533,7 млрд теңгені құрап, 2020 жылмен салыстырғанда номиналды мәнде 455,9 млрд теңгеге ұлғайды.

2022 жылы инвестициялардың негізгі ағымы мынадай кәсіпорындарды дамытуға бағытталды: металлургия өнеркәсібі (606,3 млрд теңге немесе секторға инвестициялардың жалпы көлемінің 40%), химия өнеркәсібі (230 млрд теңге немесе секторға инвестициялардың жалпы көлемінің 15%), Өзге де металл емес минералдық өнімдер (162 млрд теңге немесе 11 %), өнімдер (140,6 млрд теңге немесе 9%), резеңке және пластмасса бұйымдары (91 млрд теңге немесе 6%).

1-сурет. 2020 – 2022 жылдары негізгі капиталға салынған инвестициялар серпіні, млрд теңге

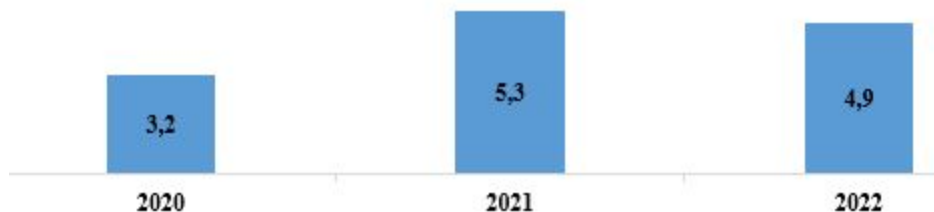
Ақпарат көзі: ҚР СЖРА ҰСБ

Барлығы 3 жыл ішінде (2020–2022 жылдар) өңдеу секторына салынған инвестициялар 13,4 млрд АҚШ долларынан асып, 2020 жылғы 3,2 млрд АҚШ долларынан 1,5 есеге өсіп, 2022 жылы 4,9 млрд АҚШ долларына жетті (2-сурет).

Шетелдік инвесторлар металлургия өнеркәсібіне және машиналар мен жабдықтардан басқа дайын металл бұйымдарын өндіруге (3,7 млрд доллар немесе салынған шетелдік инвестициялардың жалпы сомасының 76,8%), химия өнеркәсібі өнімдерін өндіруге (274,8 млн. (204,6 млн доллар немесе 4,2%), компьютерлер, электрондық және оптикалық өнімдер (177,4 млн доллар немесе 3,6%) және тамақ өнімдері, сусындар мен темекі өнімдері (161 млн доллар немесе салынған шетелдік жалпы соманың 3,3 % Инвестициялар).

2022 жылы тікелей шетелдік инвестициялар ағыны 2020 жылмен салыстырғанда химия өнеркәсібі өнімдерін өндіруде 5 есеге, компьютерлерде, электрондық және оптикалық өнімдерде 4 есеге, кокста және мұнай өңдеу өнімдерінде 2 есеге, ағаш және қағаз бұйымдарында және басып шығаруда 1,7 есеге өсті.

2-сурет. Шетелдік тікелей инвесторлардан Қазақстанға тікелей инвестициялардың жалпы ағыны, млрд АҚШ доллары

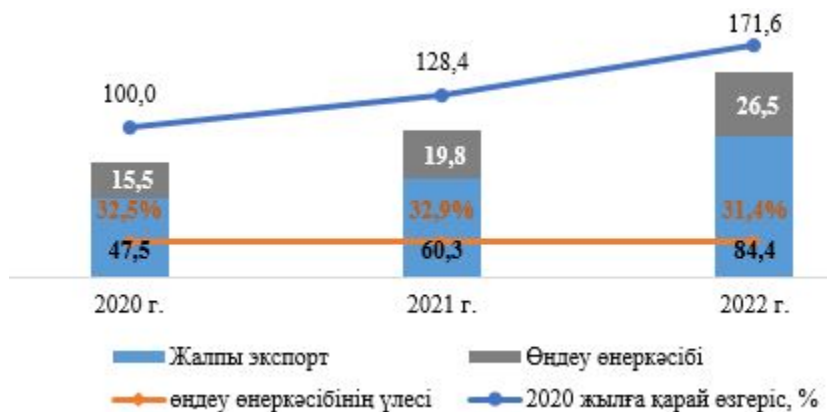

Ақпарат көзі: ҚР ҰБ

2022 жылғы қаңтар-желтоқсанда өңдеуші өнеркәсіп экспортының көлемі 2020 жылмен салыстырғанда 71,5% - ға ұлғайып, 26,5 млрд АҚШ долларын құрады (3-сурет). Бұл ретте өңдеу өнеркәсібінің экспорт құрылымында 90% - пять бес сала алады: металлургиялық өндіріс (57%), Кокс және мұнай өңдеу өнімдерін (9,3%), тамақ өнімдерін (8,7%), химия өнеркәсібі өнімдерін (6,2%), компьютерлерді, электрондық және оптикалық жабдықтарды (6,2% - дан) өндіру.

2022 жылдың 12 айының қорытындысы бойынша Қазақстаннан тауарлар мен қызметтер экспортының жалпы көлемі 84,4 млрд АҚШ долларын құрады, бұл 2020 жылғы көрсеткіштен 36,9 млрд АҚШ долларына артық.

3-сурет. Қазақстан Республикасы тауарлары экспортының серпіні, млрд АҚШ доллары

Ақпарат көзі: ҚР СЖРА ҰСБ, ҚР Қаржыминінің МКК

2020 жылдан бастап өңдеу өнеркәсібі өндірісінің көлемі бойынша оң динамика байқалады – 2020 жылы 13,2 трлн теңгеден 2022 жылы 20,7 трлн теңгеге дейін (4-сурет).

4-сурет. Қазақстан Республикасының өңдеу өнеркәсібінің өндірісі көлемінің серпіні, трлн теңге

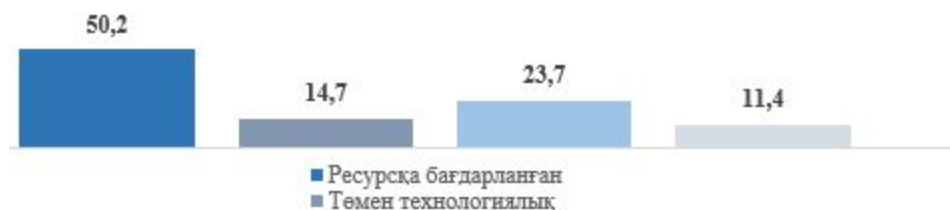
Ақпарат көзі: ҚР СЖРА ҰСБ

2022 жылы өңдеу өнеркәсібінің дамуына мынадай салалар ең көп үлес қосты: Metallургия өндірісі (9 трлн теңге немесе өңдеу өнеркәсібі өндірісінің жалпы көлемінің 43,6%), тамақ өнімдерін өндіру (2,9 трлн теңге немесе ББ өндірісінің жалпы көлемінің 14,1%), автомобильдер, тіркемелер және жартылай тіркемелер өндірісі (1,2 трлн теңге немесе 5,8%), машиналар мен жабдықтарды жөндеу және орнату (848,2 млрд теңге немесе 4,1%) және сусындар өндіру (764,1 млрд теңге немесе 3,7%).

Қазақстан Республикасының өңдеу өнеркәсібін дамытудың нақты деңгейі технологиялық, географиялық бөлу және экспорт параметрлері арқылы айқындалады.

Өңдеу өнеркәсібі экономиканың барлық секторларының ішінен неғұрлым әртекті болып табылады. Ол 24 әртүрлі саладан тұрады, олар капиталды қажетсіну, еңбекті пайдалану, технологиялық деңгейімен, орналасқан жерін таңдаумен және тұтынушылық табиғатымен ерекшеленеді. UNIDO дайындаған Өнеркәсіптік даму туралы 2020 есебінде Қазақстан дамушы Өнеркәсіптік экономикасы бар елге жатқызылды. Өңдеу өнеркәсібіндегі қосылған құнның басым бөлігі төмен (14,7 %) және орта технологиялық (23,7 %) секторларға жатады (5-сурет).

5-сурет. Технологиялық күрделілігі бойынша өңдеу өнеркәсібінің құрылымы (ЖІӨ-ге %)

Ақпарат көзі: United Nations Industrial Development Organization, 2020. Competitive Industrial Performance Report 2020. Vienna, Austria

Қазақстан экономикалық күрделілік индексінде 2018 жылмен салыстырғанда 133 елдің рейтингінде 95-орыннан (экономикалық күрделілік индексі -0,63 баллды құрайды

) 81-орынға (экономикалық күрделілік индексі -0,33 балл) көтеріліп, 2020 жылы өз позициясын 14 тармаққа жақсартты (6-сурет).

сурет 6. Қазақстанның 2000 – 2019 жылдардағы экономикалық күрделілік индексі рейтингіндегі орны

6-сурет. Қазақстанның Экономикалық күрделілік индексі рейтингінде 2000 – 2020 жылдардағы орны

Ақпарат көзі: <https://atlas.cid.harvard.edu/rankings№>. Жүгінген күні 16.02.2023 ж.

Қазақстан Тәжікстаннан 13 позицияға (94 орын, – 0,61) алға, ал Өзбекстаннан 3 позицияға (78 орын, күрделілігі – 0,26) Армениядан 4 позицияға (77 орын, күрделілігі – 0,24), Қырғызстаннан 27 позицияға (54 орын, күрделілігі 0,16), Ресей 30 позицияға (51 орын, күрделілігі 0,20), Беларусь 50 позицияға (31 орын, күрделілігі 0,83)) артта қалды.

2020 жылы Қазақстан тауарлары экспортының көлемі 38,7 млрд АҚШ долларын құрап, 2018 жылмен салыстырғанда 19,5% - ға төмендеді. Қазақстандық өнімді импорттаушы негізгі елдер өзгерген жоқ, олардың Жалпы экспорт көлеміндегі үлесі екі елмен өсті: Қытай – 23,42 % (2018 жылы 16,69%), Ресей – 13,25 % (2018 жылы 11,01%), Германияға экспорттың үлесі төмендеді және – 5,92% (2018 жылы 7,65%) құрады.

Соңғы 10 жылда Қазақстанның өңдеу өнеркәсібі өсімінің жоғары қарқыны негізінен елдің әлемдік шикізат нарықтарына (базалық металдар мен материалдар) қатысуын

кеңейту есебінен қамтамасыз етілді. Халықаралық институттар, бизнес-қоғамдастықтардың өкілдері және сарапшылар түріндегі халықаралық қоғамдастық шикізат суперциклі аяқталды және тауарларды төмен қайта бөлу арқылы экономикалық өсу мүмкіндіктері таусылды.

Осыған байланысты шикізатты сатып алу бағасының кенеттен өзгеруіне ұшырамайтын, әлемдік саудаға бағдарланған аса жоғары технологиялық күрделі өнімдер өндірісін ұйымдастыру есебінен өңдеу өнеркәсібін қарқынды дамыту мәселесі туындады.

Қазақстанда тау-кен металлургия кешені (ТМК) мұнай-газ өнеркәсібінен кейінгі екінші ірі сектор болып табылады. ТМК үлесіне ЖІӨ-нің 8,7% - ы тиесілі, оның 5,8% - ы металлургия өнеркәсібіне тиесілі.

Саланың отандық экономикаға қосқан елеулі үлесіне қарамастан, ел ішінде шикізатты қайта өңдеудің төмен деңгейі мәселесі өткір тұр-өндірілетін металдың негізгі көлемі экспортқа кетеді.

Алюминийдің жыл сайынғы өндірісі 262 мың тоннаны құрайды, ішкі тұтыну кезінде 34 мың тонна, 87% экспортқа кетеді (қайта өңдеушілер саны 20-дан астам кәсіпорын).

Мыс өндірісі 459 мың тонна, ішкі тұтыну 5,3 мың тонна, қалған 98,8% экспортталады (қайта өңдеушілер саны 20-дан астам кәсіпорын).

Қорғасын өндірісі 108 мың тонна, ішкі тұтыну 24 мың тонна, 77% экспортқа кетеді (тек бір қайта өңдеуші).

Қазіргі уақытта тұтас салаларды мемлекеттік қолдау индустрияландырудың алғашқы жылдарында талап етілген елеулі әсерді әкеле алмайды. Өңдеу өнеркәсібінің базалық іргетасын қолдау дүниежүзілік экономикалық дағдарысқа жауап реакциясы және өз алдына Қазақстан экономикасы үшін дағдарысқа қарсы шара болды.

COVID-19 коронавирусының таралуына байланысты экономикалық дағдарыс, оның ішінде пандемияға байланысты елдер арасындағы шекаралардың жабылуы әлемдік логистикаға үлкен соққы берді және шикізат пен дайын өнімді жеткізу тізбегінің бұзылуына алып келеді. Коронавирустың таралуын болдырмау үшін шектеулердің сақталуына және салдарында тұтынушылық сұраныстың төмендеуіне және протекционистік риториканың өсуіне байланысты сауда мен тікелей шетелдік инвестициялар көлемінің қысқаруы байқалады.

Нәтижесінде шикізат моделінің бәсекеге қабілеттілігінің төмендеу үрдісі, қоғам өмірінің барлық салалары мен экономика салаларын цифрландырудың жеделдеуі, технологиялық парадигма мен тұтыну құрылымының өзгеруі байқалады.

Экономиканы қалпына келтіру кезеңінде ковидтан кейінгі уақытта жоғарыда айтылғандардың салдарынан Қазақстан өзінің экспорттық және тұтыну қоржынын

мүмкіндігінше тезірек әртараптандыруы, тұтас салаларды қолдау практикасынан алшақтауы, өмірлік маңызы бар тауарлар өндіретін өнеркәсіптік кәсіпорындарды көптеп қалыптастыруы қажет.

Қазіргі уақытта Қазақстан өңдеу өнеркәсібіндегі кәсіпорындардың сыни массасын қалыптастырған жоқ. Мәселен, 2021 жылы Өңдеу өнеркәсібіндегі жұмыс істеп тұрған кәсіпорындардың саны 18 163 бірлікті құрады, ал экономикалық белсенді халық саны 9 256,7 мың адамды құрады. Өңдеу өнеркәсібінің көптеген салаларында жоғары экономикалық шоғырлану байқалады. Кәсіпорындардың географиялық шоғырлану процесі бастапқы кезеңде. Кәсіпорындардың көп болмауы мен географиялық шоғырланудың жоқтығы толыққанды салаларды қалыптастыру, қосылған құн тізбектерін құру, салааралық байланыстардың әлсіздігі, агломерациялық әсерлердің және олармен бірге жүретін жағымды сыртқы әсерлердің болмауы проблемаларына, технологиялық жаңғыртуға, өнімдердің сапасын жақсартуға, бәсекелестіктің жеткіліксіз болуына байланысты оның технологиялық күрделілігін арттыруға ынталанудың нашар болуына алып келуі мүмкін.

Қазіргі жағдайды ескере отырып, индустрияландыруды одан әрі тереңдету үшін Қазақстанның алдында халықтың азық-түлік, сол сияқты азық-түлік емес тауарларға деген бірінші кезектегі мұқтаждықтарын қанағаттандыруға, отандық өндірістік кешеннің үздіксіз жұмысын қамтамасыз етуге және дамытуға, сол арқылы ел экономикасының өзін-өзі қамтамасыз етуін арттыруға бағдарланған өңдеу өнеркәсібін сапалы өсіру міндеттері тұр.

Бұл міндеттер жаһандық сипаттағы үлкен сын-қатерлерге де, сол сияқты ішкі процестер мен проблемаларға да байланысты.

Демек негізгі проблемалардың бірі өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарының өндірістік қуаттарын жүктеу деңгейінің төмендігі болып табылады. Айталық, 2021 жылдың екінші тоқсанында өңдеу өнеркәсібінің отандық кәсіпорындарының 69,6 %-ының өндірістік қуат жүктемесі 70 %-дан аз болды, кәсіпорындардың 30,5 %-ы 70 %-дан астам деңгейінде жүктелді.

Өңдеу өнеркәсібінің отандық кәсіпорындарының толық жүктелмеуінің негізгі себептері шикізатпен қамтамасыз ету проблемалары, айналым қаражатына және қуаттарды жаңғыртуға қаржы қаражатының жетіспеуі, ішкі және сыртқы нарықтарда кәсіпорындардың өніміне сұраныстың болмауы немесе жеткіліксіз болуы, арнайы жабдықта жұмыс істеу үшін даярланған кадрлардың жеткіліксіздігі не болмауы болып табылады.

Қазіргі уақытта өңдеу өнеркәсібінде Қазақстан аумағында өндірілмейтін және кейін локализациялау перспективасы жоқ импорттық шикізат пен құрамдауыштар пайдаланылады. Қайта өңдеу өндірістеріндегі осындай аралық тауарлар импортының үлесі 50 %-ға дейін және одан да көп болуы мүмкін.

Мысалы, фармацевтика өнеркәсібіндегі өндіріс құрылымындағы импорттың үлесі 63 %, жиһаз өнеркәсібінде – 55 %, электрондық өнімдерде – 40 %, тамақ өнімдерінде – 21 %, құрылыс материалдары өндірісінде 18 % құрайды.

Шикізат пен құрамдауыштардың тапшылығы немесе болмауы мынадай себептерге байланысты:

шикізат өндірісінің технологиялық дамымауы (жоғары сапалы шикізат пен материалдар өндірісінің болмауы);

шикізаттың белгілі бір түрлерін өндірудің экономикалық орынсыздығы (шағын ішкі қажеттілік);

кейінгі өңдеуді ұйымдастыру үшін негізгі шикізаттың болмауы.

Демек ішкі және сыртқы нарықтарда отандық өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында Қазақстан аумағында өндірілмейтін шикізат пен құрамдауыштарға қол жеткізуді жеңілдетудің өткір қажеттілігі байқалады.

Өңдеу өнеркәсібіндегі инновациялық көрсеткіштер болжаудың күрделілігімен сипатталады. 2019 жылдан бастап өңдеуші өнеркәсіпке инновацияларды енгізуге жұмсалған шығындар көлемі 2021 жылдың қорытындысы бойынша 247,1-ден 421,2 млрд теңгеге дейін өскенін көрсетеді. Шығындар көлемі 1 197,7 млрд теңгені құрады. 2020 жылы өндірілген инновациялық өнім көлемінің 2019 жылмен салыстырғанда 1 489,9 млрд теңгеге дейін 1,8 есеге өсуі тіркелді, алайда келесі 2021 жылы 1 209,3 млрд теңгеге дейін немесе 18,8% - ға қысқарған. Нәтижесінде осы кезеңдегі жалпы ішкі өнімдегі инновациялық өнімнің үлесі де 2019 жылы 1,6% - дан, 2020 жылы 2,4% - дан ауытқиды және 2022 жылы 1,7% - ға дейін төмендеді (7-сурет).

7-сурет. Өңдеу өнеркәсібіндегі инновациялық белсенділік көрсеткіштерінің серпіні

Ақпарат көзі: ҚР СЖРА ҰСБ

Корпоративтік инновацияларды дамыту, инновациялық және ғылыми-техникалық дамудың драйвері бола алатын ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға (бұдан әрі – ҒЗТКЖ) қаражат инвестициялау үшін белгілі бір әлеуетке ие жүйе құраушы ұлттық және жеке компаниялар бар.

Қазақстанда "Astana Hub" IT-стартаптардың халықаралық технопаркі, "Инновациялық технологиялар паркі" дербес кластерлік қоры, "QazTechVentures" акционерлік қоғамы, "Qazinnovations" акционерлік қоғамы сияқты инновацияларды қолдауды дамыту институттары жұмыс істейді. Дүниежүзілік Банктің "Өнімді инновацияларды ынталандыру" жобасы іске асырылуда. Назарбаев Университетінің NURIS, "Астана" халықаралық қаржы орталығының (бұдан әрі – АХҚО) Fintechhub инновациялық кластері және Халықаралық жасыл технологиялар және инвестициялық жобалар орталығы жұмыс істейді.

2020 жылы Дүниежүзілік банктің тәжірибесі бойынша Технологияларды коммерцияландыруға, жұмыс істеп тұрған кәсіпорындарды технологиялық дамытуға және салаларды технологиялық дамытуға инновациялық гранттар беру қағидалары жетілдірілді.

Жалпы инновациялар бойынша көрсеткіштер 2010 жылмен салыстырғанда өсті. Бұл ретте 2021 жылғы жағдай бойынша елдің инновациялық және технологиялық дамуы:

өңдеуші өнеркәсіп экспортының жалпы көлеміндегі жоғары технологиялық өнім экспортының төмен үлесі-6,9%;

технологиялық инновацияларға шығындар деңгейі – 0,51 % құрады;

өңдеу өнеркәсібіндегі кәсіпорындардың салыстырмалы төмен инновациялық белсенділігі – 12,9 %;

ЖІӨ-дегі инновациялық өнімнің үлесі-1,7 %.

Елде өңдеу деңгейі орта және жоғары тауарлар шығару үшін қажетті қазіргі заманғы технологияларды әзірлеу не олардың трансферті үшін жеткілікті өз құзыреттері жоқ, сондықтан экспортта әлі де шикізат тауарлары, пайдалы қазбалар басым, ал импорт құрылымының басым бөлігін машиналар, жабдықтар, станоктар, дәлдігі жоғары аспаптар, арнайы техника, электроника және өндірістің басқа негізгі факторлары, бір сөзбен айтқанда, технологиялар алады.

Тиімді инновациялық экожүйені қалыптастыру, ғылымды қажетсінетін өнімдер жасауға қабілетті жоғары технологиялық экономикалық құрылымға көшу және сол арқылы азаматтардың өмір сүру деңгейін арттыру үшін жүйелі негізде инновацияларды дамыту қажет.

2021 жылғы шілдеде Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Дүниежүзілік экономикалық форум арасында Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 25 желтоқсандағы № 894 қаулысымен мақұлданған Қазақстандағы Төртінші өнеркәсіптік революция орталығы (бұдан әрі – 4ӨР орталығы) мен Дүниежүзілік экономикалық форум арасында қосылуға және ынтымақтастыққа қатысты келісімге (бұдан әрі –

Келісім) қол қойылды. 4ӨР үлестес орталығы АХҚО базасында құрылды. Келісімнің негізінде 4ӨР үлестес орталығы ашылды.

АХҚО негізгі мақсаты жаһандық қоғамдық мақсаттарға сәйкес ғылыми және технологиялық жетістіктерді қолдануды жеделдететін басқару қағидаттарын, саясат пен хаттамаларды әзірлеуге, сондай-ақ Төртінші өнеркәсіптік революция деп аталатын трансформациялық дәуірдің жетістіктерін кеңінен таратуға және локализациялауға бағытталған ынтымақтастық үшін жаңа алаң қалыптастыру болып табылады.

АХҚО-ның өңірлік маңызы бар және Орталық Азияда заттар интернеті, ақылды қалалар, жасанды интеллект және машиналық оқыту, үлкен деректерді басқару, блокчейн, пилотсыз көлік және аэроғарыштық технологиялар сияқты салаларда инновациялар мен цифрлық трансформацияны реттеу тетіктерін, саясатын, рәсімдері мен қағидаттарын қалыптастыруға және жетілдіруге мүмкіндік береді.

Инновациялық әлеуетті өрістетуге және бәсекеге қабілеттілікті арттыру үшін Жаһандық инновациялар индексі мен Дүниежүзілік экономикалық форумның сарапшылары дамушы елдерге (оның ішінде пандемияға байланысты жаңа жағдайда ескере отырып) мынадай ұсынымдар береді:

ел басшылығының инновациялық саясатқа ден қоюы және ведомствоаралық үйлестіру;

инновациялық қызметтің барлық субъектілерінің өзара іс-қимылды қамтамасыз етуі ;

зияткерлік меншік және инновациялар саласындағы саясаттардың келісілуі;

ғылымды, технологияны және инновацияларды дамытудың ұзақ мерзімді стратегиясын басымдықтарды айқындап және оларға ресурстардың көпшілігін шоғырландыра отырып жүргізу;

мемлекеттік қаржыландыруды ұлғайту және жеке инвестицияларды ынталандыру; нақты КРІ белгілеу және қабылданған шараларды үнемі бағалау.

Бұл ретте Дүниежүзілік банк сарапшыларының зерттеуіне сәйкес дамушы елдер үшін бірінші кезекте өндіру қабілеті пайда болуға тиіс, содан кейін бар технологияларды бейімдеу (трансферт) кезеңі басталады және үшінші кезеңде ғана инновацияны өздері жасау қабілеті пайда болады.

Демек бүгінгі күні Қазақстандағы нақты жағдай (инфрақұрылым, құзыреттер) тек инкрементальдық инновациялар құруды көздейді.

Серпінді технологияларды енгізу қомақты инвестицияларды қажет етеді. Ал отандық ірі және орта кәсіпорындардың кредиттену деңгейі жоғары, бұл инновациялық даму процесін тежеуге алып келеді. Қаржы ресурстарының жеткіліксіздігі жағдайында тікелей шетелдік инвестицияларды тарту отандық кәсіпорындардың инновациялық әлеуетін арттырудың триггері бола алады.

Инновацияларға қабілеттілік тұрақтылықтың орталық факторына айналуға. Қытай мен АҚШ арасындағы өсіп келе жатқан бәсекелестік олардың арасындағы

инновациялар үшін бәсекелестікті күшейтеді. Қытайлық не американдық стандарттар қолданылатын, осы елдердің бірінің технологиялық әзірлемелері басым болатын жекелеген технологиялық ықпал салалары барған сайын артып келеді. Қалыптасқан жағдайда елдердің, салалардың, кәсіпорындардың цифрлық егемендігі барған сайын маңызды бола түсуде.

Цифрлық технологияларға инвестициялар бәсекеге қабілеттілікті сақтау үшін шешуші мәнге ие болады. Tencent Қытай институты жүргізген сауалнамаларға сәйкес көптеген компаниялар өздерінің цифрлық инвестицияларын 10-30 %-ға арттыруды жоспарлауда және атап айтқанда, Big Data, заттар интернетіне, бұлтты есептеулерге және 5G-ге шоғырланады. Нәтижесінде 2025 жылға қарай Қытай Дүниежүзілік экономикалық форумның анықтамасы бойынша 4.0 индустриясы үшін материалдық базаны толығымен қалыптастыруды жоспарлауда.

Сондай-ақ 5G желілері мен жоғары өнімді есептеу қуаттары сияқты цифрландыруды қолдайтын инфрақұрылымды дамыту маңызды.

Осы тұрғыда өнеркәсіптік өндірістік тізбектер – 4.0 индустриясы цифрлық трансформациясының маңыздылығы қарқынды өсуде. Дағдарыс кезіндегі байланысты технологиялардың маңыздылығы, мысалы, өкпені жасанды желдету (ӨЖЖ) аппараттары үшін маңдайшалар мен бөлшектерді шығару үшін жаппай 3D басып шығару қолданылған кезде айқын болды.

Жабдықты қашықтан басқару үшін автоматтандыру және цифрлық технологияны қолдану дәрежесі карантин кезеңінде өнеркәсіптік компанияларға үлкен әсер етті. Цифрландырудың жеткілікті деңгейі бар компаниялар өндірісті жалғастырды, ал көптеген басқа компаниялар жедел персонал жұмысқа бара алмаған кезде толығымен тоқтады. 4.0 индустрияның элементтерін енгізген компаниялар дағдарысқа әлдеқайда жақсы дайын болып шықты. Фраунхофер қоғамының машина жасау және автоматтандыру институтының бағалауы бойынша бизнес модельдері цифрландырылған компаниялардың 70 %-ы кризистік жағдайға анағұрлым төзімді болып табылады. Цифрлық технологиялардың жаһандануы өнеркәсіптік өндірісті цифрландыру мен автоматтандыруды едәуір жеделдетті. Автоматтандыру есебінен кәсіпорындар шығындарды 15-тен 40 %-ға дейін төмендетуді қамтамасыз етті.

McKinsey & Company халықаралық консалтингтік компаниясының деректері 2020 жылы жаңа цифрлық технологияларды енгізу өз жемісін беретінін көрсетеді. Мысалы, АҚШ-тағы өнеркәсіптегі бизнес-процестерді цифрландыру орта есеппен 12 % – 14 %-ға дейін пайда әкеледі, бұл ретте еуропалық кәсіпорындар 7 – 9 %, ал азиялық баламалары 5 % – 7 %-ға дейін пайда берді.

Бұл ретте Қазақстанда кәсіпорындар өндірістік процестерге цифрлық технологияларды енгізуге кірісті, алайда көп жағдайда жаңғыртудың барлық процесі "кұрақ цифрландырумен" сипатталады. Басқаша айтқанда, өнім құнын құрудың бүкіл тізбегін қамтымайтын өндірісті ішінара цифрландыру жүруде, бұл қолданыстағы және

жаңа жабдықпен интеграциялау мүмкіндігі жоқ цифрлық технологиялардың толыққанды әсеріне толық көлемде қол жеткізуге мүмкіндік бермейді.

Сонымен қатар 2017 жылы тартылған шетелдік әріптестермен (Фраунхофер атындағы институт, Бизнес-Швеция) бірлесіп өткізілген өңдеу өнеркәсібі және тау-кен металлургия кешені (бұдан әрі – ТМК) секторларындағы 605-тен астам кәсіпорынды цифрлық трансформацияға көшуге дайындық тұрғысынан талдау нәтижелері бойынша кәсіпорындардың көпшілігі өндірісті басқарудың цифрлық жүйесінің болмауымен сипатталатыны анықталды (өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарының 84 %-ы, тау-кен секторында –56 %-ы). Екінші жағынан, өңдеу өнеркәсібі компанияларының шамамен 3 %-ы және ТМК кәсіпорындарының шамамен 21 %-ы цифрлық трансформация үшін жеткілікті технологиялық, ұйымдастырушылық және кадрлық базаға ие.

Цифрлық трансформацияны тежейтін факторлар анықталды. Біріншіден, бизнес цифрландырудан түсетін экономикалық пайданы жеткілікті түсінбейді, екіншіден, автоматтандыру және цифрландыру бойынша отандық әзірлемелер мен құзыреттер нашар дамыған, үшіншіден, білікті кадрлардың жетіспеушілігі, қаржы ресурстарының шектеулілігі, сондай-ақ инфрақұрылымдық шектеулер.

Жүргізілген жұмыстың қорытындысы бойынша "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде модельдік цифрлық фабрикалар құру, тау-кен металлургия кешенінің ірі компанияларының цифрландыру жобаларын іске асыруы, заттардың өнеркәсіптік интернетін дамыту үшін қолайлы құқықтық жағдайлар жасау, кәсіпорындар үшін 4.0 индустрия технологияларын енгізуге қаржылық, фискалдық және өзге де ынталандырулар жасау, өндірісте қауіпсіздікті арттыру мақсатында цифрлық технологияларды қолдануды нормативтік-құқықтық реттеу, өндіруші секторда "4.0 өндіру" инновациялық өзара іс-қимыл жобасын іске асыру сияқты бірқатар жүйелі шаралар енгізілді.

"Модельдік цифрлық фабрикалар құру" жобасы шеңберінде "Алтыналмас АҚ" АҚ, "Химфарм" АҚ, "Евразиан Фудс" АҚ, "Кентау трансформатор зауыты" АҚ, "Бал Текстиль" ЖШС, "Карлскрона" ЖШС, "Алматы желдеткіш зауыты" ЖШС өндірісінің ағымдағы жай-күйін анықтау мақсатында технологиялық аудит жүргізілді, оның нәтижелері бойынша компанияларды цифрландырудың жол карталары бекітілді.

Сонымен қатар өңірлерде өнеркәсіптік кәсіпорындарды цифрландыру жұмыстары жүргізілуде. Жалпы қазіргі кезде өңірлерде 2022 жылға дейін 121 кәсіпорында цифрлық шешімдерді енгізу жоспарланған (жаңа кәсіпорындар мен жаңғырту жобаларын ескере отырып, шамамен 276 цифрландыру жобасы). 2020 жылдың қорытындысы бойынша отандық өнеркәсіп кәсіпорындары 171 жобаны іске асырды, оның ішінде 57 жоба 2020 жылға тиесілі.

Сонымен бірге, қызметкерлердің құзыреттілігін арттыру үшін 2020 жылы Фраунхофер атындағы өнеркәсіптік инженерия және автоматтандыру институтымен бірлесіп, 4.0 индустрия тақырыбы бойынша өнеркәсіптік кәсіпорындардың

мамандарын оқыту жүргізілді. Оқыту еліміздің өнеркәсіптік кәсіпорындарына 4.0 индустрияның негізгі технологиялары мен тақырыптары бойынша құзыреттер мен білім трансферіне бағытталған.

Инвестициялар, тауарлар мен көрсетілетін қызметтер өндірісінің озық технологияларын тарту, жана жұмыс орындарын құру, сондай-ақ бәсекеге қабілетті өндірісті дамыту мақсатында Қазақстанда елдің Өнеркәсіптік-инновациялық жүйесінің инфрақұрылымын құрайтын арнайы экономикалық аймақтар (бұдан әрі – АЭА) және Өнеркәсіптік аймақтар (бұдан әрі – ИА) құрылды.

Бүгінгі күні елімізде 13 АЭА және 33 ИА жұмыс істейді.

АЭА аумақтарында олардың жұмыс істеген барлық уақытында (2002 жылдан бастап 2022 жылға дейін) 321 (91 аумақтан тыс) жоба іске қосылды. Осы жобаларды іске асыру нәтижесінде 22 мыңнан астам жұмыс орны құрылды, бюджетке салық түсімдері 341,4 млрд теңгені құрады.

Барлық АЭА инфрақұрылымын салуға арналған бюджеттік шығындар 399 млрд теңгені құрады, бұл ретте тартылған инвестициялар көлемі шамамен 2 610,9 млрд теңгені құрады. Яғни АЭА инфрақұрылымына салынған 1 бюджеттік теңге 6,6 теңге жеке инвестицияларды тартуға мүмкіндік берді (шетелдік қатысу үлесі 25,9 %-ды құрады).

ИА-да инвестиция көлемі шамамен 559.1 млрд теңге болатын 183 өндіріс іске қосылды. 8,6 мыңға жуық жұмыс орны ашылды. Өнеркәсіптік аймақтардың инфрақұрылымына 80 млрд теңге салынды. Демек салынған 1 бюджеттік теңгеге 7 теңге инвестиция тартылды. Тартылған инвестициялар көлемі бойынша Алматы қаласының Өнеркәсіптік аймағы көш бастауда.

1 теңгеге тартылған инвестициялардың айырмашылығы АЭА-дағы жобалар инфрақұрылымға жоғары талаптар қоя отырып, капиталды көп қажет ететіндігімен түсіндіріледі.

Жалпы АЭА режимінің арқасында Қазақстанда экономикалық қызметтің белгілі бір түрлері бойынша кәсіпорындардың тұтас топтары құрылды.

Мысалы, "Қорғас – Шығыс қақпасы" АЭА базасында соңғы буындағы логистика орталығы құрылды. "Астана – жаңа қала" АЭА-да Қазақстанда бұрын болмаған теміржол машинасын жасау дамыды. "Оңтүстік" АЭА тоқыма өнеркәсібін жандандырады. "Ұлттық Өнеркәсіптік мұнай-химия технопаркі" АЭА мен "Павлодар" АЭА-да мұнай-химия өндірісінің негізі қаланды. "Тараз химиялық паркі" АЭА-да глифосат (гербицид), натрий цианиді, натрий пиросульфиті, күкірт қышқылы және т.б. сияқты химия өнеркәсібінің жаңа өндірістері құрылуда. Осындай қағидат бойынша "зәкірлік" өндірістер айналасындағы барлық АЭА-да шағын және орта өндірістерді локализациялауды ұлғайту жоспарлануда. Қабылданып жатқан шаралар мен қол жеткізілген нәтижелерге қарамастан, АЭА мен ИА-ның даму әлеуеті толық ашылмаған, бұл оларды одан әрі дамыту үшін перспективалар ашады.

Қазақстан Республикасында АЭА-ны одан әрі дамыту, ілгерілету және басқару үшін отандық АЭА қызметінің даму қарқынының төмендігі мен тиімділігінің әлсіздігін сипаттайтын мынадай кедергілерді жою (жетілдіру) қажет:

бірқатар АЭА мен ИА инфрақұрылымы іс жүзінде аяқталған жоқ;

жеткіліксіз қаржыландыру және инфрақұрылым объектілері құрылысының уақтылы аяқталмауы. Мысалы, "Павлодар" АЭА-да бүгінгі күнде тазарту құрылыстарын салуды аяқтау, қосалқы станция салу арқылы электр энергиясының қуаттарын ұлғайту аса үлкен қажеттілік болып табылады, "Оңтүстік" АЭА-да АЭА инфрақұрылымы объектілерінің тозуы жоғары дәрежеде, "Астана – жаңа қала" АЭА-да жылумен жабдықтау кешенін аяқтау қажет, әлеуетті инвесторлар үшін "Тараз химиялық паркі" АЭА инфрақұрылым объектілерін салу (2-кезек) аяқталмаған және қажет, атап айтқанда, коммуналдық жабдықтау объектілері (магистральдық су құбыры, тазарту құрылыстары, газ құбыры), теміржол желілерін жүргізу, кешенді трансформаторлық қосалқы станцияларды салу арқылы қуаттарды ұлғайту іске асырылмаған;

мемлекеттік-жекешелік әріптестік тетігі, сондай-ақ АЭА және ИА базалық инфрақұрылымын салу кезінде жеке капиталдың әлеуеті іс жүзінде пайдаланылмайды;

АЭА аумағында рұқсат етілген қызмет түрлерінің шектеулі тізбесі және қызметтің жаңа түрлерін қосудың күрделі рәсімдері;

шағын өндірістерді орналастыру мүмкіндігі жоқ (шағын өндірістер үшін де, сол сияқты өз зауыттарын салуды талап етпейтін қызмет түрлері үшін де дайын өндірістік орынжайлар жоқ, мысалы, IT);

АЭА жұмыс істеу мерзімдерінің қысқалығы және жеңілдіктердің қолданылу кезеңдерінің әрқелкілігі (АЭА ең көп дегенде 25 жыл жұмыс істейді, оның ішінде АЭА қатысушысы мәртебесін алу кезеңіне байланысты жеңілдіктер бүкіл кезең бойы берілмейді);

инженерлік-коммуникациялық инфрақұрылым объектілерінің сақталуын қамтамасыз ету және қызмет көрсету, аварияларды немесе өзге де іркілістерді жою үшін қызмет көрсететін компаниялардың болмауы;

өңірлік және Республикалық маңызы бар индустриялық аймақтың мәртебесін өзгерту тәртібі мен өлшемшарттарын регламенттеудің болмауы.

Осы міндеттерді шешу үшін дамыған елдердің әлемдік тәжірибесін ескере отырып, Қазақстан Республикасының аумағында АЭА мен ИА-ның жұмыс істеуі мен дамуының жаңа тәсілдерін енгізу қажет.

Сонымен қатар, кластерлер өндірістік және сервистік кәсіпорындар, білім беру және ғылыми ұйымдар, билік органдары мен даму институттары кооперациясының жаңа тиімді нысаны болып табылады. Кластерлік тәсіл өңірлердегі компаниялардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру құралы ретінде өңдеу өнеркәсібі мен өнімді көрсетілетін қызметтер секторын дамытудағы маңызды бағытқа айналады.

2017 жылдан бастап кластерлік саясатты іске асыру үшін аумақтық кластерлерді дамыту, аумақтық кластерлерді іріктеу бойынша конкурстық рәсімдерді ұйымдастыру және өткізу әдістемесін, кластерлік бастамалардан конкурстық өтінімдерді сараптамалық бағалау әдістемесін қамтитын әдіснамалық негіз әзірленді.

Қазақстан өңірлерінде кластерлік инфрақұрылымды диагностикалау нәтижесінде конкурстық негізде алты пилоттық аумақтық кластер іріктелді: Қарағанды облысында (құрылыс), Шымкент қаласында (фармацевтикалық өнім өндіру бойынша), Алматы қаласында (жиһаз өнімдерін өндіру бойынша), Қостанай облысында (ұн тарту), Ақмола облысында (сүт өңдеу бойынша), Алматы облысында және Алматы қаласында (туризмді дамыту бойынша).

Аталған аумақтық кластерлерді дамытудың қазіргі кезеңінде фармацевтикалық, туристік кластерлерге, сүт өңдеу кластеріне қатысушылар кластерлік ұйымдарға бірікті және өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру мен сыртқы нарықтарға шығудың ортақ проблемаларын шешу бойынша өз қызметін қалыптастырды.

Мұндай ынтымақтастық кластерлерге қатысушылардың өндірістік қызметінің тиімділігіне тікелей әсер етеді және жалпы алғанда саланың жағдайына әсер етеді.

Кластерлерге қатысушы кәсіпорындар базасында құзыреттілік орталықтары құрылды ("Химфарм" АҚ, "Гормолзавод" ЖШС), әрбір кластер өзінің даму стратегиясын әзірледі, кластерлер жобаларын іске асыру бойынша жұмыстар басталды. Жиһаз кластеріне қатысушылар пәтерлерді сатып алушыларды кешенді жиһаз шешімдерімен қамтамасыз ету мақсатында құрылыс салушылар үшін 20 %-ға дейінгі жеңілдіктерді көздейтін сертификаттарды әзірледі. Құрылыс кластерінің қатысушылары Қарағанды қаласының зерттеу орталықтарымен отандық шикізаттан және өнеркәсіптік қалдықтардан экологиялық құрылыс материалдарын өндіру перспективалары бойынша шолу зерттеулерін жүргізуге меморандум жасасты.

Кластердің негізгі ерекшелігі оған кіретін кәсіпорындардың жекелеген шаруашылық жүргізуші субъектілермен салыстырғанда кластердің барлық қатысушыларының бәсекеге қабілеттілігін арттыру ретінде көрініс табатын көрінетін синергетикалық әсер алуы болып табылады. Кластерлерге қатысушылардың бірлескен жобалары салаларды дамытудың қазіргі заманғы әлемдік трендтеріне сәйкес өндірілетін тауар топтарының желісін кеңейтуге, экологиялық құрылыс материалдары мен басқа да өнімдерді өндіруге көшуге мүмкіндік береді.

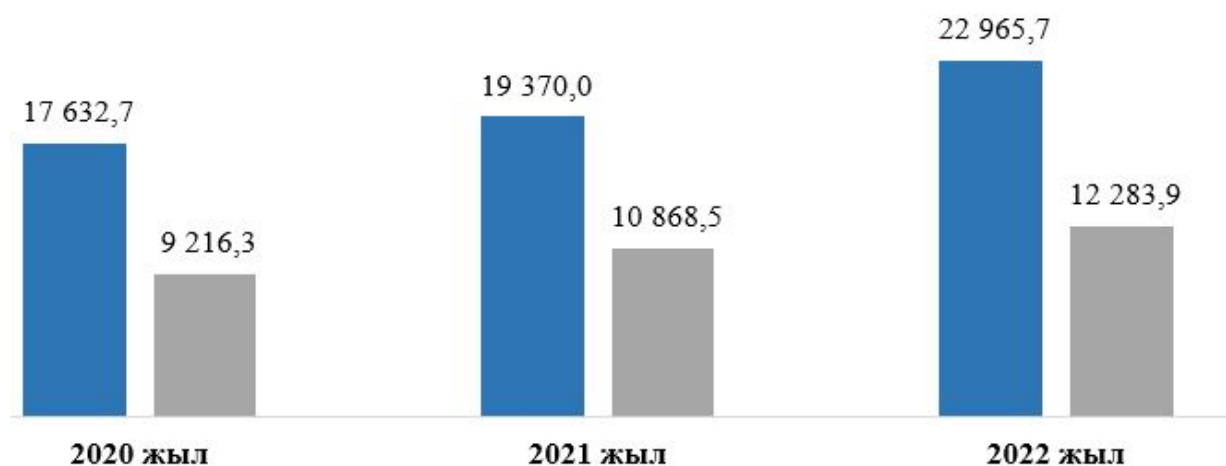
Өңдеу өнеркәсібінің дамуы ішкі нарықтың дамуы мен күрделілігіне де байланысты. Ішкі нарықтың қажеттілігін қамтамасыз ету үшін өнімдері ірі кәсіпорындар импорттайтын өнімнің сапа деңгейіне сәйкес келуге, яғни сапа мен басқару менеджментінің халықаралық стандарттарына сәйкес келуге тиіс өндірістерді басым тәртіппен дамыту қажет. Отандық өндірушілер шетелдік зауыттармен бәсекелесе

алмайды, сервистік нарыққа өз өнімдерін жеткізу бойынша тауашаны иеленуге дайын емес. Өндірісті жаңарту, жаңғырту, кеңейту бөлігінде өнім шығаратын отандық кәсіпорындардың айтарлықтай технологиялық артта қалуы байқалады.

Қазіргі экономикада реттелетін сатып алу іргелі стратегиялық рөл атқарады. Сатып алу тапсырыс берушілерді жабдықтау қағидалары ретінде қарастырылған кезең өтті. Қазір сатып алудың жүйелік әлеуеті бірінші орынға шықты, оның экономикалық мәні сұранысты экономикалық даму факторларына трансформациялауға негізделеді.

Тауарларды, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтердің (мемлекеттік сатып алу, ұлттық компаниялар мен холдингтердің сатып алуы, жер қойнауын пайдаланушылардың сатып алуы) реттелетін сатып алуын талдау республика бойынша 2020 жылдан бастап 2022 жылға дейін сатып алу көлемінің 17 632,7-тен 22 965,7 млрд теңгеге дейін 1,3 есеге жалпы өсуі кезінде жергілікті қамту үлесі 52,1 %-дан 53,5 %-ге дейін өсті, аралықта, 2021 жылы 56,1% индикаторды көрсетті (8-сурет).

8-сурет. 2020 – 2022 жылдардағы реттелетін сатып алу және ондағы жергілікті қамту көрсеткіштерінің серпіні

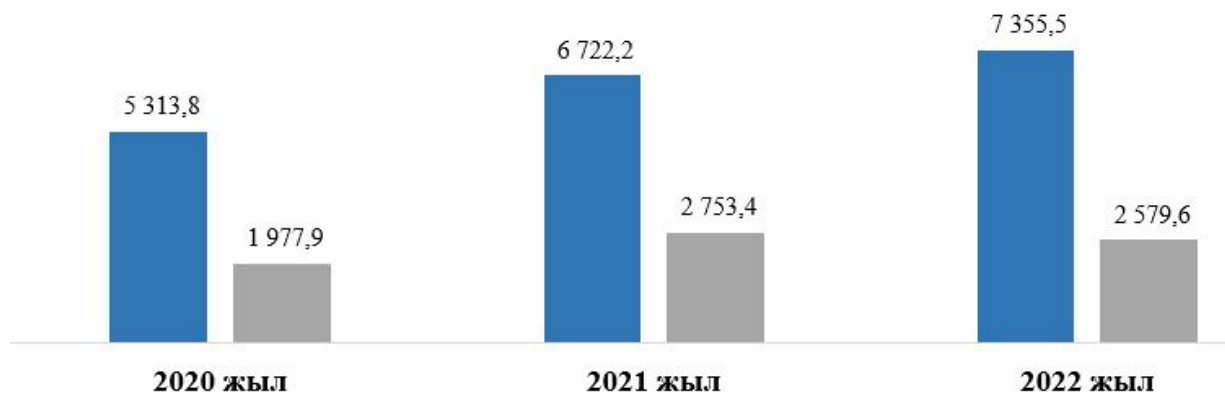

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігінің деректері

Қазақстанның Дүниежүзілік сауда ұйымына және Еуразиялық экономикалық одаққа кіруі мен қатысуы шеңберінде қабылданған міндеттемелерге сәйкес заңнамалық деңгейде мемлекеттік сатып алуларда отандық өнім берушілер үшін преференциялар беретін нормалар алынып тасталды және жер қойнауын пайдаланушылардың сатып алуларындағы елішілік құндылық жөніндегі талаптар ішінара сақталды. Бұл ретте отандық өнім берушілерге қолдау көрсету және шет мемлекеттердің аумағынан шығатын тауарларды, көрсетілетін қызметтерді, жұмыстарды және олардың өнім берушілерін белгілі бір сатып алуға қол жеткізуді шектеу мақсатында ұлттық режимнен алып тастауларды белгілеу мүмкіндігі көзделген. Бұл ретте белгілі бір

шаралар қабылданғаннан кейін елішілік құндылығы бойынша көрсеткіштер 2020 жылдан 2021 жылға дейінгі кезеңдегі оң динамиканы көрсете отырып, 2022 жылы төмендеу байқалады. Бұл жылдық көрсеткіш абсолютті мән үшін толық қалыптаспағандығына байланысты (9-сурет).

9-сурет. 2020 – 2022 жылдардағы мемлекеттік сатып алуға сатып алу көлемі мен жергілікті қамту көрсеткіштерінің серпіні

Дереккөз: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

Қазіргі уақытта жергілікті қамту бойынша талаптар жер қойнауын пайдаланушылардың сатып алуында ғана ішінара көзделген.

"Теңізшевройл" жауапкершілігі шектеулі серіктестігі (бұдан әрі – ТШО), "Қарашығанақ Петролеум Оперейтинг Б.В" жауапкершілігі шектеулі серіктестігі (бұдан әрі – КПО), Солтүстік Каспий операциялық компаниясы (бұдан әрі – НКОК) жобаларының ірі операторлары Қазақстан Республикасының Үкіметімен ынтымақтастық туралы меморандумдар шеңберінде отандық тауар өндірушілермен және жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді жеткізушілермен жұмыстар жүргізуде. Операторлар тапсырыс берушіге тұрақты бағдарланған жеткізушілермен ынтымақтастыққа ұмтылады, жеткізушілерге жоғары талаптар қойылады. Бірақ бұл өндірушілердің бәсекелестігінің күрделілігі тапсырыс берушілерге жеткізу кезінде шетелдік өнімдерге кедендік әкелу баждарының болмауы болып табылады.

Қазақстандағы ірі компаниялар тиісті өнімдер мен көрсетілетін қызметтерді ұсынатын шағын және орта кәсіпкерлікті (бұдан әрі – ШОК) іздеу, сондай-ақ олардың біліктілігін бағалау, олармен операциялар жүргізу кезінде тәуекелді азайту үшін қажетті ақпарат алу проблемаларына жиі тап болады.

Экспорттағы ШОК секторының үлесі бұрынғыдай жеткіліксіз деңгейде. Қазақстандық ШОК тауарлары экспортының төмен деңгейі себептерінің бірі шет

елдерде қолданылатын халықаралық стандарттар мен нормаларға, сапа кепілдіктеріне (API, ASMI, ISO, HACCP, CEN және т.б.) сәйкестікке сертификаттау құнының жоғары болуы болып табылады.

Кәсіпорындарға өнімдер мен көрсетілетін қызметтерді сертификаттау үшін қажетті техникалық құжаттаманы әзірлеуге жәрдемдесу шараларын күшейту қажет, бұл ШОК-қа техникалық кедергілерді еңсеруге және отандық кәсіпорындар мен тауарлардың бәсекеге қабілеттілік деңгейін арттыруға мүмкіндік береді.

Өнеркәсіптік-инновациялық саясатты одан әрі жүргізу бірнеше бастамашыл топтар аясында қаралатын болады. Біріншіден, қолданыстағы күшті жақтарды қолдана отырып, бар мүмкіндіктерді іске асыру. Екінші, қолданыстағы мүмкіндіктерді пайдалану үшін әлсіз жақтарға инвестициялар салу. Үшінші, тәуекелдер мен қауіптердің орнын толтыру үшін күшті жақтарды қолдана отырып, алдын алу іс-шараларын жүргізу.

1) Қазақстан Республикасын Өнеркәсіптік-инновациялық дамыту үшін мүмкіндіктер

Қазақстанның әлемнің екінші (Қытай Халық Республикасы) және он екінші (Ресей Федерациясы) экономикалары арасында орналасуы және олармен интеграциялық жобаларға қатысуы өңдеу өнеркәсібі үшін мүмкіндіктер жасайды.

Халықаралық сауданы және шетелдік инвестициялардың жаһандық ағындарын талдау трансшекаралық сауда мен инвестициялардың басым рөлін көрсетеді.

Талдау нәтижелері бойынша өңдеу өнеркәсібінің әлеуетті экспорты үшін өткізу нарықтары ретіндегі басымдық деңгейі бойынша елдердің 3 санаты анықталды. Ең басым елдер Қытай мен Ресей болды. Келесі басымдық Өзбекстан мен Иран болды. Басымдық бойынша үшінші орында – алыс орналасқан Жапония, Оңтүстік Корея, Үндістан, Пәкістан, Түркия, Сауд Арабиясы және Біріккен Араб Әмірліктері.

Өңделген өнімді Қытай мен Ресей нарықтарына экспорттаудағы кедергілерді алып тастау қажетті ауқымды әсерге қол жеткізу және көлік шығыстарының қолайсыз әсерін азайту үшін отандық компаниялардың позициясын едәуір жақсарту алады.

Қазақстан Еуразиялық экономикалық одақ (бұдан әрі – ЕАЭО) елдерімен бірлесіп, өзара сауданы жақсарту үшін жағдай жасау мақсатында ЕАЭО мен Қытай арасындағы Сауда-экономикалық ынтымақтастық туралы келісім шеңберіндегі мүмкіндіктерді белсенді пайдаланады, атап айтқанда, сауда рәсімдерін оңайлатуға және бірлескен инвестициялық жобаларды іске асыруға назар аударатын болады.

Қазақстан Қытай мен Ресей компаниялары үшін бір-бірінің нарықтарына кіру мақсатында өндірістер құру үшін тартымды инвестициялық алаң болып қалуда. Бұдан басқа Ресей мен батыс елдері арасындағы "санкциялық күрес" оның нарығына қызмет көрсету үшін еуропалық компанияларды тартуға жағдай жасай алады.

Қазақстан Республикасының "әлемдік орталық" елдеріне қатысты шеткері орналасуына байланысты инновациялардың диффузиясы процесі баяу жүруде. Алайда Қытайда жаңа технологиялық орталықтың құрылуы технологиялар трансферті,

технологиялық инновациялардың өсуі мен абсорбциясы процесін едәуір жеделдете алады.

Қазақстанда жедел урбанизациялау капиталдың, еңбектің, білімнің және тұтынушылардың кеңістіктегі өсу нүктелерінде шоғырландырады.

Адамдардың урбанизацияланған аумақтарға қоныс аударуының елдік бәсекелестіктің ландшафтын өзгертетін жаһандық тренді Қазақстанда да көрініс табады. Қазақстан Республикасының аумағында тұрғындары миллионнан асатын екінші және үшінші қалалардың пайда болуы түпкілікті тұтыну тауарларын өндіру, қалыптасқан инновациялық жүйелерді дамыту және жаңа инновациялық жүйелерді, орта және жоғары технологиялық секторларға инвестициялар тарту үшін қажетті өндірістің арнаулы факторларын қалыптастыру үшін тартымды жергілікті кеңістікте "тартылыс орталықтарын" құра бастайды.

Ірі қалалық агломерацияларды дамыту тамақ өнеркәсібінің жергілікті кластерлерінің өніміне, киім мен аяқ киім, үйге арналған тауарлар, құрылыс материалдары, металл бұйымдары мен химия өнімдері өндірісіне тұрақты сұранысты қалыптастырады.

Реттелетін сатып алу нарығы экономиканың өсуіне және ірі инфрақұрылымдық жобалардың іске асырылуына қарай өндірістік мақсаттағы тауарларға тұрақты және шоғырланған сұранысты қалыптастырады.

Қазақстанда тауарлар мен көрсетілетін қызметтер өндірісін локализациялау үшін реттелетін сатып алудың елеулі әлеуеті бұрынғыдай бар.

Жаңа өндірістік технологияларды дамыту және өңдеуші өнеркәсіпті цифрландыру (4.0 индустрия) өнімділікте серпіліс жасау және саудадағы қашықтық пен кедергілерді азайту үшін мүмкіндіктер жасайды.

4.0 индустрия дамушы елдерде өнеркәсіптің жоғары технологиялық салаларын қалыптастыру үшін мүмкіндіктер аша отырып, өндірістік және бизнес-модельдерді трансформациялайды. 4.0 индустрия негізгі технологияларының салыстырмалы түрде қолжетімділігі дамыған елдерден технологиялық артта қалуды қысқартуға мүмкіндік береді.

2) Өнеркәсіптік-инновациялық даму үшін негізгі қатерлер мен тәуекелдер мүмкіндіктердің кері жағы болып табылады және өңдеу өнеркәсібіне тән проблемалармен толықтырылады.

Өңдеу өнеркәсібіне инвестициялар тарту жөніндегі жеткіліксіз шаралар "ерте индустриясыздандыру" қаупін туғызады.

Металлургияның және мұнай өңдеудің дәстүрлі секторларына инвестициялар басым бөлігін құрайды, ал өңдеу өнеркәсібінің басқа салаларына инвестициялар жеткілікті түрде тұрақты және тез өсу үрдісі байқалмайды. Негізгі секторларды есепке алмағанда, көрсеткіштер қарапайым өндіріске жақын.

Нәтижесінде Қазақстан өңдеу өнеркәсібінде аса көп кәсіпорын қалыптастырылған жоқ. Өңдеу өнеркәсібінің көптеген салаларында жоғары экономикалық шоғырлану байқалады. Өңдеу өнеркәсібіндегі кәсіпорындар санының көрсеткіші Ресей мен Беларуське қарағанда төмен. Кәсіпорындардың географиялық шоғырлану процесі бастапқы кезеңде.

Бастапқы кезеңдерде негізгі капиталға инвестициялардың жетіспеуі Өнеркәсіптік дамудың барлық көрсеткіштеріне қол жеткізуге қатер төндіреді. Кәсіпорындардың көп болмауы және географиялық шоғырлануының болмауы толыққанды салаларды қалыптастыру, қосылған құн тізбектерін құру, салааралық байланыстардың әлсіздігі, агломерациялық әсерлердің және олармен қатар жүретін оң сыртқы әсерлердің болмауы, технологиялық жаңғыртуға, өнімдердің сапасын жақсартуға, бәсекелестіктің жеткіліксіз болуына байланысты оның технологиялық күрделілігін арттыруға ынталылықтың әлсіздігі проблемаларына әкеп соғады.

Сыртқы нарықтардағы жоғары бәсекелестік, ішкі нарықтың жеткіліксіз сыйымдылығы және Қытай, Ресей және басқа елдердің өндірушілері тарапынан жоғары бәсекелестік отандық өндірушілерге қысым жасайды.

Тарихи тұрғыдан алғанда, қазақстандық нарықтың сыйымдылығы өңдеу өнеркәсібі номенклатурасының елеулі бөлігін өндіруге қажетті ауқым әсеріне қол жеткізу үшін жеткіліксіз. Сыртқы нарықтардың қолжетімділігі қазіргі өндірістік модельдерде ауқым әсеріне қол жеткізу үшін өте маңызды.

Екі ірі көршінің сыртқы нарықтары Қазақстанмен салыстырғанда анағұрлым дамыған және күрделі өндірістік жүйелерге ие. Бұдан басқа, аталған елдер қазақстандық тауарларды сыртқы елдерге әкелу кезінде шектеулер жасайды. Ресеймен біртұтас экономикалық одақта болғанына қарамастан, отандық өндірушілер әкімшілік кедергілерге негізделген жосықсыз бәсекелестік жағдайларына тап болуда. Қытай нарығы тарихи түрде ішкі нарыққа рұқсат беру жөніндегі арнайы шараларға байланысты жоғары кіру кедергілері өте көп.

Өңдеу өнеркәсібі өнімдеріне сұраныстың өсуі негізінен импорт есебінен қанағаттандырылады және отандық кәсіпорындар Ресей мен Қытай өндірушілері тарапынан күшті бәсекелестікке тап болады.

Қазақстанның экспорттық қоржыны шектеулі және "күрделілігі" жеткіліксіз, бұл тұрақты технологиялық артта қалу қаупін тудырады.

Қазақстан Республикасының экспорты салыстырмалы артықшылығы бар тауарлардың шектеулі номенклатурасымен сипатталады. Экспорттың басым бөлігі төмен және орта технологиялық секторларға жататын металлургия және мұнай өңдеу өнімдеріне тиесілі. Қазақстанның технологиялық күрделілік деңгейі Қытайға, Ресей мен Беларуське қарағанда айтарлықтай төмен.

Қазақстанда негізгі цифрлық инфрақұрылымды дамытудың орташа деңгейі, кәсіпорындардың "цифрлық дәуірге" әзірлігінің төмендігі және орта кәсіпорындар

деңгейінде "цифрлық шешімдерді" енгізуге ынталылықтың әлсіздігі бар, бұл өнеркәсіпті цифрлық трансформациялау үшін кедергі жасайды.

"Цифрлық дәуір" технологияларының барлық артықшылықтарын пайдалану үшін цифрлық инфрақұрылымды дамытудың жоғары деңгейі талап етіледі. Қазіргі уақытта Қазақстан осы аспектіде даму деңгейі орташа елдер тобына жатады.

Кәсіпорындар қазіргі ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың төмен деңгейімен сипатталады, аз ақпараттандырылған және цифрлық технологиялық шешімдерді енгізу үшін кадрлық әлеуеті жоқ. Қажеттілікті түсіну мен кадрлардың болмауы кәсіпорындардың цифрландыруға инвестициялар салуға деген ынтасын төмендетеді.

COVID-19 коронавирус инфекциясы пандемиясының әлемдік экономикаға әсері Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының 2020 – 2021 жылдары әлемде COVID-19 пандемиясын жариялауына байланысты Қазақстан экономикасына COVID-19 коронавирус инфекциясының таралуы теріс әсер етуде. 2019 жылдың төртінші тоқсанында басталған және мемлекеттік шекаралардың жабылуы мен бүкіл әлемде экономикалық белсенділіктің төмендеуіне әкелген қолайсыз эпидемиологиялық жағдай сыртқы тауар айналымының жүзеге асырылуына теріс әсер етті. Пандемияға байланысты елдер арасындағы шекаралардың жабылуы әлемдік логистика және шикізат пен дайын өнімді жеткізу тізбегін қамтамасыз етуге үлкен соққы берді. Тізбектер неғұрлым қысқа және әртараптандырыла бастады, ішкі жеткізу арналарын нығайта отырып, жақын маңдағы аумақтардағы өндірістерді қайтару және бизнес-процестердің аутсорсингі жеделдетілуде.

Осының салдарынан көптеген елдердің экспорттық протекционизм саясатын ұстанатындығына байланысты тұтынушылық сұраныстың төмендігі байқалады. Бұл жаһандық сұраныстың төмендеуіне, демек, бағаның өсуіне ықпал етеді.

3) Өнеркәсіптік-инновациялық дамудың күшті жақтары.

Өңдеу өнеркәсібіне елдің саяси басшылығы үнемі басымдық береді.

Үкімет Өнеркәсіптік саясатты дәйекті жүзеге асырады, сондай-ақ Өнеркәсіптік саясатты қолдауға қаржы ресурстарын бөледі.

Даму институттарының қалыптасқан жүйесі Өнеркәсіптік саясатты реттеудің барлық аспектілерін қамтуға мүмкіндік береді.

Өнеркәсіптік-инновациялық қызметті қолдау субъектілерінің жүйесі құрылды және жұмыс істейді, ол Өнеркәсіптік саясатты реттеудің барлық аспектілерін қамтуға мүмкіндік береді.

Мемлекет шикізат өндіруді, өңдеудің бастапқы деңгейіндегі өнімдерді шығаруды және инфрақұрылыммен байланысты өндіріс факторларын тікелей немесе жанама түрде бақылайды және реттейді.

Қазақстанның базалық минералды ресурстармен қамтамасыз етілу деңгейі жоғары. Мемлекеттің тікелей немесе "Самұрық-Қазына" ұлттық әл-ауқат қоры" акционерлік қоғамы арқылы өңдеудің бастапқы деңгейіндегі өнімдерді өндіретін және шығаратын бірқатар компанияларға қатысу үлесі бар. Бұл өңдеу өнеркәсібінің жаңа жобаларын шикізатпен және базалық жартылай дайын өнімдермен преференциялық қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

4) Назарды шоғырландыруды және қосымша ресурстарды талап ететін ресурстарды пайдалану тиімділігін арттыру резервтері және Өнеркәсіптік-инновациялық саясатты жүргізудегі әлсіз жақтар.

Өнеркәсіптік-инновациялық саясатты іске асыру кезінде мониторинг жүйесі мен кері байланыс тетіктерінің тиімділігі жеткіліксіз.

Өнеркәсіптік-инновациялық даму саясатын іске асыруды, оның ішінде қол жеткізілген тікелей және түпкілікті нәтижелер мен қолдау құралдарының тиімділігін объективті бағалауға байланысты елеулі қиындықтар бар. Өнеркәсіптік-инновациялық саясаттың тиімділігін арттыру тетіктерінің бірі сапалы мониторингті және оның негізінде қолданылатын қолдау құралдарының нәтижелілігін, оның ішінде сан және сапалық бағалау арқылы талдауды қамтамасыз ету болып табылады.

Факторлардың ықтимал комбинацияларын қарау негізінде Өнеркәсіптік-инновациялық саясатты жалғастыру үшін мынадай негізгі бағыттарды бөліп көрсетуге болады.

Проактивті сауда саясатын жүргізу.

Ресурстар мен күш-жігер екі векторға бағытталуға тиіс. Біріншісі, ЕАЭО шеңберінде сыртқы саудадағы, Қытай нарығына қол жеткізудегі және Орталық және Оңтүстік Азия нарықтарына ілгерілетудегі кедергілерді жою үшін шешімдер мен ымыраларды іздеу. Сыртқы саудадағы нақты қажеттіліктері мен кедергілерін түсіну үшін өңдеу өнеркәсібінің жұмыс істеп тұрған экспорттаушыларымен тұрақты диалогты жолға қою қажет.

Кеңістіктегі "өсу нүктелерінде" өндірістің арнаулы факторларын алдын ала құру.

Өңдеу өнеркәсібінің тартымдылығын арттыру шығасыларды азайтуды және инвестицияланған ресурстардан қайтарымды арттыруды талап етеді. Бұған өндірістің арнаулы факторларын құру, кеңейту және ұсыну үшін Өнеркәсіптік және кеңістікте дамуды ұштастыруға негізгі назарды аудара отырып, жүйелі жұмыс арқылы ғана қол жеткізуге болады. Күш-жігер сапалы өнеркәсіптік және цифрлық инфрақұрылымды, адами капиталды, құзыреттер орталықтарын, сынақ және сертификаттау инфрақұрылымын дамытуға бағытталатын болады.

Капиталды және ғылымды қажетсінетін жаңа ірі өндірістерді құру.

Мемлекеттің шикізат ресурстарын бөлу жөніндегі мүмкіндіктерін және оның жеке инвесторлар үшін ерекше жағдайлар жасауға әзірлігін пайдалана отырып, өңдеу

өнеркәсібіндегі жекелеген ірі капиталды және ғылымды қажетсінетін жобаларды іске асыруды қамтамасыз ету.

2. Өнеркәсіптік-инновациялық даму саласындағы мемлекеттік саясаттың халықаралық тәжірибесіне шолу

Өзгерістерге бейімділік пен Қазақстанның дамуындағы ішкі кедергілерді еңсеру қажеттілігін әлемдік нарық конъюнктурасы түсіндіреді. Өңдеуші өнеркәсіптің одан әрі дамуын айқындайтын негізгі сыртқы факторларға жаһандық экономикалық бәсекелестік, Еуразиялық экономикалық одақтың сауда-экономикалық интеграциясы, жаңа мықты азиялық ойыншылардың пайда болуы, өнеркәсіптік өнімдерге стандарттардың қатаңдатылуы жатады.

Өнеркәсіптік сектордағы әлемдік технологиялық прогресс елдер арасындағы цифрлық алшақтықты күшейтті. Өнеркәсіптегі ғылыми әзірлемелерді толық қаржыландырмау, мемлекет тарапынан ынталандырушы факторлардың болмауы Қазақстанда озық технологиялардың дамуының баяулауына алып келді.

Қазақстанда өңдеу өнеркәсібіндегі технологиялық инновацияларға жұмсалатын шығындар деңгейінің қысқаруы байқалады. Сонымен, 2019 жылы шығындар деңгейі 0,36% – ға дейін төмендеді, дегенмен 2017 жылы ол 1,13% болды, ал 2018 жылы-0,99% құрады. 2020 жылдан бастап бұл көрсеткіш біртіндеп теңестіріліп, шамалы өсім көрсетті: 2020 жылы - 0,43%, 2021 жылы 0,51%.

Қазақстанда өңдеу өнеркәсібіндегі технологиялық инновацияларға жұмсалатын шығындар деңгейінің қысқаруы байқалады. Сонымен, 2019 жылы шығындар деңгейі 0,36% – ға дейін төмендеді, ал 2017 жылы ол 1,13%, ал 2018 жылы-0,99% құрады. 2020 жылдан бастап бұл көрсеткіш біртіндеп теңестіріліп, шамалы өсім көрсетті: 2020 жылы - 0,43%, 2021 жылы 0,51%.

Қазақстандағы ҒЗТКЖ-ға жұмсалатын ішкі шығындар деңгейі 0,12-0,13% шегінде ауытқитын тұрақты төмен мәндермен сипатталады, ал дамыған елдерде, оның ішінде Еуропалық Одақта ол 2,2% - дан асады. Айта кету керек, ҒЗТКЖ-ның ең жоғары қарқындылығы Жапония, Швеция, Австрия және Германияда тіркеледі, онда тиісті көрсеткіштер ЖІӨ-нің 3% - нен асты. Сонымен қатар, Румыния, Словакия, Болгария, Латвия, Литва, Ирландия, Мальта және Кипрде ҒЗТКЖ қарқындылығы едәуір төмен және ЖІӨ - нің шамамен 1% құрайды.

2022 жылы Қазақстан Жаһандық инновациялық индексте (бұдан әрі-ЖИИ) 83-орында (2020 жылы 77-орын, 2021 жылы 79-орын) 4-орынға төмендеді. ЕАЭО-ға мүше елдермен салыстырғанда инновацияларды дамыту деңгейі бойынша Қазақстан тиісінше Әзірбайжан (93 орын) және Қырғызстаннан (94 орын) 10 және 11 позицияларға озып кетті, бірақ Ресейден (47 орын), Беларусьтен (77 орын) және Армениядан (80 орын) төмен болды.

Бұл ретте Қазақстан қазір Үндістан, Иран Ислам Республикасы және Өзбекстан (жаһандық рейтингте 82-орын) кіретін орталық және Оңтүстік Азияның 10 елі арасында инновациялар бойынша өңірлік көшбасшылар үштігінен кетті.

Жаһандық инновациялық индекс Қазақстан бойынша бірқатар позициялардың жақсарғанын көрсетті. Мысалы, "Бизнесті дамыту" факторы бойынша Қазақстан 10 тармаққа 78-ден 68-орынға көтерілді. "Технологиялар мен білім экономикасын дамыту" факторы бойынша Қазақстан 5 тармаққа 86-дан 81-орынға көтерілді (2-кесте).

2-кесте. Жаһандық инновациялар индексі рейтингінің деректері

Жыл	Индекскегі орны	"Бизнесті дамыту" көрсеткіші	"Технологиялар мен білім экономикасын дамыту" көрсеткіші
2022	83	68	81
2021	79	78	86
2020	77	71	80

Дереккөз: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-economy>

Озық технологияларға дайындық индексіне (UNCTAD) сәйкес Қазақстан 158 елдің ішінде 62-орынды (индексі 0,50) иеленеді. Озық технологияларға дайындық индексін есептеу үшін UNCTAD халықаралық ұйымдардың деректері негізінде индикаторлар қалыптастырды:

заттар интернетін, үлкен деректерді және интернет-технологиялар блокчейнін ескере отырып, АКТ инфрақұрылымының даму деңгейі бойынша – 62 орын (дереккөздері ITU; M-LAB);

озық технологияларды пайдалану, енгізу және бейімдеу бойынша дағдылардың болуы бойынша – 42 орын (дереккөздері UNDP; ILO);

зерттеулер мен әзірлемелер (ҒЗТҚЖ), оның ішінде жергілікті пайдалану үшін баптауды немесе түрлендіруді талап ететін озық технологияларды өндіру және енгізу үшін, сондай-ақ жарияланымдар мен патенттер санын ескере отырып өлшенетін ғылыми-зерттеу қызметі бойынша – 56 орын (дереккөздері Scopus; PatSeer);

қаржы және АКТ саласындағы цифрландырумен өзара іс-қимылды қоса алғанда, өндірістегі озық технологияларды пайдалану, енгізу және бейімдеу бойынша – 75 орын (дереккөз UNCTAD);

қаржы және лизингтік компаниялар, сақтандыру компаниялары, зейнетақы қорлары және компанияның шетел валютасы сияқты қаржы корпорациялары ұсынатын ресурстарды, әртүрлі қаржы құралдарын, оның ішінде несиелерді, акционерлік капиталды сатып алуды, бағалы қағаздарды, сауда кредиттері және басқа дебиторлық берешекті қамтитын жеке сектор үшін қаржыландырудың қолжетімділігін бағалау бойынша – 114 орын (дереккөздер WB; IMF, OECD).

Өнеркәсіптік-инновациялық даму саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыруда әлемдік қоғамдастық тұтастай алғанда, іс жүзінде жалпы қағидаттар мен тәсілдемелерді қолданады.

Жалпы алғанда Өнеркәсіптік елдердің өнеркәсіптің дамуын мемлекеттік басқарудың ұйымдық құрылымы ұқсас, оның негізгі элементтері ретінде мыналарды бөліп көрсетуге болады:

1) елдің бүкіл аумағында орталықтандырылған және теңгерімді өнеркәсіптік саясатты жүргізуге мүмкіндік беретін, өнеркәсіпке мемлекеттік қолдау көрсету процесі мен шарттарын жүйелейтін және шоғырландыратын өнеркәсіптік саясатты нақты заңнамалық реттеу болып табылады;

2) өнеркәсіпті, ілеспе көрсетілетін қызметтерді дамыту жөніндегі саясатқа, сондай-ақ оларды сыртқы нарықтарда ілгерілетуге жауап беретін орталық мемлекеттік органдар;

3) Өнеркәсіптік-инновациялық даму институттарының үйлестірілген жүйесі;

4) инвестициялар тарту мен ірі өнеркәсіптік жобаларды іске асыру және жаңа салаларда өндірістер құру үшін өкілеттіктері бар, мемлекет арнайы айқындаған ірі мемлекеттік немесе ұлттық компаниялар;

5) ғылыми, технологиялық, инновациялық саясат, оны іске асыруға салалық министрліктер мен ведомстволардың жоспарлары, бағдарламалары, тұжырымдамалары бағытталған.

Негізгі айырмашылықтарға кәсіпорындарды қолдау шарттары, өлшемшарттары, сондай-ақ мемлекеттің жаңа технологияларды енгізуге және негізгі қорларды жаңартуға ұмтылатын кәсіпорындардың фискалдық, кедендік жүктемесінің деңгейін белгілі бір жолмен қамтамасыз ету мүмкіндігі жатады.

Мысалы, Түркия Республикасы ШОБ кәсіпорындарын жаңғырту бағдарламасын іске асыру жолымен шағын және орта кәсіпорындарды дамыту жөніндегі ұйым (бұдан әрі – KOSGEB) арқылы жеке кәсіпкерлікті дамытуды жүзеге асырады. Түркияның орта және жоғары технологиялық секторларында жоғары қосылған құны бар өнімдерді, сондай-ақ технологиялық бағдарланған өнеркәсіптік қозғалыс шеңберінде осы секторларды дамыту үшін шешуші маңызы бар өнімдерді өндіруді ұлғайту жөніндегі инвестициялық жобаларға қолдау көрсетіледі.

Егер машиналар, жабдықтар және бағдарламалық қамтылым отандық тауарлар болып табылса, өтелмейтін қолдау мөлшерлемесіне 15 % қосылады, ал өтелетін қолдау мөлшерлемесі сол мөлшерлеме бойынша азаяды.

Шағын және орта бизнестің технологиялық өнімдеріне инвестицияларды қолдау бағдарламасының 2 бағыты бар:

ҒЗТҚЖ / инновациялық қызметтің нәтижесі болып табылатын өнімдерді өндіру және коммерцияландыру. Технологиялық күрделілігі төмен тауарлар өндіретін кәсіпкер үшін қолдау бір миллион түрік лирасынан аспайды. Технологиялық

күрделілігі орташа және жоғары өнім өндіретін кәсіпкер үшін бұл сома өңдеу деңгейі төмен өнім шығаратын кәсіпкерді қолдау сомасынан 6 есе көп және алты миллион түрік лирасын құрайды. Қолдау сомасының 70 %-ын өтеу міндетті шарт болып табылады;

ел экономикасына елеулі үлес қосатын орта, жоғары технологиялар саласындағы өнімдерді өндіру және коммерцияландыру. Өтеу үлесі жоғарыда көрсетілген қолдау сомасының 30 %-ын құрайды.

Инвестициялар тарту жөніндегі бағдарлама шеңберінде Түркия шетелдік инвесторларға ұлттық капитал сияқты құқықтарды толық көлемде ұсынады. Негізгі ережелер Түркия Республикасының "Шетелдік инвестициялар туралы" Заңына енгізілген. Шетелдік инвестициялар жобаларын бағалаудағы негізгі өлшем олардың технологиялық деңгейі, бәсекеге қабілеттілігі, экспорттық әлеуеті, оларды іске асыру үшін жергілікті ресурстарды тарту мүмкіндіктері болып табылады. Бұрын айтылғандай, географиялық аспектінің маңызы зор.

Жобаланатын объектінің аумақтық орналасуы және инвестицияланатын капиталдың көлемі инвестордың "Көтермелеу сертификатын", яғни Шетелдік инвестициялар мәселелері жөніндегі бас басқарманың ерекше мақұлдауын алуы үшін негізгі көрсеткіштер болып табылады, бұл жобаны жүзеге асыру кезінде жеңілдіктерді пайдалану құқығын береді, атап айтқанда: кедендік баждар мен өзге де салықтарды төлеуден ішінара немесе толық босату, жеңілдікті кредиттерге, үкіметтік дотацияларға қол жеткізу және басқалар.

"Көтермелеу сертификатын" беру кезінде жобаны жүзеге асыру кезінде тартылған қаржыландыру көздерін пайдалану қандай дәрежеде көзделетіні ескеріледі. Меншікті және тартылған капитал арасындағы арақатынас өзін-өзі қаржыландыру нормасын құрайды; ол "басым аудандарда" инвестициялық жобалар үшін 40 %-дан, "қалыпты аудандарда" 50 %-дан және "дамыған аудандарда" 60 %-дан аспауы мүмкін. Өңірлік аспектіні ескермейтін ерекшелік авиациялық (Air-Kargo) және теңіз (Ro-Ro) көліктік қызмет көрсетуді ұйымдастыруға инвестициялар – 25 %, сондай-ақ өзін-өзі қаржыландыру нормасы 15 % деңгейінде белгіленген яхталар мен кемелерді салу және жөндеу болып табылады. Жүзеге асырылуы шетелдік көздерден толық қаржыландыру болжанатын жобалар үшін де өзін-өзі қаржыландырудың жеңілдікті нормасына (15 %) жол беріледі.

"Көтермелеу сертификатында" белгіленген шетелдік инвестициялар үшін жеңілдіктер жүйесі 5 жылдан аспаған машиналар мен жабдықтарды, шикізат пен жартылай дайын өнімдерді, қосалқы бөлшектерді әкелуге арналған кедендік жеңілдіктерді қамтиды.

Экономиканың басым секторларының бекітілген тізбесіне сәйкес инвестициялық жобаларды жүзеге асыру мақсатында импортталатын, әкелінетін машиналар мен жабдықтар кедендік баждардан толық көлемде босатылады.

Жүргізіліп отырған мемлекеттік саясат шектеулі көлемде және лимиттелген мерзімге шикізат пен жартылай дайын өнімдер импортын кедендік баждардан босату арқылы жаңа өндірісті жолға қоятын кәсіпорындарды қолдауды көздейді.

Осылайша депозит (капиталдың 10 %-ы) енгізілген жағдайда жаңа өндірістерді іске асыру үшін 3 айға дейінгі мерзімге импортталған немесе сол жерде сатып алынған машиналар мен жабдықтардың жалпы құнының 20 %-ынан аспайтын сомаға шикізат пен жартылай дайын өнімдердің бажсыз импортына жол беріледі.

Басым аудандарда инвестициялық жобаларды іске асыру үшін депозит (капиталдың 10%-ы) енгізілген жағдайда 4 айға дейінгі мерзімге импортталған немесе сол жерде сатып алынған машиналар мен жабдықтардың жалпы құнының 30 %-ынан аспайтын сомаға шикізат пен жартылай дайын өнімдердің бажсыз импортына жол беріледі.

Ірі жобаларды жүзеге асыру үшін импортталған немесе сол жерде сатып алынған машиналар мен жабдықтардың жалпы құнының 40 %-ынан аспайтын сомаға 6 айға дейінгі мерзімге шикізат пен жартылай дайын өнімдердің бажсыз импорты мүмкін болады.

Электрондық өнеркәсіпте, ауыл шаруашылығында және агроөнеркәсіптік кешенде, туризмде, табиғи газды тасымалдауда, кеме жөндеуде, білім беруде, госпитальдарды салу мен жабдықтауда және т.б. инвестициялық жобаларды іске асыру мақсатында импортталатын машиналар мен күрделі жабдықтарды кедендік баждардан босату қосымша көзделген.

Кластерлерді қолдау бағдарламаларында "Ғылыми-зерттеу орталықтары туралы" Түркия Республикасының Заңына сәйкес кластерлерге немесе бәсекелестікке бағдарланған секторлар кәсіпорындарының тобына жеңілдіктер беріледі. Осы жобаның негізінде Экономика министрлігі жабдықтардың қажеттілігіне, ауқымына, болуына сәйкес жіктелетін өнеркәсіптік және/немесе коммерциялық кәсіпорындарға көмек көрсету жөніндегі кластерлерді қолдау тетігін іске қосты.

Түркияда шамамен 900 млн АҚШ доллары сомасына көрсетілетін қызметтер мен өнімдерді экспорттайтын технологияларды дамыту бойынша 3000 компанияны біріктіретін технологияларды дамытудың 36 аймағы жұмыс істейді. "Технологияларды дамыту аймақтары туралы" Түркия Республикасының Заңымен алдыңғы қатарлы технологияларды пайдаланатын, технологияларды немесе бағдарламалық қамтылымды өндіретін және әзірлейтін компаниялар үшін технологияларды дамыту аймақтары айқындалды. Технологияларды дамыту бойынша аймақтардың артықшылықтары инфрақұрылымы бар офистерді жалға алу үшін ұсыну; бағдарламалық қамтылымды әзірлеуден және ҒЗТКЖ қызметінен алынған корпоративтік табыс салығынан босату, қосылған құн салығынан (бұдан әрі – ҚҚС) босату технологияларды дамыту жөніндегі аймақтарда ғана жүргізілген қолданбалы бағдарламалық қамтылымды жеткізу кезінде жүзеге асырылады.

Ресей Федерациясының өнеркәсіптік саясаты 2014 жылы қабылданған Ресей Федерациясының "Ресей Федерациясындағы өнеркәсіптік саясат туралы" Федералдық Заңымен реттеледі. Өнеркәсіптік саясаттың кейбір мақсаттары:

1) мемлекет экономикасының дамудың экспорттық-шикізат түрінен дамудың инновациялық түріне өтуін қамтамасыз ететін жоғары технологиялық, бәсекеге қабілетті өнеркәсіпті қалыптастыру;

2) халықты жұмыспен қамту және Ресей Федерациясы азаматтарының өмір сүру деңгейін арттыру.

Өнеркәсіп саласында кәсіпкерлік субъектілері үшін заңда қаржылық, ақпараттық-консультациялық қолдау шаралары көзделген. Өнеркәсіп саласында, сондай-ақ кадрлық әлеуетті дамыту шеңберінде ғылыми-техникалық, инновациялық, сыртқы экономикалық қызметті жүзеге асыратын субъектілерге қолдау көрсетіледі.

Инновациялық өнімге сұранысты ынталандыру, оның ішінде мемлекеттік және муниципалдық қажеттіліктер үшін тауарларды, жұмыстарды, қызметтерді сатып алу саласындағы нормалау арқылы жүзеге асырылады.

Инжинирингтік қызметтер көрсету кезінде инновациялық қызметті жүзеге асыратын ұйымдарға қаржылық қолдау көрсетіледі.

Өндіріске ғылым, техника және технологияларды дамытудың басым бағыттарына немесе сыни технологияларға қатысты зияткерлік қызмет нәтижелерін енгізетін өнеркәсіп өнімдерін өндірушілер қолдау алады.

Кадр әлеуетін дамыту саласындағы кәсіпкерлік субъектілеріне қолдау көрсету:

қаржылық, ақпараттық және консультациялық қолдау көрсету арқылы қызметкерлер үшін қосымша кәсіптік бағдарламалар бойынша білім беру қызметін жүзеге асыратын ұйымдарды қолдау;

кәсіпкерлік субъектілеріне оқу-әдістемелік және ғылыми-педагогикалық қамтамасыз етуді ұсыну;

аталған субъектілердің қызметкерлері үшін қосымша кәсіптік бағдарламалар бойынша білім беру қызметін жүзеге асыратын ұйымдарды құруға қатысатын және теориялық білімді практикалық дағдылар мен дағдылармен үйлестіруді қамтамасыз ететін кәсіпкерлік субъектілерін қаржылық қолдау;

кәсіпкерлік субъектілеріне қосымша кәсіптік бағдарламалар бойынша білім беру қызметін жүзеге асыру кезінде оларға қолдау көрсетуге байланысты басқа да іс-шаралар.

Жалпы жүйелік сипаттағы шаралар қаржылық пакетті қарастырады: 300 миллиард рубльге дейінгі қаржылық резервті қалыптастыру; жаңа коронавирустық инфекцияның таралуына байланысты жағдайдың нашарлауынан зардап шеккен компаниялардың несиелерін қайта құрылымдау үшін кепілдік қорын құру. Құрылған арнайы комиссия кредиттерді, берешекті қайта құрылымдау бөлігінде немесе тіпті тікелей субсидиялаумен жедел қолдау көрсетеді; Ресей Федерациясының Үкіметіне

салықтарды, алымдар мен жарналарды төлеу бойынша кейінге қалдыру (бөліп төлеу) рәсімдерін белгілеуге, сондай-ақ мұндай кейінге қалдырудың (бөліп төлеудің) негіздері мен тәртібін анықтауға, салық декларациялары мен салық есептілігін ұсыну мерзімдерін ұзартуға өкілеттік беру; салық кірістерінің төмендеуіне тап болған Ресей федерациясының құрылтай субъектілерінің бюджеттерін қолдау шараларының тізімін кеңейту.

Ресей Федерациясының кәсіпкерлікті дамыту қоры кәсіпорындарды қаржылық қолдау бағдарламаларын жүзеге асыруда:

Ресей Федерациясының Үкіметі бекіткен әлемдік нарықта бәсекеге қабілетті өнеркәсіп өнімдерін өндіру жөніндегі тізімге (арнайы инвестициялық келісімшарт) енгізілген заманауи технологияларды енгізуге бағытталған. Сондай-ақ өнімді өндіру мен өткізудің белгілі бір көлеміне қол жеткізу, белгілі бір көлемде салық төлеу, жұмыс орындарының белгілі бір санын құру бойынша қарсы міндеттемелер көзделген.

ҒЗТКЖ жүзеге асыратын, жаңа технологияларды енгізетін немесе жоғары технологиялық өнімді игеретін, сондай-ақ бәсекеге қабілетті өнім шығару үшін өндірісті жаңғырту қажеттілігі бар кәсіпорындар үшін инновациялық жобаларды іске асыру шеңберінде қазіргі заманғы технологиялар бойынша ҒЗТКЖ жүргізуге жұмсалатын шығындардың бір бөлігін өтеуге субсидиялар беріледі. Негізгі қарсы міндеттемелер тиісті заманауи технология үшін ведомствоаралық комиссия белгілеген нысаналы көрсеткіштің (индикатордың) шекті мәніне қол жеткізуге жатады.

- өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарының еңбек өнімділігін арттыру үшін жағдай жасау мақсатында жылдық 1% пайыздық мөлшерлемемен нысаналы қарыз беріледі. Қарыз шеңберінде тәжірибелік-конструкторлық және тәжірибелік-технологиялық жұмыстарды, жобаны іске асыру үшін қажетті бақылау-сертификаттау іс-шараларын қоса алғанда, технологияларды әзірлеуге немесе трансферге кәсіпорындардың шығыстары жабылады; шығыс материалдарын, оның ішінде жабдықтар мен технологияларды сынау үшін шикізат пен ресурстарды сатып алу; инжинирингке, оның ішінде технологиялық жабдықтардың, компьютерлік, серверлік, желілік жабдықтар мен инженерлік коммуникациялардың, бағдарламалық-аппараттық кешендердің қажетті бейімделуін қамтамасыз ету, бағдарламалық қамтамасыз етуді бейімдеу және (немесе) қайта өңдеу (модификациялау); жаңа және пайдалануда болған ресейлік және (немесе) импорттық өнеркәсіптік жабдықтардың өндірісін технологиялық қайта жарақтандыру және жаңғырту мақсаттары үшін меншікке сатып алу (жабдықтарды, технологиялық жабдықтарды, жөндеу жиынтықтарын қоса алғанда), сондай-ақ оны монтаждау, баптау; басқару және қызмет көрсету функцияларын орындауға арналған шығындарды қоса алғанда, жоба бойынша жалпы шаруашылық шығыстарға.

Әлемдік экономикада әртүрлі типтегі еркін (арнайы) экономикалық аймақтарды құру және жұмыс істеу тәжірибесі орасан зор. Бүгінгі таңда әлемде әртүрлі типтегі 5400-ге жуық еркін (арнайы) экономикалық аймақтар жұмыс істейді. Бұл ретте соңғы 5

жылда 1000-нан астам және алдағы жылдарға арналған жоспарларда 500-ден астам адам құрылды. Жұмыспен қамтылғандардың жалпы саны кемінде

Мұндай аймақтар арқылы 4 млн және 30 млрд доллардан астам экспорт көлемі олардың әлемдік тауар айналымының 15-20% үлесі туралы айтуға болады. Дамуының бір немесе басқа кезеңінде экономикалық мәселелерді шешу үшін осы құралға жүгінбейтін елді атау қиын.

Бүкіл әлем бойынша АЭА саны өсуде, бұл олардың арасындағы инвесторлар үшін бәсекелестікті күшейтеді.

Әлемдегі экономикалық аймақтардың жалпы санының 30 %-ы іске асырылмай қалды, ал іске асырылған 70 %-ының ішінен 1 %-ы ғана елеулі табыстарға қол жеткізді, олар белгілі АЭА: Дубайдағы Джебель Али, Қытайдағы Шенжень және Шанхай АЭА, Польшадағы Катовице АЭА, Сингапурдағы Джуронг, Ирландиядағы Шэннон және т.б., бұл ретте озық АЭА дамыту тәжірибесі аймақтағы жобалардың өте көбі қажетті инфрақұрылым құрылысы аяқталғаннан кейін 6-8 жылдан кейін толтырылатынын көрсетеді.

Әлемдегі барлық АЭА-ның жартысына жуығы Азия елдерінде шоғырланған, онда Қытай, Вьетнам, Филиппин, Үндістан және Индонезия көш бастап тұр. Мысалы, Қытайдағы АЭА саны 187-ге, ал Вьетнам мен Индонезияда тиісінше 185 және 115-ке жетеді. Ал Ирландияда бар болғаны 2 АЭА құрылды.

АЭА әлемнің өңірлері бойынша былайша бөлінеді: Азияға – 43 %, Америкаға – 23 %, Еуропаға – 19 %, Таяу Шығысқа – 9 % және Африкаға – 5 % тиесілі.

Халықаралық практикада АЭА құрудың бес негізгі мотиві бар:

- 1) "оазис";
- 2) "жұмыспен қамту";
- 3) экспорт;
- 4) инвестициялар тарту; және
- 5) тоқыраған аумақтарды дамыту.

АЭА дамуындағы жалпыәлемдік трендтер

АЭА дамуындағы барлық жалпыәлемдік трендтерді аймақтардың бәсекеге қабілеттілігін күшейтуге ұмтылыс біріктіреді. АЭА дамуындағы мынадай трендтерді атап өтуге болады.

Жеке басқарушы компаниялар санының өсуі

Соңғы жылдары жеке басқарушы компаниялардың үлесі үнемі өсіп келеді. Құрылатын АЭА-ның 70 %-дан астамын жеке компаниялар басқарады.

АЭА жаңа үлгілерін әзірлеу

АЭА-ның ықтимал түрлерінің саны үнемі өсіп келеді. Елдер ең оңтайлысын табуға тырысып, аймақтармен тәжірибе жасауда.

АЭА-дағы көрсетілетін қызметтер санының өсуі және оларды әртараптандыру

Әртүрлі елдердегі АЭА арасындағы өсіп келе жатқан бәсекелестік және жаһандану көрсетілетін қызметтердің санын, олардың сапасын үнемі арттыруға және салық пен кедендік преференцияларға баса назар аударудың дәстүрлі тұжырымдамасын алмастыра отырып, инвесторларға қызықты болуы мүмкін жаңа қызмет түрлерін әзірлеуге мәжбүр етеді.

Реформаларды тестілеу үшін АЭА-ны пайдалану

Көптеген елдер шет мемлекеттердің (мысалы, Қытай) табысты үлгісімен АЭА-ны басқару мен реттеудің жаңа модельдерін тестілеу үшін пайдаланады, содан кейін АЭА режимін бүкіл аумаққа таратады.

Азия елдерінде, атап айтқанда, ҚХР-да еркін экономикалық аймақтарды дамыту модельдері айтарлықтай әртүрлілігімен ерекшеленеді.

Институционалдық құрылымды "Тяньцзинь" АЭА мысалында қарастыруға болады. Басқарушы компания инфрақұрылым объектілерін салуға арналған бюджетті қалыптастыруға, АЭА-ға инвестициялар тартуға жауап береді, сондай-ақ жаңа қатысушыларды іріктейді және тіркейді. Басқарушы компанияның еншілес кәсіпорындары мен департаменттері құрылыс жұмыстарына, маркетингтік қызметке, коммуналдық қызметтерді ұсынуға және т.б. жауап беретін органдардан тұрады. Басқа көмекші органдар Сәулет дизайны және техникалық қолдау көрсету сияқты қосымша қызметтерді ұсынады.

Арнайы экономикалық аймақтың әкімшілік-шаруашылық басқару моделін таңдау оның түрі мен аумағының көлеміне, елдің мемлекеттік құрылымының ерекшеліктеріне, жеке сектордың дамуына байланысты. Әлемде еркін экономикалық аймақтардың жұмыс істеу тәжірибесін жалпылау кедендік баж салудың, салық салудың, субсидиялаудың, баға белгілеудің, ерекше валюталық режимнің ерекше режимдері мен тетіктерін белгілеу елеулі қаржылық, материалдық, технологиялық және еңбек ресурстарын тартатынын көрсетеді. Нәтижесінде экономикалық әлеуеттің қарқынды дамуы орын алуда, валюталық түсімдер ұлғаяды, ішкі нарық бәсекеге қабілетті тауарлар мен көрсетілетін қызметтерге қанығады, экспорт айтарлықтай ұлғаяды.

БАӘ-нің экономикалық даму бойынша жыл сайынғы есептері ерекше экономикалық аймақтардың белсенді дамуын көрсетеді. Олардың алғашқысы 1985 жылы Джебель Алиде (Jebel Ali Free Zone) пайда болды. Қазір олардың саны 20-дан асады және тағы бірнешеуі құрылу барысында. Экономикалық аймақтар жеті араб әмірлігінің әрқайсысында бар. Аймақтардың жартысынан көбі Дубай әмірлігінде орналасқан. Дубайда орналасқан Джебель Али аймағы ең үлкен және әйгілі болып қала береді – онда әлемнің 120-дан астам елінен 5500-6000-ға жуық компания жұмыс істейді. Бұл әлемдегі ең үлкен және тез дамып келе жатқан экономикалық аймақ.

БАӘ-дегі экономикалық аймақтарды төрт түрге бөлуге болады: еркін сауда аймақтары, өндірістік аймақтар, техникалық-енгізу аймақтары, қызмет көрсету аймақтары. Бұл жіктеу өте шартты. БАӘ экспорттық-импорттық, өндірістік және

инновациялық қызметтің әртүрлі аспектілерін қамтитын күрделі аймақтардың болуымен сипатталады, сондықтан олардың ішкі құрылымы едәуір күрделі.

Араб Әмірліктерінің әрқайсысы абсолютті монархия болып табылады және үкімет пен әмірлер мемлекеттің атынан ел аумағында ерекше экономикалық аймақ (бұдан әрі – ЕЭА) құрудың негізгі бастамашысы болып табылады. Аймақтарды басқаруды, әдетте, мемлекеттік компаниялар жүзеге асырады (мысалы, Dubai Holding). Резиденттерді тарту және бизнестің экономикалық аймақтарда табысты жұмыс істеуі үшін шарттар БАӘ-нің барлық аймақтары үшін іс жүзінде бірдей. Олар өздерінің географиялық орналасуымен және әр нақты аймақтағы компанияларға берілетін мүмкіндіктермен ерекшеленеді.

Экономикалық аймақтардың резиденттері үшін БАӘ үкіметі әртүрлі салықтық және кедендік жеңілдіктерді заңнамалық түрде бекітті.

Экономикалық аймақтардың резиденттеріне берілетін жеңілдіктерден БАӘ-де бірқатар әртүрлі қызметтер ұсынылады, мысалы, сумен және энергиямен жабдықтауды субсидиялау. Дамыған көлік инфрақұрылымы резиденттер үшін араб әмірліктерінің экономикалық аймақтары тартымдылығының негізгі себептерінің бірі болып табылады: порттардың, ең заманауи деңгейдегі халықаралық әуежайлардың жақындығы, дамыған жолдар желісі және т.б. БАӘ Үкіметі жобалау кезінде ең заманауи технологияларды қолдана отырып, ЕЭА инфрақұрылымын дамытуға үлкен қаражат жұмсайды. Бұдан басқа БАӘ ең заманауи коммуникациялармен – сымсыз байланыспен, оптикалық-талшықты желілермен және т.б. жоғары қамтамасыз етілген.

Өндірістік аймақтардағы резидент компаниялардың ең көп таралған қызмет түрлері: мұнай-химия, тоқыма және жеңіл өнеркәсіп, зергерлік бұйымдар өндірісі, фармацевтика өнеркәсібі болып табылады.

Польшада АЭА мемлекет пен бизнестің табысты өзара іс-қимылының классикалық үлгілерінің бірі.

Мемлекет барлық қажетті инфрақұрылымды қалыптастыруды толық қамтамасыз етеді. Бұл ретте жер учаскелері мемлекет салған қаражатты ескере отырып, АЭА қатысушыларына сатылады.

Сонымен қатар, Польшада АЭА бойынша бизнесті ынталандыруға деген өзгеше көзқарас бар. Егер әлемдік практика қандай да бір салықтарды төлеуден босатуды көздейтін болса, Польшада АЭА қатысушыларына АЭА қатысушысы шеккен күрделі шығындардың 25-55 %-ы мөлшерінде қалыптастырылатын белгілі бір шот ұсынылады.

Салықтардың, алымдардың және бюджетке төленетін төлемдердің сомаларын есептеу әдеттегі режимде жүргізіледі, алайда төлем осындай шоттан "есептен шығару" жолымен жүргізіледі.

АЭА басқарушы компания – әкімшінің функционалы кең.

Ресей Федерациясында АЭА Қазақстандағы сияқты РФ Үкіметі айқындайтын және кәсіпкерлік қызметті жүзеге асырудың ерекше режимі қолданылатын, сондай-ақ еркін

кедендік аймақтың кедендік рәсімін қолдануға болатын РФ аумағының бір бөлігі деп түсініледі.

Дегенмен қазақстандық АЭА-дан бірқатар айырмашылықтар бар. Айталық, ресейлік ЕЭА басым (рұқсат етілген) қызмет түрлерінің тізбесін белгілемейді, оларды мынадай типтерге бөледі:

- 1) өнеркәсіптік-өндірістік ерекше экономикалық аймақтар;
- 2) техникалық-енгізу ерекше экономикалық аймақтары;
- 3) туристік-рекреациялық ерекше экономикалық аймақтар;
- 4) порттың ерекше экономикалық аймақтары.

ЕЭА резиденттеріне ҚҚС, акциздер, ұйымдардың пайдасы мен мүлкіне салынатын салықтар (5 жылдан 10 жылға дейін), сондай-ақ жер (5 жылға) және көлік салықтары (5 жылдан 10 жылға дейін) бойынша салықтық преференциялар беріледі.

Бұл ретте жеңілдікті мөлшерлемелер 0-ге дейін төмендетілмеген және өспелі қолданылады.

2016 жылы РФ-де бірқатар себептер бойынша 10 АЭА-ны жою туралы шешім қабылданды, олардың 8-і туристік (АЭА-ның бір бөлігі қағаз жүзінде қалды, кейбірінде резиденттер қызметін жүзеге асырмады, кейбіреулерінде резиденттер мүлдем жоқ). Туристік АЭА жұмысының осындай тәжірибесі Қазақстанда да орын алуы мүмкін (бұдан бұрын "Бурабай" АЭА жұмыс істеген, сондай-ақ туристік бағыттағы АЭА құру бойынша ұсыныстар оқтын-оқтын туындауда).

Демек әлемде еркін экономикалық аймақтарды құру және дамыту тәжірибесі АЭА-ның табысты дамуы үшін жеңілдіктер қажет екендігін куәландырады, қолданылу мерзімі әрбір елге, экономикалық әлеуетті, материалдық ресурстарды, жұмыс күшін дамыту стратегиясына байланысты. АЭА-да басқаруды таңдау АЭА-ның жұмыс істеуі мен дамуының тиімділігін де айқындайды.

Мысалы, көптеген елдерде АЭА-ны дамытуды ынталандыру мақсатында табыс салығы, мүлік салығы, кедендік төлемдер, қосылған құн салығы, жер салығы бойынша жеңілдіктер түрінде көрініс тапқан салықтық және кедендік преференциялар беріледі.

Еркін (арнайы) экономикалық аймақтарды құру мәселесі бұрынғы КСРО-да да назардан тыс қалған жоқ, онда 80-жылдардың соңынан бастап Қытайда, Тайваньда және Оңтүстік Кореяда АЭА-ның қарқынды дамуының әсерінен бұл мәселені зерделеуге ерекше назар аударыла бастады. Алайда бұл процесс ел экономикасының нарықтық қатынастарға қиын дағдарыстық көшуімен тұспа-тұс келді, сондықтан оның дамуы әртүрлі кезеңдерде айтарлықтай түзетулерге ұшырады.

Пандемия жағдайында және мұнайдың бағасының тұрақсыздығы мен төмендігі аясында әлемдік аренада жаңа инвестициялар үшін ғана емес, сонымен қатар өзінің Өнеркәсіптік өнеркәсібін сақтау үшін де күрес жүріп жатыр.

Әртүрлі елдердің үкіметтері өз өнеркәсібін дамыту үшін жаңа жағдайлар жасау және жетілдіру бойынша үлкен жұмыс жүргізуде.

Зор әлеуеті бар Қазақстан мықты әрі бәсекеге қабілетті экономика құру үшін барлық мүмкіндіктерді пайдалануы қажет.

Экономиканы дамыту мақсатында Өнеркәсіптік секторды дамыту тетіктерін жетілдіру жөнінде жұмыс жүргізу қажет.

Құралдардың бірі арнайы экономикалық аймақтар болып табылады.

Бүкіл әлемде АЭА индустрияландырудың пәрменді инфрақұрылымдық құралы ретінде пайдаланылады және ашық экономика қағидаттарын іске асыруда маңызды буын болып табылады. Олардың жұмыс істеуі елдің сыртқы экономикалық қызметін жандандырумен байланыстырылады.

Қазіргі уақытта басқару мен қаржыландырудағы әртүрлі тәсілдер әрбір АЭА дамуының біркелкілігіне әсер етті.

Айталық, әлемдік практикада АЭА-ның толық инфрақұрылымын салудың орташа мерзімі 2-3 жылды құрайды (БАӘ, Польша, Қытай). Қазақстанда базалық инфрақұрылым кем дегенде 5 жыл бойы салынады.

Озық АЭА-ны дамыту тәжірибесі аймақтағы жобалардың өте көбі қажетті инфрақұрылымның құрылысы аяқталғаннан кейін 6-8 жылдан кейін толтырылатынын көрсетеді.

Қабылданып жатқан шаралар мен қол жеткізілген нәтижелерге қарамастан, АЭА мен ИА-ның даму әлеуеті толық ашылмаған, бұл оларды одан әрі дамыту үшін перспективалар ашады.

2.1. Өнеркәсіптік дамудың жаһандық трендтері

Жаһандық экономиканы дамытудың белгілі бір бағыты бар, оларды барлық дамыған және дамушы елдер ұстанады. Бүгінгі күнде Қазақстанның өңдеу өнеркәсібіне барынша әсер ететін 7 жаһандық мегатренд анықталды. Бұл трендтерді Өнеркәсіптік саясатты іске асыру кезінде ескеру қажет.

2.1.1 Цифрландыру базасындағы технологиялық даму

Цифрлық технологиялар адам өмірінің барлық салаларына және өндірістік процестерге белсенді түрде енгізілуде. Заттардың өнеркәсіптік интернеті, бұлтты 3D-дегі басып шығару, Big Data, 5G, бүгінгі күннің шындығына айналған кеңейтілген және виртуалды шындық сияқты негізгі цифрлық технологиялардан басқа, кванттық сервистер, ақылды кеңістіктер, биочиптер, нейрондық процессорлар, шекаралық есептеу (Edge), кеңейтілген талдама, тауарларды визуалды және дыбыстық іздеу сервистері, аралас шындық маңызды трендтерге айналуда.

Accenture мәліметтеріне сәйкес 2030 жылы виртуалды фабрика технологиялары: өзін-өзі ұйымдастыратын және өзін-өзі қамтамасыз ететін фабрикалар, ақылды көрсетілетін қызметтер кең таралады. Ал Gartner он жылдан кейін жасанды интеллект (AI) технологиялары жаппай таралады деп болжайды.

Цифрлық технологиялар өнеркәсіпке әсер етіп қана қоймай, "типтік" қаланың сипаттамаларын да өзгертеді. Айталық, жаңа технологиялар адамның тіршілік кеңістігінің мүмкіндіктерін кеңейтеді және "ақылды" өмір сүруге және жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Мұндай технологияларға 4D-дегі басып шығару, өздігінен қалпына келетін жүйелер, ақылды шаң, кремний аноды бар батареялар (сыйымдылығы әдеттегіден әлдеқайда үлкен), стереодисплейлер, ұшатын дербес жүріп-тұру құралдары жатады.

Цифрлық технологияларды белсенді енгізу кәсіпорындарға бейімделген (дараланған) өнімді ұсыну, жаңа өнімдерді нарыққа шығаруды едәуір қысқарту, өзін-өзі оңтайландыратын, бейімделетін және дербес өндірістерді құру, ілеспе озық "ақылды" көрсетілетін қызметтерді ұсыну арқылы бәсекеге қабілеттілікті күшейтуге мүмкіндік береді.

2.1.2. Экономикалық қуаттың Азия елдеріне қарай жылжуы

Әлемдік экономиканың даму беталысы сұраныстың бағытын дамушы Азия нарықтарына өзгертеді. Азия елдеріндегі өмір сүру деңгейінің өсуі орта таптың қалыптасуына ықпал етеді, оның тарапынан сұраныс қымбат емес, бірақ түпкілікті тұтынудың сапалы тауарларын тұтынуға бағытталған. Бұл үрдіс қарапайым заттар экономикасының дамуына ықпал етеді.

2.1.3. Жаһандануға қарсы өңірлендіру

Жаһандануды қолдау біртіндеп Азия аймағына көшуде, ал батыс елдері шектеулі шаралар мен протекционистік саясатқа көбірек жүгінуде. Әлем елдер арасындағы жаһандық бәсекелестіктен өңірлік блоктар арасындағы бәсекелестікке көшуде. Экономикалық қоғамдастықтар бойынша әріптес елдерге (Еуразиялық экономикалық одақ, Шанхай ынтымақтастық ұйымы және т.б.) қатысты "сауда қақтығыстарының" туындауы мен жалғасуы жағдайында Қазақстан үшін "оффшорлық өндірісті" құру және дамыту мүмкіндігі пайда болады.

2.1.4. Жасыл экономика

"Жасыл экономикаға" көшу мәселелері барған сайын маңызды бола түсуде, өйткені экологиялық проблемалардың – ауаның, жердің, судың ластануы – климат пен адамдардың денсаулығына кері әсерін тигізуде. Барлық жерде қоршаған ортаға зор зиян келтіретін өндірістерден бас тарту туралы шешімдер қабылданады, тазарту құрылыстары мен жабдықтарын пайдаланбағаны үшін айыппұл санкциялары өсуде.

ЕО енгізетін трансшекаралық көміртегі салығы әлемдік күн тәртібінде тұр. Бұл қара және түсті металдардың, цементтің, тыңайтқыштың және басқа да тауарлардың отандық өндірушілеріне әсер етеді.

2.1.5. Жабық өндіріс циклдары (loop economy)

Өндірістің жабық циклы экономикасы табиғи ресурстардың сарқылуы және адамзат үшін қауіпті қоршаған ортаның ластануы жағдайында өзекті бола түсуде. Мұндай экономика өндіріс пен тұтыну кезінде қоршаған ортада жиналатын қалдықтардың

пайда болуын болдырмайтын материалдардың тұрақты айналымын білдіреді. Бизнесінің мұндай моделі өндірілген тауарды кәдеге жарату және материалдарды өндірістік циклға қайтару жөніндегі шараларды алдын ала жоспарлау қажеттілігін көздейді. Бұдан басқа, өндірістің жабық циклы өндіріс шығындарын азайтуға мүмкіндік береді.

2.1.6. Кооперацияның рөлін күшейту (coop economy)

Кооперативті экономика оның әрбір мүшесін қолдайтын құрылымда жеке пайда алу құқығын мойындайды. Кооперативті экономикада өнеркәсіптің, сауданың және коммерцияның көп бөлігі кооперативті ұйымдар арқылы басқарылады.

Кооперативтік экономикада мемлекеттік кәсіпорындардың қызметі өндірушілерге материалдар мен көрсетілетін қызметтерді төмендетілген бағамен жеткізуге бағытталады болады. Кооперативті бизнес денсаулық сақтау, заңгерлік көрсетілетін қызметтерді және ауыл шаруашылығын қоса алғанда, қажетті тауарлардан бастап сән-салтанатты тауарларға дейін барлық тауарлар мен қызметтерді шығарады. Бұл кәсіпорындардың барлығы коммерциялық кәсіпорындар ретінде жұмыс істейді, бірақ пайда басшылар емес, мүшелер арасында бөлінеді.

2.1.7. Мемлекеттің Өнеркәсіптік-инновациялық дамудағы рөлін күшейту

Қалыптасқан жағдайларда мемлекеттің Өнеркәсіптік-инновациялық саясатты іске асырудағы рөлі институционалдық, инфрақұрылымдық, қаржылық, фискалдық және қолдаудың өзге де түрлерін одан әрі жетілдіру, сондай-ақ өңдеу өнеркәсібінің инновациялық және технологиялық дамуын ынталандыру мақсатында ғылыми-технологиялық дамудың нысаналы бағыттарына бастама жасау жолымен күшейтіледі.

3. Өнеркәсіптік-инновациялық даму пайымы

Индустрияландырудың катализатор және бүкіл экономиканы әртараптандырудың негізі ретіндегі мемлекеттік саясатының басты бағыттары технологиялық прогрессивтік өнеркәсіпті құру, негізгі қорларды жаңғырту, жаһандық жеткізу тізбектеріне қосуға бағдарлана отырып, орта және жоғары бөліністегі өнімдерді жасауға бағдарланған кәсіпорындарды цифрлық трансформациялау болып табылады.

Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарының негізгі бағыттарына сәйкес мемлекеттік өнеркәсіптік саясатта қосылған құны жоғары экспортқа бағдарланған экономиканы құруға екпін жасалатын болады.

Экспортқа бағдарлану тауарлардың, көрсетілетін қызметтердің өсіп келе жатқан көлемін өткізу нарықтарын кеңейту және құн жасаудың жаһандық тізбегіне ену қажеттігінен туындайды. Экспортқа бағдарланған индустрияландыру жаңа қазақстандық тауарларды, оның ішінде өңдеу деңгейі жоғары тауарларды сыртқы нарықтарға шығаруға мүмкіндік береді.

Көрсетілген үрдістерді негізге ала отырып, орта мерзімді перспективада бірқатар стратегиялық өндірістерді бөліп көрсетуге болады.

Металлургияда

Тұрақсыз геосаяси жағдай тұрғысынан ұлттық қауіпсіздік мәселелерін назарға ала отырып, металлургияда стратегиялық материалдардың бірі неғұрлым маңызды конструкциялық материалдарға жататын металл илегі болып табылады. Ол қазіргі заманғы өнеркәсіптің барлық салаларында, оның ішінде машина жасау және құрылыс индустриясы өндірісінде қолданылады.

Қара және түсті металл илегі қазіргі заманда маңызды рөл атқарады, өндірістің дамуына және құрылыс процестерінің жеделдеуіне ықпал етеді.

Құрылыс көлемін ұлғайту бойынша қойылған міндетті ескере отырып, отандық металл илегінің тапшылығы тұрғын үйдің қымбаттауына және соның салдарынан халық арасындағы әлеуметтік шиеленіске әкеп соқтыруы мүмкін.

Алюминий саласында терең өңдеу деңгейі көшу бойынша ерекше серпіліс жүзеге асырылды. Өндірілетін бастапқы алюминий алюминий өңдеуді одан әрі дамытудың негізі болды:

алюминий профильдері;

алюминий радиаторлары;

алюминий қорытпалары, ұнтақтары, сымдары және басқалар.

Мысалы, қуаттылығы жылына 1 млн дөңгелекке дейін отандық қоспаланған алюминийден автомобильдің алюминий дөңгелектерін шығару бойынша 5-ші өңдеу жобасы.

Бұл жоба отандық автоөнеркәсіп өндірісінің тізбегіне сәтті шоғырланған.

Таяудағы 6 жылда қара металлургияда даму басымдықтары ауыр машина жасауға арналған магний-хромды болат қорытпаларын қолдана отырып, композитті қорытпалардың жаңа түрлерін, түсті металлургияда автомобиль жасау мен авиация өнеркәсібінде қолдану үшін титан мен кремний қосылған алюминийден жасалған қорытпаларды өндіру болып табылады.

Сонымен қатар, тұрақты технологиялық прогресс жерде сирек кездесетін металдар өніміне әлемдік сұранысты арттырады. Бұл ретте қосылған құны жоғары және тиісті технологиялық күрделілігі бар өндіріс өңдеу деңгейі жоғары өнімдер болып табылатынын атап өткен жөн.

Бұдан әрі жаһандық экономиканы дамытуда сирек кездесетін және жерде сирек кездесетін металдар өндірісінің маңызды рөл атқаратынын ескере отырып, жартылай өткізгіш, электрондық, аспап жасау және ғылым мен техниканың басқа да озық салаларын одан әрі дамыта отырып, жаһандық ойыншыларды тарту арқылы таза сирек кездесетін және жерде сирек кездесетін металдар мен олардың қосылыстарын өндіру, іріктеу, алу сияқты басым бағыттарға бірлескен жобалар әзірлеу қажет.

Әлемдік практиканы негізге ала отырып, жерде сирек кездесетін металдар саласын одан әрі дамыту жоғары бөліністегі өнімдер өндірісін ынталандыруда мемлекеттік қолдауды ұлғайтуды көздеуге тиіс.

Қазақстанда жоғары өнімді және экспортқа бағдарланған өңдеу өнеркәсібін құруға бағытталған жаңа Өнеркәсіптік саясат іске асырылуда.

Экономиканың жоғары технологиялық секторларындағы (әуе құрылысы, атом энергетикасы, зымыран құрылымы, автомобиль саласы, микроэлектроника, машина жасау) ең жаңа әзірлемелер ғылымды көп қажет ететін өнім өндірушілердің өскелең талаптарын қанағаттандыруға қабілетті кепілді қамтамасыз етуді және жаңа арнайы материалдар жасауды талап етеді. Аталған бағыттардың табысты дамуы үшін базалық элементтер сирек кездесетін металдар, оның ішінде сирек кездесетін металдар болып табылады. Сирек кездесетін және жерде сирек кездесетін металдарды және олардың қосылыстарын пайдалану олардың отқа төзімділік, поливаленттілік, қаттылық, икемділік, сусымалылық және т.б. сияқты ерекше қасиеттеріне байланысты.

Қазіргі уақытта төрт негізгі бағыт бар: аддитивті технологиялар, полимерлі және композициялық материалдар, сирек кездесетін және жерде сирек кездесетін металдар, жаңа құрылымдық және функционалдық материалдар мен заттар әлемдік трендтер болып табылады.

Қазіргі композициялық материалдар өте жоғары беріктікке, төмен жылу өткізгіштікке, жоғары электрлік локализациялау қасиеттеріне ие. Кейінгі даму сапаның жоғарылауымен және функционалдылықтың кеңеюімен байланысты.

Өңдеу саласын дамыту басқа бағыттармен қатар Қазақстан Республикасында өңдеу индустриясының жоғары технологиялық өндірісін дамытуға ықпал ететін және қазақстандық өндірушілердің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуге, сондай-ақ кәсіпорындардың импортқа тәуелділігін төмендетуге мүмкіндік беретін отандық сирек кездесетін метал шикізатын пайдалана отырып, жаңа композициялық материалдарды алу және синтездеу технологияларын жасауға бағытталған ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды орындауды талап етеді.

Бүгінгі күнде республикада сирек кездесетін металдар өндірісі арнаулы кәсіпорындарда жүзеге асырылады, олардың өндірістік қорлары технологияның қазіргі деңгейіне сәйкес келмейді, сонымен қатар қайтарылатын шикізатымен (толлинг) толық жұмыс істейді.

Шикізатқа тәуелділіктен арылу, сирек кездесетін және жерде сирек кездесетін металдар өндірісінің көлемін ұлғайту, сондай-ақ шығарылатын өнім номенклатурасын ұлғайту үшін рений сульфиді мен ыстыққа төзімді никель қорытпаларының металлургиялық өндірісінің қалдықтары түріндегі импорттық шикізатпен "Жезқазғансирекмет" РМК өндірісін техникалық қайта жарақтандыру және жаңғырту жолымен қайта өңдеуді дамыту қажет.

Ішкі қайта өңдеу кәсіпорындарын ынталандыру және тиеу жөніндегі маңызды шара өңдеу өнеркәсібінің 39% - дан астамын алып жатқан Металлургиялық және онымен сабақтас кәсіпорындарды жоғары қайта бөлу өнімдерін шығару бойынша металл шикізатымен қамтамасыз ету болып табылады.

Жүйелі шара ретінде 2022 жылы ҚР "Өнеркәсіптік саясат туралы" Заңына Министрліктің шикізатпен қамтамасыз ету қағидаларын әзірлеу және бекіту жөніндегі құзыреті енгізілді. Сондай-ақ, заң нормаларын іске асыру мақсатында ИИДМ-нің 2022 жылғы 30 мамырдағы № 305 отандық қайта өңдеушіге шикізат беру Қағидалары туралы бұйрығы қабылданды.

Ережелерге сәйкес төмен баға формуласы шикізаттың бес түрі бойынша қолданылады: мыс LME минус 5%; алюминий LME минус 5%; қорғасын LME минус 2%; алюминий сым LME минус 4%; мыс сым LME минус 5% плюс қайта өңдеу сомасы

Машина жасау

Машина жасау саласында стратегиялық бағыт, жалпы алғанда, локализациялау болып табылады, өйткені ол экономикалық және технологиялық қауіпсіздікке, елдің геосаяси және макроэкономикалық өзгерістерден тәуелсіздігіне қол жеткізуге ықпал етеді.

Импорттық шикізат пен жинақтауыштарға жоғары тәуелділік болса саладағы әлі маңызды проблема болып қалуда. Ішкі нарықтың машина жасау өніміне қажеттілігінің 81 %-дан астамы шетелдік жеткізілімдер есебінен қамтамасыз етіледі (Ресейден, Қытайдан және Кореядан импорттың 60 %-на дейін). Қазақстан Республикасының аумағында негізінен локализациялаудың ең төмен деңгейімен құрастыру өндірістері ұйымдастырылады.

Автомобиль жасау секторында автоқұрамдауыштар өндірісі (автошыны, қалыптау, шанақтар, редукторлар, белдемдер, беріліс қораптары, дискілер, интерьер мен экстерьердің пластикалық бұйымдары), электромобильдер өндірісі және электромобильдерге арналған батареялар өндірісі стратегиялық болып табылады.

Теміржол машинасын жасау секторында кәсіпорындар үшін құю өндірісін, шыңдау мен қалыптауды игеру қажет.

Ауыл шаруашылығы машинасын жасау секторында жинақтауыштар (кабиналар, шыны, дөңгелектер, интерьер мен экстерьердің пластикалық бұйымдары және басқалары) өндірісін жолға қою қажет.

Тау-кен машинасын жасау секторында машина жасау саласы үшін дайындамалар өндіру үшін құю кәсіпорындарын (цехтарын) құру қажет.

Мұнай-газ машинасын жасау секторында сатып алынатын өнімге халықаралық стандарттар бойынша сертификаттау жөніндегі талаптарға (API, ASME) сәйкес болу үшін шығарылатын өнімнің сапасын арттыру қажет. Негізгі өнім әрбір тапсырыс берушінің және мұнай мен газ кен орнының қажеттіліктеріне арналған кастомизацияланған машиналар мен жабдықтардан тұрады. Негізінен бұл тиек арматурасы, сорғылар, жылу алмастырғыштар, мұнай кәсіпшілігі жабдығы.

Электр техникасы машинасын жасау секторында трансформаторлық болат өндірісін реттеу стратегиялық маңызды бағыт болып табылады. Сондай-ақ электр тарату

аппаратурасы мен электр энергиясымен өзара әрекеттесуге бағытталған өнімдер өндірісі өте маңызды бағыт болып табылады. Электрлік инфрақұрылымды дамыту және электр энергиясын функционалдық пайдалану мәселелері халықтың өсуі және елдің өнеркәсіптік әлеуеті нәтижесінде одан әрі күшейтілетін болады.

Электрондық өнеркәсіп секторындағы стратегиялық маңызды бағыттар смарт сити жобаларын, сондай-ақ аэроғарыш және қорғаныс өнеркәсібіне арналған электрондық құрылғылар мен аспаптарды қоса алғанда, нақты экономиканың барлық секторларындағы коммуникациялық және есептеу жабдығы, технологиялық процестер мен өндірістерді автоматтандыру мен цифрландыруға арналған аспаптар мен датчиктер өндірісін локализациялауға байланысты секторлар болып табылады.

Кадрлық және ғылыми әлеуетті, сондай-ақ жұмыс күшінің және негізгі коммуналдық көрсетілетін қызметтердің құнын ескере отырып, бір уақытта тиісті ғылыми зертханалар мен институттар құра отырып, құрастыру өндірістерін ұйымдастыру үшін электроника саласындағы әлемдік компанияларды тарту үшін барынша қолайлы жағдайлар қажет. Бұл шарттар экономикалық ынталандыруларды, жинақтауыштарды импорттау және дайын өнімді экспорттау, сондай-ақ кадрлар даярлау және ҒЗТКЖ-ны іске асыру үшін барлық процестерді оңайлатуды қамтуға тиіс.

Химия өнеркәсібі

Агрохимия секторының әлемдік маңызы зор. Азот тыңайтқыштары нарығы әлемдегі ең бәсекеге қабілетті нарық болып саналады, оның үлесіне бүкіл нарықтың 60 %-ы, фосфор тыңайтқыштарына – 25 %-ы және калий тыңайтқыштарына 15 %-ы тиесілі. Қазақстан үшін агрохимия секторы неғұрлым перспективалы болып табылады, өйткені оның үнемі өсіп келе жатқан ішкі нарығы мен экспорттық әлеуеті бар.

Ең танымал химиялық өнімдердің бірі полимерлер болып табылады. Қазіргі кезеңде полимерлер өндірісі – әлемдік экономикадағы неғұрлым серпінді дамып келе жатқан сектор. Полимерлер өнеркәсіптің дәстүрлі қағаз, мақта, жүн, былғары, ағаш және т.б. нарықтарды ығыстыра отырып, көптеген салаларда кеңінен қолданылады. Оларды тұтыну көлемі жыл сайын 5-6 %-ға өседі. Полимерлердің кең спектрі бар, негізгілеріне полиэтилен (ПЭ), полипропилен (ПП), поливинилхлорид (ПВХ), полиэтилентерефталат (ПЭТФ), полистирол (ПС), полиуретан (ПУ), синтетикалық каучуктар (СК) және басқа да көптеген полимерлер мен сополимерлер жатады.

Құрылыс материалдарын өндіру

Құрылыс материалдарын өндіру саласы үшін қосылған құны жоғары тауарларды дамыту стратегиялық маңызды болып табылады. Мұндай тауарларға түпкілікті әрлеу материалдары жатады: санфаянс, қыш тақташалар, тұсқағаздар, линолеум, табақ шыны және т.б. Саланың бұл сегменті импортқа тәуелді болып қала береді. Қазіргі уақытта дамудың мүмкін бағыттарының бірі қыш тақташалар өндірісі болып табылады. Мәселен, каолин балшығы кен орындарының қолда бар қорлары негізінде (50-ден астам кен орны) осы тауар өндірісін дамытуға болады. Алайда қыш тақташалар үшін

қажетті шикізат шығаратын тау-кен байыту комбинаттарының болмауы тежеуші фактор болып табылады. Сантехникалық бұйымдар (санфаянс) өндірісін ұйымдастыру мүмкіндігі де перспективалы болып табылады. Бұл тауар елдің ішкі нарығында да, сол сияқты макроөңірдің сыртқы нарықтарында да үлкен сұраныспен сипатталады. Ел аумағында санфаянс өндіруге арналған шикізаттың кең зерттелген қорлары бар, бірақ оларды өндіру және байыту да ұйымдастырылмаған. Қыш тақташалардың қолданыстағы кәсіпорындарының негізінде қатқыл керамика тауарларын өндіруді шоғырландыру инфрақұрылымды ұйымдастыру, жер учаскесін сатып алу, тұрмыстық және әкімшілік мақсаттағы объектілерді салу шығындарын азайтуы мүмкін.

Жылу оқшаулағыш материалдардың қуаттарын ұлғайту ішкі нарықтың импорттық жеткізілімдерге тәуелділігін төмендетуге де ықпал ететін болады. Полипропилен өндірісімен газ-химия кешенін дамыту және полимер шикізатын жылу оқшаулауда қолдану өндірушілерді шикізат материалымен қамтамасыз етуге оң әсер етеді.

Сондай-ақ, құрылыс саласында бірінші кезекте қолданылуына байланысты цемент, тауарлық бетон, қабырға материалдары (қыш, силикат кірпіштер) сияқты базалық тауарлар өндірісін сақтаудың маңызы зор екенін атап өткен жөн.

Әлемдік нарықта сұранысқа ие бірегей сипаттамалары бар (мысалы, хризотил және хризотилцемент бұйымдарын өндіру) Қазақстанда өндірілетін тауарларды ілгерілету, халықаралық сауда алаңдарында осындай өндірістердің мүдделерін қорғау жалғастырылады.

Жеңіл өнеркәсіп

Жеңіл өнеркәсіп өнімдері өндірістері көлемінің жыл сайынғы өсуіне қарамастан, ішкі нарықтың қамтамасыз етілуі небәрі 9 %-ды құрайды. Қолда бар шикізат жағдайында Қазақстанның жеңіл өнеркәсібі жартылай дайын өнімдер мен фурнитура өндірісінде нашар дамыған, бұл дайын бұйымдар сегментінің бәсекеге қабілеттілігін тежейді.

Жалпы алғанда, өндіріс көлемінде саладағы кәсіпорындар негізінен ірі және орташа, олар көп жағдайда мемлекеттік тапсырысқа (арнайы киім, нысанды киім және басқалары) бағдарланған.

Бұл ретте отандық индустрияны дамыту перспективасы коммерциялық сегменттің дамуында.

Бұл салада негізгі стратегиялық бағдар жеке коммерциялық брендтерді қалыптастыру арқылы маржасы жоғары салаларды дамыту болуға тиіс.

Осы аспектіде маркетингті, дизайнды, дистрибуцияны дамытуға, сондай-ақ дайын өнімді өндіруге, киім мен аяқ киім саласындағы ұлттық брендтерге назар аудару қажет, бұл өнімнің қосылған құнын ұлғайтуға, экспорт географиясын кеңейтуге, сондай-ақ өндеу өнеркәсібіндегі саланың үлесін еселеп арттыруға мүмкіндік береді.

Жиһаз өндірісі

Қазақстанда жиһаз өнімдерін өндіру үшін өсу резервтері бар. Мәселен, 2022 жылы еліміздегі жиһаз өнімдерін тұтыну нарығы 237,4 млрд теңгені құрады, онда отандық өндіріс үлесі 25,2% - құрады.

Елдің жиһаз компаниялары негізінен Ресей мен Беларусьтен келетін импорттық шикізат тауарларын (АЖА, АТТ, ҰДФ) жеткізуге толығымен дерлік тәуелді. Мәселен, 2022 жылы Қазақстан Республикасына 287 млн АҚШ долларынан астам сомаға тақта өнімі импортталды.

Отандық жиһаз кәсіпорындарының импорттық шикізат тауарларына тәуелділігін төмендету мақсатында стратегиялық өндірістерге АЖА және АТТ өндірісін жатқызған жөн.

Ішкі және сыртқы нарықтарға бағдарланған орта және жоғарғы қайта бөлу тауарларының стратегиялық өндірістерін іске асыру үшін ынталандыру шараларының кешені көзделген.

Өнеркәсіпті дамытудағы инновациялар өнеркәсіп салаларын қолдауды қайта форматтау және жоғары және орташа қайта бөлудің өңделген өнімдерінің нақты түрлерін өндіруді дамытуды ынталандыруға көшу болып табылады. Мәселен, халықаралық тәжірибе негізінде қосылған құны жоғары және өнімдік күрделілігі бар басым тауарлардың тізбесі қалыптастырылды. Бұл тізбе "commodities" сегментіне жататын тауар позицияларын қоспағанда, ұлттық экономиканың ұзақ мерзімді бәсекеге қабілеттілігін және қолдау шараларының шоғырлануын айқындайтын Өңдеуші өнеркәсіптің салалары мен салаларын қалыптастыратын басым тауарлардан тұрады (өндіріс және сауда көлеміне сыртқы конъюнктура, атап айтқанда әлемдік экономикадағы шикізат бағалары үлкен әсер ететін шикізаттық, шикізатқа жақын позициялар биржаларда).

Мемлекеттік ынталандыру шаралары Қазақстан Республикасы Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрінің міндетін атқарушының 2022 жылғы 30 мамырдағы № 306 бұйрығымен (Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 28264 болып тіркелген) бекітілген Басым тауарлар тізбесіне кіретін өнімді өндіру жөніндегі қызметті жүзеге асыратын Өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарына ұсынылады. Бұл еңбек өнімділігі мен өнім сапасын арттыру жолымен кәсіпорындардың экспортқа бағдарланған даму моделіне көшуін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Нақты тауарларды тізбеге енгізудің негізгі критерийлері өндірілетін өнімнің технологиялық күрделілігі, экспорттық әлеует және ішкі нарықтағы тұтыну әлеуеті болып табылады.

Тізбе СЭҚ ТН 6 белгісіндегі 3808 тауар атауынан тұрады және өңдеуші өнеркәсіп салаларын қамтиды.

Сондай-ақ басым тауарлар тізбесіне сәйкес өнеркәсіптің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету мақсатында инвестициялар тарту бойынша жұмыс жүргізілетін болады.

Даму және әртараптандыру үшін жағдай жасайтын кәсіпорындардың жұмыс істеу тиімділігін арттыру құралы қайта өңдеу өндірістерін шикізатпен қамтамасыз ету тетігі болады. Механизм шикізатқа қолайлы баға белгілеуді қалыптастыруға бағытталған, оның ішінде ел ішінде өндірілмейтін және өндіріс перспективалары жоқ, бірақ экспортқа бағытталған өнімді құруда қолданылады.

Индустриялық саясат геосаяси және экономикалық процестердің өзгеруіне бейімделе алатын өңдеуші сектор кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігін ынталандыру жағдайларын жасауға бағытталған.

Индустриялық саясат геосаяси және экономикалық процестердің өзгеруіне бейімделе алатын өңдеуші сектор кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігін ынталандыру жағдайларын жасауға бағытталған.

Бәсекеге қабілетті, жоғары технологиялық, экспортқа бағдарланған өнім өндіруді ұлғайту және дамудың шикізаттық моделінен кету жолымен Өңдеуші өнеркәсіптің орнықты дамуын қамтамасыз ету мақсатында "Өнеркәсіптік саясат туралы" Қазақстан Республикасының Заңы әзірленді.

Заңның негізгі міндеттері:

ел халқының әл-ауқатын арттыру;

заманауи өнеркәсіптік инфрақұрылымды құру және дамыту;

жаңа жоғары технологиялық өндірістерді дамыту;

еңбек өнімділігін арттыру арқылы өндірістің бәсекеге қабілеттілігін арттыру;

ұлттық экономиканың өзін-өзі қамтамасыз етуін арттыру.

4. Дамудың негізгі қағидаттары мен тәсілдері

Өнеркәсіптік-инновациялық дамудың қағидаттары мен тәсілдері "Қазақстан Республикасының өнеркәсіптік саясаты туралы" Қазақстан Республикасының Заңы шеңберінде, сондай-ақ Қазақстан Республикасының халықаралық экономикалық ұйымдарға мүшелігі шеңберіндегі міндеттемелерін ескере отырып іске асырылатын болады.

4.1. Өнеркәсіптік-инновациялық саясатты жүргізуге арналған қағидаттар

Өнеркәсіптік-инновациялық даму тұжырымдамасы сабақтастықты сақтап, мынадай қағидаттарға негізделетін болады:

1) қосылған құны жоғары өңделген өнім өндірісіне назар аудару.

Өнеркәсіптік және бизнес-ахуалды, қатты, "жұмсақ", инновациялық инфрақұрылымды және цифрлық трансформацияны жақсарту жөніндегі барлық деңгейлес саясат ескерілетін болады.

Қосылған құны жоғары және өнімі күрделі тауарлар өндірісін ынталандыру мақсатында өңдеу деңгейі орта және жоғары басым тауарлар (бұдан әрі – басым тауарлар) айқындалатын болады;

2) Өнеркәсіптік-инновациялық және аумақтық дамудың ұштасуы.

Күш-жігер бәсекелестікті ынталандыратын агломерациялық әсерлерге қол жеткізу үшін көбінесе кеңістікте өсу нүктелерінде арнаулы факторларды дамытуға, жергілікті нарықтардың күрделілігін арттыруға, транзакциялық шығыстарды төмендетуге, бәсекеге қабілетті аумақтық кластерлерді дамытуды ынталандыруға шоғырланады.

Өңдеу өнеркәсібіндегі жүйелі проблемаларды шешу мақсатында өңірлерді өнеркәсіптік мамандандыру, сондай-ақ теңгерімді (кеңістікте) даму және тиісті мемлекеттік ынталандыру шараларын ұсыну үшін әлеует ескерілетін болады.

Бұдан басқа шекара маңы ынтымақтастығын, сондай-ақ тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің ортақ нарығын жедел дамыту мақсатында шектес өңірлердің өнеркәсіптік әлеуетін ашуға назар аударылатын болады;

3) ішкі мүмкіндіктерді ескере отырып, сыртқы нарықтарға бағдарлану.

Отандық қосылған құнды құру экспорттық әлеуетті дамытудың және сыртқы нарықтардағы бәсекеге қабілеттілікті арттырудың аса маңызды факторларының бірі болып табылады.

Әлемдік нарыққа бағдарланған және жаһандық бәсекелестік жағдайларында өміршең өндірістерді құруға, қолдауға және дамытуға негізделген экспортқа бағдарланған индустрияландыру саясатының дәйектілігі сақталады, ол ішкі нарықты ақылға қонымды қорғаумен және дамытумен ұштастырылуға тиіс;

4) мемлекеттің, қоғам мен бизнестің стратегиялық мүдделерінің теңгерімі.

Мемлекеттік жоспарлау жүйесінде, "Қазақстан Республикасының өнеркәсіптік саясаты туралы" Қазақстан Республикасының Заңында, Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік кодексінде және даму институттарының қалыптасқан экожүйесінде көзделген Өнеркәсіптік-инновациялық дамуды жоспарлау, іске асыру және мониторингтеу құралдары пайдаланылатын болады.

Саясатты іске асырудағы икемділік қоғамдастықпен және бизнеспен тұрақты кері байланыс арқылы жүзеге асырылады, өзгермелі жағдайларға жоғары сезімталдықты қамтамасыз етеді;

5) ынталандыру шараларының тиімділігі мен атаулылығы.

Саясатты іске асыру ел дамуының ұзақ мерзімді стратегиялық мақсаттарымен келісілетін нақты нәтижелерге қол жеткізуге бағдарланатын болады.

Ынталандыру шараларын іске асырудың жаңа тәсілі шеңберінде өз өнімін экспортқа бағдарлай отырып, өндірісті технологиялық жаңғыртуға және цифрландыруға ішкі нарықты молықтыруға бағытталған өңдеу өнеркәсібінің тиімді кәсіпорындарына баса назар аудару көзделген.

Өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарын мемлекеттік ынталандыру шараларын көрсету кезінде операторлар басым тауарларға бағдарланатын болады.

4.2. Дамыту тәсілдері

Өнеркәсіптік-инновациялық даму саясаты халықаралық экономикалық ұйымдарға мүшелігі шеңберінде Қазақстан Республикасының міндеттемелерін ескере отырып, тікелей және жүйелі қолдау арасында теңдестірілетін болады.

1) Кәсіпорындарды ынталандырудың тікелей шаралары

Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген, кәсіпорынды дамытудың барлық кезеңдерінде ұсынылатын тікелей мемлекеттік ынталандыру шараларын қолдану практикасы жалғасады, бұл жұмыс істеп тұрған кәсіпорындардың өте көбін қалыптастыру арқылы бәсекелестіктің күшеюіне алып келеді.

Кәсіпорындарды экспортқа бағдарланған даму моделіне көшуге ынталандыру мақсатында талап етілмеген және тиімсіз шараларды қоспағанда, қолданыстағы ынталандыру шаралары тұрақты негізде жетілдіріліп, жаңа ынталандыру шаралары енгізілетін болады.

Өнеркәсіпті мемлекеттік ынталандыру шараларының іске асырылу тиімділігін бағалау үшін өнеркәсіпті мемлекеттік ынталандыру саласындағы уәкілетті орган мемлекеттік статистика саласындағы уәкілетті органмен келісу бойынша өнеркәсіп саласындағы әкімшілік деректерді жинауға арналған нысандарды әзірлейді және бекітеді.

Тиімді мемлекеттік ынталандыру жолымен отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру шеңберінде оларды беру тетігі жетілдіріліп, қайта қаралатын болады. Жаңа тәсілдің мәні кәсіпкерлік субъектілеріне алдын ала талдау жүргізуге негізделуге тиіс, ол субъектінің қаржылық тұрақтылығын, техникалық жарактандырылуын, бизнес-процестерін, стратегиясын, оның мүмкіндіктерін, нәтижелерін және т. б. талдауды қамтиды.

Мемлекеттік ынталандыру шараларын ұсыну кезінде кәсіпорындардың халықаралық бәсекеге қабілеттілік тұрғысынан неғұрлым перспективалы тауарларды өндіруге әзірлігі ескерілетін болады.

Өнеркәсіпті мемлекеттік ынталандыру шараларын көрсету тиімділігін арттыру мақсатында кәсіпорындардың өндірістің экономикалық, оның ішінде әлеуметтік маңызы бар көрсеткіштерін орындау бойынша міндеттемелер жиынтығын көздейтін қарсы міндеттемелері енгізілетін болады.

Өнеркәсіпті мемлекеттік ынталандыруды дамыту саласындағы уәкілетті орган барлық кәсіпорындар үшін қолданылатын міндеттемелерді қолдану тетіктері мен базалық міндеттемелерді көздейтін кәсіпорындардың қарсы міндеттемелерін айқындау және қолдану қағидаларын бекітетін болады. Қарсы міндеттемелер жиынтығы мемлекеттік индустрияландыру саясатының стратегиялық мақсаттарымен және мемлекеттің әл-ауқатын арттырумен өзара байланысты болады.

Бұл ретте мемлекеттік ынталандыру шараларының әртүрлі нысаналы бағытталуын ескере отырып, операторлар шаралар беру кезінде ұсынылатын шаралардың мақсаттарына сәйкес келетін қосымша міндеттемелерді айқындайтын болады.

Сондай-ақ кәсіпорындар тарапынан міндеттемелерді сапасыз және/немесе уақтылы орындамағаны үшін жауапкершілікті (қаражатты қайтару, өтемақы, айыппұлдар, өсімпұлдар) енгізу көзделген. Бұл мемлекеттік ресурстарды жосықсыз пайдалануды болдырмауға, мемлекеттік ынталандыру мен кейіннен мониторингтеу тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Бұдан басқа, мемлекеттік ынталандыру шараларын алудың ашықтығын қамтамасыз ету мақсатында қағидаларға, үлгі шарттарына мемлекеттік ынталандыру шараларын алушының мемлекеттік аудит органдарына банктік құпияны ашуға келісімінің болуын көздейтін тиісті нормаларды енгізу арқылы банктік құпияны құрайтын мәліметтерге мемлекеттік аудит органдарының қолжетімдігін ашу қажет. Бұл ретте бұл жағдай шарт мемлекеттік және квазимемлекеттік сектордың барлық деңгейінде қамтамасыз етілуге тиіс.

Мемлекеттік ынталандыру шараларының операторлары мемлекеттік ынталандыру шараларын алушылар туралы ақпаратты ашудың үлгі шарттарын әзірлеу және бекіту бөлігінде қаражат беру жөніндегі мемлекеттік ынталандыру шараларын қаржылық операцияларының ашықтығын арттыру жөнінде түбегейлі шаралар қабылдауы қажет.

Ұлттық даму институттары, ұлттық басқарушы холдинг өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарына берілетін мемлекеттік ынталандыру шаралары шеңберінде, оның ішінде өнеркәсіпті дамыту саласындағы ұлттық даму институтына Бәсекеге қабілеттілікті арттыру туралы келісім (бұдан әрі – Келісім) шеңберінде енгізілген қарсы міндеттемелер бойынша ақпарат беретін болады.

Келісім қарсы міндеттемелер шарттарында мемлекет пен Өнеркәсіптік-инновациялық қызмет субъектісі арасында жасалатын мемлекеттік ынталандыру шараларының кешенін алудың пакеттік шешімі болып табылады. Келісім жасасу өнеркәсіптік-инновациялық қызмет субъектісіне:

өнеркәсіпті мемлекеттік ынталандырудың барлық шаралары бойынша кешенді консультациялық қолдау көрсетуге жеке жобалау менеджерін ұсынуды, сондай-ақ EFQM моделін қолдана отырып, өнеркәсіптік-инновациялық қызмет субъектісін бағалау арқылы бәсекеге қабілеттілікті арттыруға жәрдемдесуді қамтитын мемлекеттік ынталандыру шараларының кешенін қамтиды.

Келісім бойынша оператор Келісімді іріктеуді, сүйемелдеуді және кейіннен оның іске асырылуына мониторингті жүзеге асыратын өнеркәсіпті дамыту саласындағы ұлттық даму институты болады.

Келісімдер өзара міндеттемелер мен кепілдіктерді іске асыру тараптарының өзара іс-қимылы шарттарында мемлекеттік-жекешелік әріптестік қағидаттарында жасалатын болады.

Келісімде:

өнеркәсіпті мемлекеттік ынталандырудың барлық шаралары бойынша консультациялық қолдау;

Еуропалық сапа менеджменті қорының моделі бойынша өндірістік-инновациялық қызмет субъектісін қызметті жақсарту бойынша ұсыныстар ала отырып бағалау.

Келісім шеңберінде мемлекеттік ынталандыру шараларын алуға дайын кәсіпорындар үшін іріктеудің конкурстық қағидаты қолданылатын болады.

Тікелей мемлекеттік ынталандыру жүйесі орта және жоғары технологиялық өнім өндіретін және экспорттайтын жаңа кәсіпорындардың пайда болуына ықпал етеді және сол арқылы ішкі және сыртқы нарықтарда отандық кәсіпорындардың сапалы дамуына және бәсекелестігіне жәрдемдеседі.

Өндірісте жаңа технологияларды енгізу қызметкерлерден салалық және ақпараттық технологияларда білімді қамтитын түбегейлі жаңа дағдыларды талап етеді. Өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарының отандық инженерлік-техникалық персоналының құзыретін арттыру үшін озық шетелдік зауыттарда тағылымдамадан өту мүмкіндігі құрылатын болады.

Орта және жоғары технологиялық өнім өндіру, еңбек өнімділігін арттыру, өнеркәсіптік грант және ішкі нарықты дамыту жөніндегі кәсіпорындарды мемлекеттік ынталандыру шараларын өнеркәсіпті дамыту саласындағы ұлттық институт көрсететін болады.

Өнеркәсіптік-инновациялық қызмет субъектілерін еңбек өнімділігін арттыру жөніндегі мемлекеттік ынталандыру шаралары тарихи шығындарды өтеу арқылы ұсынылатын болады.

Өнеркәсіптік грант өңдеу саласы кәсіпорындарының өндірістік қуаттарын жаңғыртуға бағытталатын болады. Бұл шара жабдықты сатып алу және оны өндіріске енгізу және/немесе номенклатураны кеңейту және қосылған құны жоғары өнім шығару үшін қоса қаржыландыру шарттарында өтеусіз негізде қаржы қаражатын ұсынуды болжайды, бұл одан әрі оны ішкі нарықта да, сол сияқты сыртқы нарықта да тиімді ілгерілетуге мүмкіндік береді.

Акцияларының (жарғылық капиталға қатысу үлестерінің) елу және одан да көп пайызы мемлекетке, ұлттық басқарушы холдингке, ұлттық холдингке, ұлттық компанияға (әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорацияны, сондай-ақ мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы шарт шеңберінде құрылған кәсіпкерлерді қоспағанда) тікелей немесе жанама тиесілі субъектіден басқа, басым тауарлар тізбесіне енгізілген өнімдерді өндіруге ғана бағдарланған, Өнеркәсіптік-инновациялық қызметтің барлық субъектілері қолдау шараларын пайдалана алады.

2) Жүйелік қолдау

Жүйелік қолдау Өнеркәсіптік және бизнес-ахуалды жақсарту, экспортты қолдау, шетелдік инвестицияларды тарту, босап шығатын жұмыс күшімен проблемаларды шешу жөніндегі басқа да деңгейлес тұжырымдамаларға қосымша өңдеу өнеркәсібін дамыту үшін арнаулы факторлар мен сұраныс жағдайларын жасауға шоғырланады.

Арнаулы факторларды дамыту

Арнаулы факторларды дамыту шеңберінде кәсіпорындардың кластерлік дамуды қоса алғанда, Өнеркәсіптік және цифрлық инфрақұрылымға; шикізат пен құрамдауыштарға;

кәсіпорындардың негізгі қорларын, оның ішінде салалар бөлінісінде 4.0 индустрия элементтерін және ғылыми-техникалық әзірлемелер енгізу арқылы жаңартуға;

фискалдық шаралармен;

ішкі нарықты дамытуға;

сапалы адами капиталға;

инновациялар және құзыреттер орталықтарына;

сынақ және сертификаттау инфрақұрылымына;

Бірлескен сату жүйелеріне, өнеркәсіптік консалтинг пен инжинирингке қол жеткізуін кеңейту жөнінде шаралар қабылданатын болады.

Өңдеу өнеркәсібін дамытудың қазіргі заманғы өңірлік қимасы өндірістің әртүрлі деңгейлік шоғырлануын көрсетеді, өндірістік инфрақұрылым сапасының өңіраралық және ішкі өңірлік саралануы жалпы алғанда жалпы өңірлік өнімнің қалыптасуына теріс әсер етеді.

Өңдеу өнеркәсібіндегі жүйелі проблемаларды шешу мақсатында өңірлердің бәсекеге қабілеттілігі осы өңірлердің неғұрлым күшті бәсекелестік артықшылықтары бар салалардағы мамандануға, сондай-ақ теңгерімді (өнеркәсіптік) даму және мемлекеттік қолдаудың ынталандыру шараларын ұсыну әлеуетіне негізделуге тиіс.

Өңірлердің өнеркәсіптік әлеуеті мен мамандануын дамыту елдің солтүстік-шығыс өңірлеріндегі жоғары технологиялық және ғылымды қажетсінетін өндіріс орталықтарын, батыс өңірлеріндегі "жаңа бөліністерді", солтүстік өңірлердегі АӨК-ті дамытудағы озық технологияларды ескере отырып, сондай-ақ оңтүстікте жаңа энергия көздері мен ілеспе өндірістерді дамыту есебінен жүзеге асырылатын болады.

Бұдан басқа, шекара маңындағы ынтымақтастықты, сондай-ақ тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің ортақ нарығын жедел дамыту мақсатында Ресей тарапымен шектес өңірлердің өнеркәсіптік әлеуетін ашуға; сондай-ақ интеграция есебінен басқа аумақтарға экономикалық белсенділік пен әл-ауқаттың "артуын" қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін "өсу нүктелерін" (агломерацияларды) дамытуға назар аударылатын болады.

Көрсетілген бағдарламалардың мақсаттарына қол жеткізу және бір-біріне қайшы келетін іс-қимылдарды болдырмау үшін өңдеу өнеркәсібі саласын дамытуды өңіраралық және салааралық үйлестіру қажет.

Инвестициялық және инновациялық құрамдастары бар өнеркәсіптік саясат өңірлік саясаттың ажырамас элементі болып табылады және жергілікті атқарушы органдардың рөлі зор. Жергілікті атқарушы органдар өңірдің өнеркәсіптік саясатын қалыптастыруға және іске асыруға қатысады.

2025 жылға дейін өңдеу өнеркәсібі бөлігінде өңірлік даму негізінен озыңқы экономикалық өсудің қалыптасқан аймақтарымен (іске асыру құралдарымен) айқындалатын болады, оларға: еркін экономикалық аймақтар, Индустрияландыру карталарының жобаларын іске асыру, сондай-ақ аумақтық кластерлер жатады.

Бұл ретте өнеркәсіптік және өңірлік саясатты айқындау Economic complexity index әдіснамасы, Дүниежүзілік банктің және басқа да халықаралық даму институттарының зерттеулері бойынша Қазақстан экономикасы салаларының бәсекелестік артықшылықтарын зерттеу нәтижелеріне негізделетін болады.

Өңдеуші өнеркәсіпті дамыту тұжырымдамасы шеңберінде күш-жігер ұштасқан Өнеркәсіптік-инновациялық және кеңістіктік дамуды ескере отырып, өңірлік өндірістік жүйелерді дамыту үшін кластерлік тәсілді жалғастыруға шоғырланады.

Аумақтық кластерлерді дамытудағы басты рөл өңірлік бизнес-қауымдастықтарға және жергілікті атқарушы органдарға беріледі.

Жергіліктендіруге тұрақты үрдісті көрсететін кластерлік топтардың қазіргі жағдайын талдауды қамтамасыз ету үшін өңірлер бөлінісінде кластерлік бастамалардың тізілімі қалыптастырылатын болады (өңірлерде кластерлерді анықтау немесе сәйкестендіру және кейіннен саралау). Тізілімді қалыптастыру аумақтық кластерлерді конкурстық іріктеу қорытындылары бойынша жүзеге асырылатын болады, Дүниежүзілік Банктің "Қазақстандағы ШОБ бәсекеге қабілеттілігін арттыру" жобасын іске асыру процесінде өнеркәсіпті мемлекеттік ынталандыру саласындағы уәкілетті орган айқындаған 6 (алты) пилоттық аумақтық кластерлер аумақтық кластерлер тізіліміне енгізіледі.

Есептелген дәйекті әрекеттерге негізделген нақты басымдықтарға күш-жігерді шоғырландыра отырып, аумақтық кластерлерді дамыту жоспарлары технологиялық тізбектерді оңтайландыруға және тереңдетуге, оларды жергіліктендіруге, коллаборациялық процестерді дамытуға баса назар аудара отырып, кластерге қатысушылардың өздері бағдарламаны өзін-өзі қаржыландыруға біртіндеп кірісумен бәсекелестік пен мемлекеттік-жекешелік әріптестікті ескере отырып, экономикалық тиімділікті көрсетуге тиіс.

Аумақтық кластерлерді дамыту жоспарлары мыналарға бағытталған іс-шараларды қамтитын болады:

1) кластерге қатысушылардың кооперациясы мен ынтымақтастығын қолдау және дамыту;

2) кластердің адами ресурстарын дамыту (тренингтер, біліктілікті арттыру және т.с.с.);

3) кластерді және кластер өнімін ішкі және шетелдік нарықтарда дамыту (нысаналы нарықтарға миссиялар ұйымдастыру, көрмелерге бірлесіп қатысу және т.с.с.);

4) кластерді инновациялық-технологиялық дамыту (бірлескен өнеркәсіптік, маркетингтік зерттеулер немесе кластерге қажетті өзге де зерттеулер жүргізу және т.с.с.);

5) кластерге қатысушылардың бизнес-ахуалды және ұжымдық пайдалану инфрақұрылымын (зертханалар, құзыреттер орталықтары, сервис орталықтар, шоу-румдар және т.с.с.) құруы;

6) кластер кәсіпорындары шығаратын өнімнің не ұсынатын көрсетілетін қызметтердің сапасын арттыру жөніндегі іс-шараларды ұйымдастыру (стандарттар әзірлеу және енгізу, сапаға бағалау жүргізу және т.с.с.).

Мемлекет кластерді дамытудың бастапқы сатысында басты инвестор болып табылады. Одан әрі аралас (жеке және мемлекеттік) қаржыландыру мүмкіндігі қаралатын болады. Осылайша, өңірлерде аумақтық кластерлер базасында бәсекелестік өнім не көрсетілетін қызметтер өндірісіне назар аударылған өнеркәсіптік кәсіпорындардың шоғырланған топтары қалыптастырылады.

АЭА мен оның қатысушыларының қызметін ынталандыру үшін мемлекет Басшысының тапсырмасы бойынша АЭА жұмыс істеуінің жаңа тәсілдері заңнамалық түрде бекітілді.

Біріншіден, салықтық және кедендік жеңілдіктерді қолданбай, әлеуетті қатысушылардың АЭА-ға басымдықтардан тыс кіру мүмкіндігі көзделген. Ол үшін бейінді емес қызмет түрлерінің жекелеген субъектілік құрамы енгізіледі, оған тек қайта өңдеу өнеркәсібі салалары ғана кіреді. Тәсілді қолдану АЭА бос аумақтарын толтыруға мүмкіндік береді және инфрақұрылым объектілерінің барынша жүктелуін қамтамасыз етеді.

Екіншіден, инвесторлардың қаржылық мүмкіндіктерін кеңейту мақсатында өндірісті одан әрі жаңғырту және кеңейту үшін инвестициялық міндеттемелерді адал орындаған қатысушылар үшін жер учаскесін мерзімінен бұрын сатып алу құқығы көзделген.

Үшіншіден, қызметтің басым түрлерінің тізбесіне қызметтің жаңа түрлерін енгізу рәсімдері оңтайландырылды, бұл өзгерістер енгізу мерзімдерін айтарлықтай қысқартады.

АЭА мен ИА-ны одан әрі дамыту мақсатында дамушы елдердің әлемдік тәжірибесін ескере отырып, Қазақстан Республикасының аумағында АЭА мен ИА-ның жұмыс істеуі мен дамуына жаңа тәсілдер енгізіледі:

1) "Инвестициялар неғұрлым көп болса, соғұрлым жеңілдіктер" қағидаты бойынша АЭА жеңілдіктерін берудің сараланған тәсілін енгізу. Тәсілді енгізу қосылған құны жоғары ірі, капиталды көп қажет ететін өндірістерді тартуды ынталандыруға бағытталған.

2) шағын және орта бизнес жобаларын іске асыру үшін дайын өндірістік үй-жайлар салу. Шағын өнеркәсіптік аймақтарды қаржыландыру жөніндегі бағдарлама әзірленетін

болады, оның негізгі мақсаты жаңа өндірістік үй-жайларды (Ready built factory типі бойынша) салу (немесе бар үй-жайларды реконструкциялау) болады. Бағдарламаны іске асыру тетігі өндірістік үй-жайларды салуға жеңілдікті кредиттеуді, сондай-ақ шағын және орта бизнесті жалға алудың жеңілдікті шарттарын қамтиды. Бұл бағдарлама АЭА және ИА аумақтарымен шектелмейді.

3) 3-5 жылға маңызды инфрақұрылым объектілерін салуға бюджет қаражатын бөлу. Мысалы, бүгінгі таңда "Павлодар" АЭА-ға аса қажеттілік тазарту құрылыстарының құрылысын аяқтау, "Оңтүстік" АЭА – да қосалқы станция салу арқылы электр энергиясының қуатын ұлғайту "Астана-жаңа қала" АЭА-да АЭА инфрақұрылымы объектілерінің тозуының жоғары дәрежесі болып табылады.

4) өңірлік және Республикалық маңызы бар индустриялық аймақтардың мәртебесін өзгерту тәртібі мен өлшемшарттарын заңнамалық айқындау. Индустриялық аймақтардың мәртебесін өңірден республикалыққа өзгерту мүмкіндігін беру индустриялық аймақтардың инженерлік-коммуникациялық инфрақұрылымының әлеуетін арттыру үшін өңірлердің қаржылық мүмкіндіктерін арттыруға мүмкіндік береді.

Өнеркәсіптік дамуды бағалау

Өнеркәсіптік саясатты қалыптастыру және іске асыру құралдарының бірі Өнеркәсіптік дамуды бағалау болып табылады, ол өнеркәсіптің дамуына әсер ететін құқықтық, экономикалық, қаржылық және өзге де факторларды талдауды көздейді. Талдау барысында өндірістің өзекті факторларын айқындау, Өнеркәсіптік (өнеркәсіптік) кәсіпорындар қызметінің жағдайларын жақсарту, әкімшілік кедергілерді азайту және Өнеркәсіптік саясатты іске асыруды тежейтін жүйелі проблемаларды шешу жөніндегі жұмыс жүргізілетін болады. Өнеркәсіптік дамуды бағалау ағымдағы мемлекеттік басымдықтарды ескере отырып, Өнеркәсіптік дамуға қатысты проблемалық мәселелерді жүйелендіруге және шешуге мүмкіндік береді.

Жобаларды қаржыландыру және лизингтік қаржыландыру

"Бәйтерек" ұлттық басқарушы холдингі" акционерлік қоғамы және оның еншілес құрылымдары қаржы операторлары ретінде Қазақстан Республикасының халықаралық міндеттемелерін ескере отырып, қаражаттың қажетті көлемін алған жағдайда Тұжырымдама шеңберінде кәсіпорындар үшін мынадай қолдау шараларын ұсынады.

1) Қаржы институттары арқылы кредиттеу "Қазақстанның Даму Банкі" акционерлік қоғамының желісі бойынша банкаралық кредиттеу және қаражатты ЕДБ-ге, лизингтік компанияларға, "Даму" кәсіпкерлікті дамыту қоры" акционерлік қоғамының желісі бойынша микроқаржы ұйымдарына шартты орналастыру арқылы жалғасады.

Машина жасау өнімдерімен қамтамасыз ету жөніндегі жобаларды ынталандыру: жеңіл автомобильдер (жеңілдікті автокредит беру). Қаржыландыру "Бәйтерек" ҰБХ" акционерлік қоғамы арқылы жылдық 0,1 % сыйақы мөлшерлемесі бойынша кейіннен "Қазақстанның Даму Банкі" акционерлік қоғамының жылдық 0,15 % мөлшерлемесі

бойынша кредит бере отырып, кейіннен жылдық 1 % мөлшерлеме бойынша ЕДБ кредитін бере отырып жүзеге асырылатын болады. Жеке тұлғаларға кредит берудің негізгі шарттары: қарыз сомасы – 10 млн теңге, қарыз мерзімі – 7 жылдан аспайды, жылдық номиналды сыйақы мөлшерлемесі – 4 %-дан аспайды, бұл ретте қарыз алушы үшін жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесі автокөлікті сақтандыру және кепілге ресімдеу бойынша қарыз алушының шығындарын ескере отырып, жылдық 7,5 %-дан аспауға тиіс.

2) "Қазақстанның Даму Банкі" акционерлік қоғамының желісі бойынша өңдеу өнеркәсібіндегі жобаларды ұзақ мерзімді қаржыландыруды жүзеге асырады:

кәсіпорынның өз қатысуымен 70/30 пропорцияда тартылған бюджет қаражатын араластыру кезінде түпкілікті қарыз алушы үшін 9% - дан аспайтын мөлшерлеме бойынша жоба сомасының кемінде 20% - ы. Бюджет қаражаты "Қазақстанның Даму Банкі" акционерлік қоғамына "Бәйтерек" Ұлттық басқарушы холдингі" акционерлік қоғамы арқылы 20 жыл мерзімге бюджеттік кредит беру арқылы бөлінеді;

өңдеуші өнеркәсіп жобаларын қаржыландыру, оның ішінде қамтамасыз ететін инфрақұрылым объектілерін құру және жаңғырту үшін 60/40 пропорцияда тартылған бюджет қаражатын араластырған кезде түпкілікті қарыз алушы үшін 11% - дан аспайтын мөлшерлеме бойынша. Құны 7 млрд.теңгеден асатын (тамақ өнімдерін өндіру және жеңіл өнеркәсіп саласында 3 млрд. теңгеден асатын) ірі инвестициялық жобаларды қаржыландыру 20 жылға дейінгі мерзімге жүзеге асырылады, ал елішілік құндылықты және экспортқа бағдарланған өндірістерді дамыту Бағдарламасы шеңберінде жобаларды қаржыландыру 7-10 жыл мерзімге жүзеге асырылады. Бюджет қаражаты "Қазақстанның Даму Банкі" акционерлік қоғамына "Бәйтерек" Ұлттық басқарушы холдингі" акционерлік қоғамы арқылы 20 жыл мерзімге бюджеттік кредит беру арқылы бөлінеді.

3) Отандық өндірушілерді экспорттық қаржыландыруды "Қазақстанның Даму Банкі" АҚ түпкі қарыз алушылар үшін 6 %-дан аспайтын мөлшерлеме бойынша бюджет қаражатын 20 жыл мерзімге 70/30 пропорциясында коммерциялық қаражатпен араластыру арқылы жүргізетін болады

4) Ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі мен орнықтылығын қамтамасыз ету үшін 80/20 пропорциясында бюджеттік қаражатты тартылған қаражатпен араластыру арқылы түпкілікті қарыз алушы үшін 7%-дан аспайтын мөлшерлеме бойынша өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарының айналым капиталын қаржыландыру. Бюджет қаражаты "Бәйтерек" Ұлттық басқарушы холдингі" акционерлік қоғамы арқылы "Қазақстанның Даму Банкі" акционерлік қоғамының жарғылық капиталын ұлғайту арқылы бөлінеді.

5) Өңдеу өнеркәсібі жобаларын қаржыландыруды "Өнеркәсіпті дамыту қоры" акционерлік қоғамы өнеркәсіптік-инновациялық қызмет субъектілеріне, оның ішінде

халықаралық өндірістік кооперация саласындағы бірлескен іс-қимыл бағдарламасына енгізілген жобаларды, жаңа өндірістер құру және қолданыстағы өндірістерді жаңғырту жобаларын лизингтік қаржыландыруға береді.

Акцияларының (жарғылық капиталға қатысу үлестерінің) елу және одан да көп пайызы мемлекетке, ұлттық басқарушы холдингке, ұлттық холдингке, ұлттық компанияға (әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорацияны, сондай-ақ мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы шарт шеңберінде құрылған кәсіпкерлерді қоспағанда) тікелей немесе жанама түрде тиесілі өнеркәсіптік-инновациялық қызмет субъектілері өңдеу өнеркәсібінің жобаларын қаржыландыруға жатпайды.

Бюджет қаражаты түпкі қарыз алушылар үшін жылдық 3 %-дан аспайтын сыйақы мөлшерлемесі бойынша жеңіл өнеркәсіп жобаларын қаржыландыру үшін "Өнеркәсіпті дамыту қоры" акционерлік қоғамының жарғылық капиталын ұлғайту және/немесе бюджеттік кредит беру жолымен бөлінеді.

Өңдеу өнеркәсібі жобаларын қаржыландыру көлемін ұлғайту қажет болған жағдайда бюджет қаражатын коммерциялық қаражатпен 70/30 пропорцияда араластырған кезде түпкілікті қарыз алушы үшін 9%-дан аспайтын мөлшерлеме бойынша қаржыландыруға жол беріледі, өзге қаражатты тарту мөлшерлемесіне байланысты бюджет қаражатының үлесі кемінде 70% - құрайтын пропорцияда.

Өнеркәсіптік-инновациялық қызмет субъектісі жобаны іске асыруға қаржыландырудың жалпы сомасының кемінде 15 %-ы мөлшерінде ақшалай қаражатпен қатысуды қамтамасыз етеді (өндірісті жергіліктендіруді ұлғайтуға бағытталған жобалар бойынша жобаны іске асыруға 15 %-дан кем мөлшерде ақша қаражатымен қатысуға жол беріледі). Қаржыландыру сомасы кемінде 80 млн теңге болуға тиіс (жеңіл өнеркәсіп кәсіпорындары үшін кемінде 50 млн теңге). Қаржыландыру 20 жылдан аспайтын мерзімге беріледі.

Қаржыландыруды алу үшін өнеркәсіптік-инновациялық қызмет субъектісі "Өнеркәсіпті дамыту қоры" акционерлік қоғамына тізбесі "Өнеркәсіпті дамыту қоры" АҚ-ның ішкі құжаттарымен бекітілетін құжаттар топтамасын береді. Қаржыландыруды ұсыну тәртібі мен мерзімдері "Өнеркәсіпті дамыту қоры" акционерлік қоғамының ішкі актілерімен айқындалады.

б) Лизингтік қаржыландыру шеңберінде қолдау мынадай бағыттар бойынша ұсынылатын болады:

автомобильдер мен арнайы техниканы жаңарту/жаңғырту; "Өнеркәсіпті дамыту қоры" акционерлік қоғамының лизингтік қаржыландыру механизмі арқылы ауыл шаруашылығы техникасы мен автобустар паркін жаңарту. Лизингтік қаржыландыру 7 жылдан аспайтын мерзімге автомобильдер мен арнайы техникаға теңгемен беріледі, өтініш берушілер үшін сыйақы мөлшерлемесі жылдық 7 %-ды құрауға тиіс, бұл ретте бюджет қаражаты мен "Өнеркәсіпті дамыту қоры" акционерлік қоғамының өзге де қорландыру қаражатының арақатынасы 80/20-ды құрауға тиіс. Аванстық төлем

жергілікті бюджет қаражаты немесе лизинг алушының меншікті қаражаты есебінен кемінде 15 %-ды құрайды (лизингтік төлемдер республикалық немесе жергілікті бюджеттер қаражаты есебінен өтелген жағдайда аванстық төлемсіз қаржыландыруға жол беріледі). Бұл ретте дәнекерлеу және бояу бойынша операцияларды қамтитын әдіспен шығарылған автобустардың модельдеріне аванстық төлем кемінде 5 %-ды құрайды;

жүк тасымалдарына қатысатын автокөлік құралдары паркін жаңарту. Жүк тасымалдарына қатысатын автокөлік құралдарын лизингтік қаржыландыру "Өнеркәсіпті дамыту қоры" акционерлік қоғамы арқылы 7 жылдан аспайтын мерзімге теңгемен беріледі, өтініш берушілер үшін сыйақы мөлшерлемесі жылдық 7 %-ды құрауға тиіс, бұл ретте бюджет қаражаты мен "Өнеркәсіпті дамыту қоры" акционерлік қоғамының өзге де қорландыру қаражатының арақатынасы 80/20-ды құрауға тиіс. Аванстық төлем жергілікті бюджет қаражаты немесе лизинг алушының меншікті қаражаты есебінен кемінде 30 %-ды құрайды (лизингтік төлемдер республикалық немесе жергілікті бюджеттер қаражаты есебінен өтелген жағдайда аванстық төлемсіз қаржыландыруға жол беріледі).

ауыл шаруашылығы техникасын қоспағанда, автокөлік құралдарын, арнайы мақсаттағы автотехниканы (бұдан әрі – автокөлік құралдары) лизингке сатып алатын өтініш берушілерді лизингтік қаржыландыру өтінім берушілер үшін жылдық 3 % сыйақы мөлшерлемесімен 3 жылдан 5 жылға дейінгі мерзімге "Өнеркәсіпті дамыту қоры" акционерлік қоғамы арқылы теңгемен беріледі. Аванстық төлем кемінде 30%-ды құрауы тиіс ("Автомобиль жолдары туралы" ҚР Заңында белгіленген өкілеттіктерді жүзеге асыратын жарғылық капиталға мемлекеттің жүз пайыз қатысуымен жолдарды басқару жөніндегі Ұлттық оператордың қаражаты есебінен лизингтік төлемдер өтелген жағдайда, аванстық төлемсіз қаржыландыруға жол беріледі). Мемлекеттік-жекешелік әріптестік тетігі негізінде лизингтік қаржыландыруға жол беріледі. Лизингтік қаржыландыру көздері республикалық бюджет қаражаты болып табылады;

Лизингтік қаржыландыруды өнеркәсіптік-инновациялық қызмет субъектілері, мемлекеттік мекемелер, жергілікті, орталық және мемлекеттік атқарушы органдар, мекемелер, шаруашылық жүргізу құқығындағы мемлекеттік коммуналдық кәсіпорындар және Қазақстан Республикасының мемлекеттік қазыналық коммуналдық кәсіпорындары, "Автомобиль жолдары туралы" Қазақстан Республикасының Заңында белгіленген өкілеттіктерді жүзеге асыратын жарғылық капиталына мемлекет жүз пайыз қатысатын автомобиль жолдарын басқару жөніндегі ұлттық оператор пайдалана алады.

Өтінім берушілер үшін сыйақы мөлшерлемесімен 7 жылдан аспайтын мерзіммен "Өнеркәсіпті дамыту қоры" акционерлік қоғамы арқылы отандық өндірістің медициналық техника паркін теңгемен жаңарту жылдық 3% құрауы тиіс. Бюджет қаражаты "Өнеркәсіпті дамыту қоры" акционерлік қоғамының жарғылық капиталын ұлғайту және/немесе бюджеттік кредиттеу жолымен бөлінеді. Аванстық төлем кемінде

30% құрайды. Лизингтік төлемдер республикалық немесе жергілікті бюджеттер қаражаты есебінен өтелген жағдайда, аванстық төлемсіз қаржыландыруға жол беріледі. Лизинг алушы және ең төменгі сома. Медициналық техниканы лизингтік қаржыландыруды Денсаулық сақтау субъектілері: жергілікті атқарушы органдар, мемлекеттік мекемелер, шаруашылық жүргізу құқығындағы мемлекеттік коммуналдық кәсіпорындар және мемлекеттік қазыналық коммуналдық кәсіпорындар, Қазақстан Республикасының коммуналдық қазыналық кәсіпорындары, сондай-ақ жеке меншік нысанындағы медициналық ұйымдар пайдалана алады.

7) Жарғылық капиталдарға инвестицияларды жүзеге асыру, сондай – ақ мезониндік қаржыландыруды ұсыну (оператор – "Qazaqstan Investment Corporation" акционерлік қоғамы) кәсіпорынның жұмыс істеуіне байланысты қаржыландырудың екі схемасы арқылы жүзеге асырылатын болады:

жұмыс істеп тұрған кәсіпорындар үшін үлестік және мезониндік қаржыландыру өңдеуші өнеркәсіп кәсіпорындарына қор/Тікелей Инвестициялар қорлары арқылы жеңілдікті шарттар шеңберінде:

қаржыландыру мерзімі 10 жылға дейін, "Qazaqstan Investment Corporation" акционерлік қоғамы қорының жарғылық/акционерлік капиталға 49% – ға дейін қатысуы, сыйақының түпкілікті мөлшерлемесі-8 %, бір жобаға салынған инвестициялардың мөлшері 1 млрд теңгеден 5 млрд теңгеге дейін;

құрылатын шағын және орта бизнес кәсіпорындарын (бұдан әрі - ШОБ) қаржы даму институтымен ("Qazaqstan Investment Corporation" акционерлік қоғамы) бірлесіп 20-20-60 % (өтініш берушінің 20% меншікті қаражаты, қаржы даму институтының 20% қаражаты, ЕДБ-ге 60% кредит беру) схемасы бойынша ұқсас бизнесті жүргізу тәжірибесінсіз үлестік қаржыландыру. Жобаларды ЕДБ-мен бірлесіп қаржыландыру құны 2-ден 7 млрд.теңгеге дейінгі орташа жобалар үшін түпкілікті алушы үшін 8% - бен жүзеге асырылатын болады. "Qazaqstan Investment Corporation" акционерлік қоғамының қоры жеңілдетілген шарттар шеңберінде үлестік қаржыландыруды қамтамасыз етеді: қаржыландыру мерзімі 10 жылға дейін, "Qazaqstan Investment Corporation" акционерлік қоғамы қорының жарғылық/ акционерлік капиталға қатысуы 49% дейін, сыйақының соңғы мөлшерлемесі-8 %, бір жобаға үлестік қаржыландыру мөлшері (қаржы даму институты қаражатының 20 %) 0,4 млрд теңгеден 1,4 млрд теңгеге дейін.

ЕДБ-ге кредит беру Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі белгілеген базалық мөлшерлемеден аспайтын және 5 (бес) пайыздық тармаққа ұлғайтылған номиналды сыйақы мөлшерлемесі бар өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарына берілетін болады, оның ішінде айырмашылықты мемлекет субсидиялайды.

Өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарының капиталына инвестицияларды жүзеге асыру үшін тікелей инвестициялар қорларын қорландыру үшін "Qazaqstan Investment

Corporation" АҚ жарғылық капиталын кейіннен толықтыра отырып, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ жарғылық капиталын толықтыру үшін бюджет қаражаты бөлінеді.

8) соңғы қарыз алушылар үшін жылдық 3% - дан аспайтын құрылысты немесе реконструкцияны одан әрі қарыландыра отырып, 1% сыйақы мөлшерлемесі бойынша қаржыландыру жолымен ШОБ субъектілерін орналастыру үшін Республикалық маңызы бар барлық облыстар мен қалаларда шағын өнеркәсіп аймақтарын (өндірістік аумақтарды салу немесе реконструкциялау) құру. Бюджет қаражаты "Өнеркәсіпті дамыту қоры" акционерлік қоғамының жарғылық капиталын ұлғайту және/немесе бюджеттік кредиттеу жолымен бөлінеді.

Өнеркәсіптік-инновациялық қызмет субъектілерін кредиттеу кезінде екінші деңгейдегі банктерде "Даму" кәсіпкерлікті дамыту қоры" арқылы кредиттер бойынша сыйақы мөлшерлемесін субсидиялау құралы пайдаланылатын болады.

Сонымен қатар, коммерциялық қаражатты тарту үшін қаржы даму институттарының облигация шығару мүмкіндігі болады.

Ішкі нарықты дамыту

Өңдеу өнеркәсібін дамыту ішкі нарықтың жетілгендігі мен күрделілігіне байланысты болады. Сауданың ішкі экожүйесін дамытуға бағытталған көлденең сауда саясатын әзірлеу қажет, онда сату арналарына қол жеткізуді дамыту, сауда қызметін ілгерілету және жақсарту қағидаттары, тәсілдері мен шаралары тұжырымдалады. Бұл саясат отандық өндірушілердің бөлшек сауда арналарына қол жеткізуін жеңілдету, қазақстандық сынақ зертханалары мен сертификаттау орталықтарының нәтижелеріне деген сенімді арттыру жөніндегі міндеттерді шешуді қамтуға тиіс.

Кәсіпорындардың ішкі және сыртқы нарықтарға жүйелі қол жеткізуін қамтамасыз ету елішлік құндылықтарды дамыт және сауданы дамытуға бағытталған саясатқа сәйкес жүзеге асырылатын болады.

Ішкі нарықты дамытуды мемлекеттік ынталандырудың жүйелі шаралары шеңберінде елішілік құндылықты арттыру жөніндегі жұмыс күшейтіледі, оның ішінде:

1) реттелетін сатып алу шеңберінде жаңа жоғары технологиялық өндірістерді дамытуға, инвестициялар мен жаңа технологияларды тартуға, инновацияларды тиімді енгізуді қолдауға, сондай-ақ Қазақстан Республикасының ғылыми-зерттеу базасын дамытуға және оны өндірістік процеспен ықпалдастыруға бағытталған тетіктер пысықталады;

2) техникалық жетілген және жаңғыртылған мемлекеттік эталондар негізінде сенімді өлшем жүйелерін құру;

3) ішкі және сыртқы нарықтарда отандық кәсіпорындар мен өңдеу секторы салаларының бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған жаңа кешенді шараларды енгізу жұмысы жалғасады.

Ғылыми-зерттеу және инженерлік-техникалық секторда көрсетілетін қызметтерді дамыту есебінен қалыптасқан жинақталған білім мен тәжірибені импортталатын өнімді

жергіліктендіруде іске асыру қажет. Бұл үшін өнім берушілерді дамыту жөніндегі мықты бағдарламаларға ие және логистикаға арналған шығыстарды және басқа да операциялық шығындарды төмендету үшін жергілікті деңгейде сатып алуды жүзеге асыруға табиғи қызығушылығы бар жаһандық "зәкірлік" компанияларды құрылатын өндірістерге инвестициялау үшін тарту болжанады. Ішкі өндірісті дамытудың перспективалы бағыттары:

- 1) келісімшарттық өндірістер құру;
- 2) бірлескен өндірістер құру;
- 3) өнімді жергіліктендіру арқылы шетелдік капиталды тарту болуға тиіс.

Тоқтап тұрған кәсіпорындарды жүктеу және өңдеу өнеркәсібінің жұмыс істеп тұрған кәсіпорындарын өндірістік қуатқа шығару мақсатында реттелетін сатып алуға халықаралық келісімдермен жол берілген және тапсырыс берушілерді өңдеу өнеркәсібі өнімдерін сатып алуға ынталандыруға арналған тетіктер (мысалы: техникалық ерекшелікте ұлттық стандартқа сілтеме жасаудың міндетті талабы және т.б.) енгізілетін болады.

Өңдеу өнеркәсібінің отандық кәсіпорындарын қосымша жүктеу мақсатында отандық шикізатпен қамтамасыз ету жөніндегі реттеуші тетіктер және Қазақстан Республикасының аумағында өндірілмейтін және өндіріс перспективалары жоқ импорттық шикізатқа қол жеткізуді жеңілдету жөніндегі ынталандыру шаралары, оның ішінде салықтық және кедендік ынталандыру шаралары әзірленеді.

Осылайша, өңдеу өнеркәсібінің ішкі нарығын дамыту үшін мынадай жүйелі шаралар пысықталады:

- Еуразиялық экономикалық одақ және Дүниежүзілік сауда ұйымы шеңберінде рұқсат етілген, экономиканың стратегиялық маңызды секторларының тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған шараларды енгізу (ұлттық режимнен алып тастау, тарифтік және тарифтік емес реттеу шаралары және т.с.с.);

- шетелдік инвесторлардың ірі жобаларды іске асыруы кезінде қазақстандық компанияларды әріптестер ретінде тарту жөніндегі шарттарды көздеу;

- ірі өндірістік кәсіпорындардың айналасында технологиялық байланысты және сервистік қызметтер көрсету, жиынтықтауыш материалдар шығару және өндіріс пен тұтыну қалдықтарын қайта өңдеу және (немесе) кәдеге жарату жөніндегі шағын және орта компаниялар құру арқылы өндірістерді жергіліктендіруді ынталандыру;

- ішкі нарықта қатты пайдалы қазбаларды жер қойнауын пайдаланушылар мен өндірушілер арасындағы өзара іс-қимылды дамыту және нығайту үшін тау-кен машиналарын жасауды дамыту орталығын құру;

- өнеркәсіптегі ірі жеке және мемлекеттік кәсіпорындармен бірлесіп, субконтракция орталықтарын дамыту жөніндегі жұмысты жалғастыру;

ЕАЭО шеңберінде өнеркәсіптік ынтымақтастық пен кооперацияны дамыту мақсатында өнеркәсіптік кооперация мен субконтрактацияның халықаралық жүйелеріне қатысу;

отандық өңделген өнім өндірушілердің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған өнеркәсіпті дамыту саласындағы ұлттық даму институты базасында өнім берушілерді дамыту қызметін құру, бұл олардың Қазақстан Республикасы экономикасының шикізат және өңдеу секторларының ірі тапсырыс берушілері үшін әлеуетті өнім берушілер болуына мүмкіндік береді;

реттелетін сатып алу бойынша келісімшарттарды (оның ішінде ЕРС) орындау шеңберінде өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындары мен өнеркәсіп салаларының кооперациясын дамыту жөніндегі ынталандыру шараларын әзірлеу.

сауда қызметін реттеу саласындағы уәкілетті органмен келісім бойынша өз құзыреті шегінде сыртқы сауда қызметіне қатысушылар арасында жекелеген тауарларды әкетуге және (немесе) әкелуге сандық шектеулерді бөлуді жүзеге асыру.

сауда қызметін реттеу саласындағы уәкілетті органның келісімі бойынша өз құзыреті шегінде квоталардың мөлшерін және квотаның қолданылу мерзімін айқындау.

сауда қызметін реттеу саласындағы уәкілетті органның келісімі бойынша өз құзыреті шегінде сандық шектеулер (квоталар) енгізілген кезде тауарлардың жекелеген түрлерінің экспортына және (немесе) импортына лицензиялар беру.

қайталама металлургиялық шикізат айналымы саласындағы кәсіпкерлік қызметті ретке келтіру мақсатында рұқсат беру тәртібін енгізу қажет.

қайталама металлургиялық шикізат айналымын есепке алу бойынша цифрлық платформа құру.

ЕАЭО шеңберінде өнеркәсіптік кооперация мен субконтрактацияның халықаралық жүйелеріне қатысу ЕАЭО-ға мүше барлық мемлекеттер іске асыратын "Еуразиялық өнеркәсіптік кооперация, субконтрактация және технологиялар трансфері желісі" жобасы шеңберінде жүзеге асырылатын болады. Жоба мүше мемлекеттердің шаруашылық жүргізуші субъектілеріне өнеркәсіптік кооперация және субконтрактация бойынша неғұрлым тиімді әріптестерді жедел іріктеу, шағын және орта кәсіпорындарды ірі өндірушілердің өндірістік тізбектеріне тарту, технологиялар трансфері арқылы инновациялық процестерді ынталандыру тетіктерін беретін цифрлық экожүйе құруды көздейді. "Еуразиялық өнеркәсіптік кооперация, субконтрактация және технологиялар трансфері желісі" бойынша ұлттық оператор өнеркәсіпті дамыту саласындағы ұлттық даму институты болады, ал жалпы үйлестіру Өнеркәсіптік қызметті мемлекеттік қолдау саласындағы уәкілетті органға жүктеледі.

Өнім берушілерді дамыту қызметі олардың құзыреттерін арттыру, ұсынылатын тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің сапасы мен сенімділігі мәселелерінде ірі сатып алушылардың талаптарына сәйкес келу үшін шағын және орта бизнеспен тығыз жұмыс істейтін болады, бұл ретте олардың тиісті ірі сатып алушылармен өндірістік-сауда

байланыстарын дамытуға көмектеседі. Қызметтің жұмысы шағын және орта бизнестің экспорттық мүмкіндіктерін жақсартуға көмектеседі:

1) халықаралық сапа стандарттарына, сапаны басқару жүйелеріне өтуге қолдау көрсету және оларды пайдалануға жәрдемдесу;

2) экспорттаушы кәсіпорындардың нақты нарықтарда табысты жұмыс істеуі үшін қажетті арнайы білім мен дағдыларды қамтамасыз ету;

3) технологиялық жетілдіруге және қосылған құны бар өнімдерді жасауға жәрдемдесу, бұл экспорттың одан әрі дамуы мен өсуі үшін әлеует жасайды.

Өңдеу өнеркәсібі отандық кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігін арттыру және әлеуетін барынша іске асыру мақсатында Дүниежүзілік сауда ұйымы мен Еуразиялық экономикалық одақ шеңберінде ұлттық режимнен алып тастауға рұқсат етілген норманы қолдану үшін тауарларды анықтау жөніндегі тұрақты негізде талдамалық жұмыс жүргізу қажет. Талдау және алып тастау рәсімін жүргізу қорытындылары бойынша біз реттелетін сатып алу арқылы алып тастау тізбесіне енгізілген өңдеу өнеркәсібі тауарларын отандық өндірушілердің қуаттарын барынша жүктеу мүмкіндігіне ие боламыз.

Отандық металлургиялық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін және әлеуетін барынша іске асыру, импортты алмастыру және неғұрлым жоғары қайта бөлу өнімін шығару жөніндегі жаңа жобаларды іске асыруды ынталандыру мақсатында , елден металлургиялық өндірістің жартылай өнімдерін (*болат дайындамасы, чушка*) әкетуді шектеу жөніндегі шараларды қолдану қажет.

Импорттық тауарларды реттелетін сатып алудың нарықта болуына жол бермеу мақсатында ұлттық режимнен, оның ішінде импорттан алып тастау тізбесінен тауарлардың қозғалысына (бейінді мемлекеттік органдардың, "Атамекен" ҰКП мен салалық қауымдастықтардың қатысуымен) тұрақты мониторинг пен талдау жүргізу қажет.

Қазақстанда өндірісті жергіліктендіру әлеуетін одан әрі дамыту үшін келесі қадам " мәжбүрлі жергіліктендіруге" жүгінбей-ақ, өнім берушілердің жеке базасын толықтыра отырып, трансұлттық компанияларды жергілікті өндірушілермен ынтымақтастыққа тарту, әлеуметтік жауапкершілікті көтермелеу және халықаралық стандарттарға икемделуге және сыртқы өткізу нарықтарына шығуға қабілетті бәсекеге қабілетті кәсіпорындарды дамыту процесі болады.

Машина жасау саласында, сервистік компаниялар саласында жұмыс істеп тұрған өндірістерді дамыту мен жаңаларын құруда бірлескен іс-қимылды үйлестіру, ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар базасын, кадрлық әлеуетті дамыту, операторлардың сатып алуы шеңберінде тендерлік рәсімдерді біріздендіру, сондай-ақ отандық тауар өндірушілердің бірыңғай дерекқорын құру жұмысы күшейтіледі.

Ірі тапсырыс берушілермен жұмыс ішкі нарықты дамыту бойынша қатысушылардың үйлестірілген іс-қимылы үшін негіз және отандық өндірушілер мен тапсырыс берушілер арасындағы келіссөздердің тиімді құралы болады.

Босатылатын жұмыс күшін қайта мамандандыру және қайта бағдарлау үшін өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарында жоғары және орта мамандықтар бойынша оқу ұйымдарының өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарымен ынтымақтастығына бастама жасалады.

Бұл шаралар ішкі нарықта жоғары технологиялық өнімнің болмауы, отандық өнім берушілер мен өндірушілерден тауарларды, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтерді сатып алу көлемінің төмендігі проблемаларын шешуге көмектеседі.

Бәсекеге қабілеттілікті арттыру жөніндегі кешенді шаралар басты өлшемшарты халықаралық стандарттар шеңберінде жоғары сапа стандарттарын енгізу қабілеті болып табылатын тауарларға қатысты жүзеге асырылатын болады.

Өз қызметін жекелеген тапсырыс берушілердің қажеттіліктері үшін жүзеге асыратын жұмыс істеп тұрған шағын және орта кәсіпорындардың жаңа өнімдерін құру және өнімдерін өткізу жөніндегі мақсаттарды қамтамасыз ету үшін ірі кәсіпорындардың, оның ішінде жер қойнауын пайдаланушылардың айналасында ШОБ белдеулерін құруға және дамытуға бағытталған шаралар әзірленетін болады.

Кейіннен отандық өндірушілердің өнімді игеру мүмкіндігін айқындау мақсатында сұранысқа ие өнімді анықтау бойынша талдау жүргізе отырып, тауарларға, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтерге әлеуетті сұранысты анықтау үшін жер қойнауын пайдаланушылардың, жүйе құраушы кәсіпорындар мен ұлттық компаниялардың нарығы мен сатып алу көлемдеріне тұрақты негізде талдау жүргізілетін болады, осы жұмыстың нәтижесі кәсіпорындардың кооперациялық байланысы және жасалған оффтейк-келісімшарттар болып табылады.

Ірі тапсырыс берушілер мен өндірушілер арасында оффтейк келісімшарттарға қол қою кезінде жәрдемдесу:

- нарық ішінде қосылған құнды дамыту және экспортқа шығу үшін өндірістің жаңа түрлерін дамытуға;

- салаларды технологиялық дамыту мен цифрландыруға мүмкіндік береді.

Өндірушілердің ішкі нарықтағы бәсекеге қабілеттілік деңгейін арттыру және өндірістерді кеңейтуге жәрдемдесу мақсатында өнеркәсіпті дамытуға бағытталған шарттар жасасу тетіктеріне өзгерістер енгізілетін болады.

Жұмыс істеп тұрған өндірістерге мемлекеттік көмектен басқа бәсекеге қабілетті және жоғары технологиялық өнімнің жаңа өндірістерін игеруде ұсынымдар мен бағыттар ұсынылады. Алға қойылған міндеттерге қол жеткізудегі осындай бағыттардың бірі барынша сұранысқа ие импортталатын өнімдердің тізбесін қалыптастыру болып табылады.

Инновацияларды дамыту / технологиялық даму

Өңдеу өнеркәсібінде инновациялық қызметті мемлекеттік қолдау ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін жаңа немесе едәуір жақсартылған өнімді (тауарды, жұмысты немесе көрсетілетін қызметті), технологияны немесе процесті, маркетингтің жаңа әдісін немесе іскерлік практикадағы, жұмыс орындарын немесе сыртқы байланыстарды ұйымдастырудағы жаңа ұйымдастырушылық әдісті пайдалануға енгізу үшін қолайлы жағдайлар жасауға бағытталады.

Өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарының инновациялық қызметін мемлекеттік қолдау инновациялық гранттар, бизнес-инкубациялау гранттарын, өнеркәсіптік гранттар беру жөніндегі құралдар және өндіріске жаңашылдықтарды, оның ішінде процестік инновацияларды енгізуге жәрдемдесуге бағытталған басқа да құралдар арқылы жоғары технологиялық өндірістерді дамытуға, өнімнің технологиялық күрделілігін, корпоративтік инновацияларды және технологиялар трансфертін арттыруға бағытталады.

Айталық, мемлекеттік ынталандыру шараларын ұсыну шарттарының бірі жаңа немесе жетілдірілген тауарлар, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтер, сондай-ақ оларды одан әрі енгізу мен экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етуді ескере отырып, өндірістер, процестер мен технологиялар құру арқылы қызметтің экономикалық тиімділігін арттыруға бағытталған инновациялық өлшемшарт болып табылады.

Тұтастай алғанда, өнеркәсіптің инновациялық дамуы технологиялық құзыреттердің салалық орталықтарының сарапшылық әлеуетін пайдалана отырып, өнеркәсіптің инновациялық дамуының технологиялық бағдарлары мен басым бағыттарын айқындауды қамтитын тетік пен құралдарды көздейтін елдің жалпы технологиялық саясатына сәйкес қамтамасыз етіледі. Бұл жұмыс құрылатын технологиялық платформалар алаңында бизнес-қоғамдастықтың, өнеркәсіптің, ғылымның және IT-сектордың тығыз коллаборациясы кезінде жүзеге асырылатын болады.

Өнеркәсіптік кәсіпорындардың IT-компаниялармен тиімді өзара іс-қимылы өндірістерді автоматтандыру, заттар интернеті технологияларын, жасанды интеллект пен үлкен деректерді қолдана отырып, процестерді цифрлық басқару есебінен олардың бәсекеге қабілеттілігі мен еңбек өнімділігін арттыру тұрғысында аса өзекті болып табылады.

Қазақстандық кәсіпорындарды автоматтандыру деңгейі төмен күйінде қалуда. Айталық, өңдеу кәсіпорындарының 80 %-дан астамы және өндіруші өнеркәсіп кәсіпорындарының 60 %-ы автоматтандырылған өндіріске көшу кезеңінде ғана тұр.

Өнеркәсіпті автоматтандыру мен цифрландырудың мұндай деңгейі кәсіпорындарда цифрландыруға ынталандыру мен ынталандырудың болмауымен қатар жеткілікті құзыреттердің, ресурстардың жетіспеушілігімен және 4.0 индустрия технологиялары мен олардың мүмкіндіктері туралы жеткіліксіз ақпаратпен де байланысты. Бұл ретте

отандық ІТ-компаниялар үшін өнеркәсіптік кәсіпорындардың сапалы деректеріне қол жеткізу шектелген, бұл өз кезегінде жетілген ІТ-шешімдерді әзірлеуді қамтамасыз етуге мүмкіндік бермейді.

Осыған байланысты салалық көшбасшылардың – өнеркәсіптік кәсіпорындар (ERG, Kazakhmys, Kaz Minerals, Kazzinc, Алтыналмас, Alageum electric және т.б.), цифрлық шешімдердің халықаралық жеткізушілері (вендорлар) (Fraunhofer, Siemens, Kuka, SAP, Kaspersky және т.б.), беделді сарапшылық ұйымдар (World Bank, KPMG, Strategy Partners және т. б.) және отандық ҒЗИ (Назарбаев университеті, Сәтбаев университеті, Astana IT университеті, Astana IT университеті, Қонаевтың ТКИ және т.б.) тәжірибесі мен сараптамасы негізінде 4.0. индустрия саласында білім базасы қалыптастырылатын болады.

4.0. индустрияның білім базасы цифрлық технологияларды енгізу арқылы кәсіпорындар процестерінің тиімділігін арттыру бойынша отандық өнеркәсіптік кәсіпорындардың қажеттіліктеріне бейімделген сараптаманы және барлық мүдделі ұйымдар үшін ашық қолжетімділікте ұсынылатын іске асырылған жобалар туралы ақпаратты шоғырландырады.

4.0. индустрия саласындағы білім базасы цифрлық технологияларды өндіріске енгізудің артықшылықтары мен тәуекелдерін практикалық мысалдарда көрсетуге; 4.0. индустрияның әртүрлі салаларынан жинақталған және шашыраңқы сараптамаларды шоғырландыруға және біртұтас білім базасы түрінде ұсынуға; 4.0. индустрия саласындағы өнеркәсіптік кәсіпорындар мен мүдделі адамдардың құзыреттерін арттыруға; цифрлық технологияларды пайдаланатын өнеркәсіптік кәсіпорындардың үлесін ұлғайтуға; білім базасында ұсынылған кейстердің арқасында цифрлық технологияларды енгізу және цифрлық өндіріске көшу кезінде қателерді азайту есебінен өнеркәсіптік кәсіпорындардың тиімділігін арттыруға; жүйелі тәсілдерді көрсету және олардың негізінде табысты кейстерді арттыру арқасында 4.0. индустрияны танымал етуге мүмкіндік береді.

Бұдан басқа, Қазақстан Республикасы өнеркәсібінің ұлттық ақпараттық жүйесі (бұдан әрі – жүйе) қалыптастырылатын болады, ол өнеркәсіптің даму жағдайы туралы ақпаратты көздейтін ақпараттық жүйе болып табылады.

Жүйені жүргізудің мақсаты өнеркәсіптің жағдайы туралы ақпаратты қалыптастыру және алмасу тиімділігін арттыру, бизнес жүргізу процесін жеңілдету мақсатында өнеркәсіп саласындағы қызмет субъектілеріне өзекті ақпарат беру, сондай-ақ өнеркәсіптік саясат бойынша болжамдау және шешімдер қабылдау үшін мемлекеттік органдарды толық және дұрыс ақпаратпен қамтамасыз ету болып табылады.

Жүйеде мынадай ақпарат болады:

- 1) өнеркәсіптік саясатты іске асыру туралы;
- 2) өнеркәсіп салаларын дамыту туралы статистикалық деректер туралы;
- 3) өндірістік қызметпен байланысты бағыттарды дамыту нәтижелері туралы;

4) өнеркәсіпті мемлекеттік ынталандырудың іске асырылып жатқан шаралары туралы;

5) өнеркәсіптік-инновациялық жобаларды іске асыру туралы;

6) Қазақстан Республикасы өнеркәсібінің ұлттық ақпараттық жүйесіне кіретін функционалдық және ақпараттық сервистердің тізбесіне сәйкес өзге де ақпаратты қамтиды.

Бұдан басқа, 4.0 индустрия шеңберінде экономиканың барлық салаларында цифрландыру қарқынын арттыру мақсатында ұқсас салаларды цифрландыруда табысты халықаралық кейстері бар сапалы білім базасын өрістету мен шоғырландыру және осы процеске халықаралық сарапшылардың құзыреттерін тартуды жүзеге асыру қажет.

Өнеркәсіпті цифрландыру

Қалыптасқан трендтерді ескере отырып, Қазақстан өнеркәсібінің және өнеркәсіпті мемлекеттік ынталандыру саласындағы уәкілетті орган жетекшілік ететін экономиканың басқа салаларының тұрақты өсуі мен бәсекеге қабілеттілігі технологиялық тұрғыда прогрессивті өнеркәсіп құру, кейіннен жаһандық нарықтарға шыға отырып, жоғары технологиялық және/немесе бәсекеге қабілетті өнім жасауға бағдарланған жұмыс істеп тұрған кәсіпорындардың негізгі қорларын трансформациялау және цифрландыру арқылы мүмкін болады.

Бұл үшін өңдеу өнеркәсібі өндірушілерін ынталандыру шараларының кешенін көздеу қажет. Атап айтқанда, "цифрлық дәуір" өнеркәсібінің қалыптасу процесін ескере отырып, заманауи цифрлық технологияларды енгізу бойынша жоғары технологиялық өнім шығаратын кәсіпорындарды екпінді ынталандыру жүзеге асырылады.

Шаралар мынадай бағыттарға шоғырландырылады:

1) өнеркәсіпті автоматтандыру процесін ынталандыру үшін құқықтық жағдайлар мен реттеуді жақсарту;

2) өнеркәсіпті автоматтандыру процесін ынталандыру үшін кәсіпорындарды Интернетке кең жолақты қолжетімділікпен қамтамасыз етуді қоса алғанда, өнеркәсіп үшін цифрлық инфрақұрылым құру;

3) өнеркәсіпте 4.0 индустрияның цифрлық шешімдері мен элементтерін енгізу үшін қолданыстағы мемлекеттік ынталандыру құралдарын өзектілендіру және жаңаларын әзірлеу;

4) кәсіпорындардың цифрландыруға хабардарлығын және мүдделілігін арттыру (оқыту, әдіснамалық және сараптамалық қолдау, кәсіпорындар мен ұйымдар мамандарының біліктілігін арттыру, еңбек өнімділігін арттыру, оның ішінде 4.0 индустриясы бойынша білім базасын қалыптастыру);

5) IT компаниялардың, ғылыми-зерттеу институттарының, өнеркәсіптік кәсіпорындардың, мемлекеттік органдардың және т.с.с. өзара іс-қимылы үшін алаң құру;

6) жүйе құраушы компаниялардың цифрландыру және автоматтандыру жобаларын одан әрі іске асыру және мониторингтеу;

7) өнеркәсіптік секторды роботтандыруды дамытуға жәрдемдесу.

Қолдау шараларының осы жүйесін қалыптастыру процесінде жана буынның техникасы мен жабдығын пайдалануға негізделетін цифрлық трансформация арқылы Қазақстан Республикасының өнеркәсіптік кәсіпорындары өндірісінің тиімділігін арттыру, өндірісті цифрлық және технологиялық жаңғырту үшін инновациялық гранттар беру, еңбек өнімділігін арттыру бойынша шығындардың бір бөлігін өтеу, лизингтік қаржыландыруды ұсыну және т.б. үшін даму институттарының цифрлық технологиялар саласына баса назар аударуына көңіл бөлінеді.

Модельдік цифрлық фабрикалар-жекелеген жеке кәсіпорындарда Индустрия 4.0 (интеллектуалды шешімдер, нақты уақыттағы мониторинг, операцияларды Автоматтандыру және т. б.) мақсатты технологияларын енгізу:

1. Цифрлық технологиялар мен цифрландырудың әсерлерін көрсету.

2. 4.0 индустриясын жеке бизнес арасында танымал ету.

3. Нақты кәсіпорындардың мысалында нақты кедергілерді анықтау және мемлекеттік қолдаудың тиісті қосымша шараларын әзірлеу.

4. Отандық мамандарға цифрландыру мәселелері бойынша білім беру трансфері.

Бірыңғай индустрияландыру картасы

Өнеркәсіптік-инновациялық жобалардың толыққанды мониторингін қамтамасыз ету, сондай-ақ оларды тиімді іске асыру мақсатында индустрияландырудың бірыңғай картасы қабылданды, ол қарсы міндеттемелерді қабылдай отырып, мемлекеттік ынталандыру шараларын алған немесе алуды жоспарлап отырған өнеркәсіп жобаларын қамтитын болады.

Тұрақты негізде индустрияландырудың бірыңғай картасының жобаларына мониторинг жүргізу, оны өзектендіру және сүйемелдеу, іске асырудың ағымдағы және жүйелі проблемаларын және олардың себептерін анықтау, оларды шешу бойынша тиісті ұсыныстарды одан әрі әзірлеу бойынша жұмыс жүргізілетін болады.

Индустрияландырудың бірыңғай картасының мониторингі жауапты салалық мемлекеттік органдар, ұлттық холдингтер және жергілікті атқарушы органдар ұсынатын деректер негізінде жобаларды іске асырудың тиімділігін, сондай-ақ өтініш берушінің жазбаша келісімі негізінде мемлекеттік статистика саласындағы уәкілетті органнан жобаның өтініш берушісі туралы бастапқы статистикалық деректерді айқындауды көздейді.

Мәселен, өнеркәсіптік саясатты іске асыру мониторингі индустрияландырудың бірыңғай картасы арқылы жүзеге асырылады, ол өнеркәсіптік-инновациялық қызмет субъектілері іске асыратын өнеркәсіптік-инновациялық жобалардың жиынтығы болып табылады.

Сондай ақ индустрияландырудың бірыңғай картасының жобалары жаңа кен орындарын пайдалану есебінен шикізатпен қамтамасыз етілетін болады.

5. Нысаналы индикаторлар және күтілетін нәтижелер (әлеуметтік-экономикалық тиімділік)

Тұжырымдама мақсатына қол жеткізу мынадай нысаналы индикаторлармен өлшенетін болады (3-кесте):

Өңдеу өнеркәсібіндегі еңбек өнімділігінің 2021 жылғы деңгейге қарағанда 1,8 есе өсуі;

Өңдеу өнеркәсібінің ЖҚҚ 2021 жылғы деңгейге қарағанда өсімі 2,8 есе;

Өңдеу өнеркәсібінің негізгі капиталына инвестициялардың өсуі 2021 жылғы деңгейге қарағанда 2,3 есе;

3-кесте. Өңдеу өнеркәсібіндегі нысаналы индикаторлар

№ р/с	Нысаналы индикаторлар	Өлш.б ірл.	Ақпарат көзі	2021 жыл (нақты)	2022 жыл (нақты)	Болжам							Орын дауға жауаптылар
						2023 жыл	2024 жыл	2025 жыл	2026 жыл	2027 жыл	2028 жыл	2029 жыл	
1.	Өңдеу өнеркәсібіндегі еңбек өнімділігі	мың \$ / адам	СЖРА ҰСБ	45,8	32,8 (9 мес.)	52,4	55,7	59,6	64,2	69,2	75,5	82,1	ИИД М, АШМ, ЭМ, Қаржымині, ЦДИА ӨМ, ДСМ, МСМ, ЭТРМ, облыстардың, Астана, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Атаме

													кен" ҰКП (келісу бойынша), "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу бойынша)
2.	Өңдеу өнеркәсібінің жалпы қосылған құны	трлн теңге	СЖРА ҰСБ	11,4	13,4	15,7	17,8	19,9	22,5	25,1	28,2	31,5	ИИД М, АШМ, ЦДИА ӨМ, облыстардың, Астана, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Атамекен" ҰКП (келісу бойынша), "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу бойынша)
													ИИД М, АШМ, ЦДИА ӨМ, облыстардың,

3.	Өңдеу өнеркәсібі өндірісінің НКИ	өткен жылға %	СЖРА ҰСБ	104,7	103,4	104,4	104,8	105,1	105,5	105,8	106,1	106,5	Астана, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Атамекен" ҰКП (келісу бойынша), "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу бойынша)
4.	Өңдеу өнеркәсібінде негізгі капиталға салынған инвестициялар	трлн теңге	СЖРА ҰСБ	1,5	1,5	2,1	2,4	2,6	2,8	3,1	3,3	3,5	ИИДМ, облыстардың, Астана, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Атамекен" ҰКП (келісу бойынша), "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (

Тұжырымдамаға енгізілген тәсілдер мен тетіктер өңдеу өнеркәсібі бәсекеге қабілеттілігінің өсуін арттырады және 2029 жылға қарай мынадай экономикалық әсерлерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

Өңделген өнім экспортының 36 млрд АҚШ долларына дейін өсуі;

Салықтарды және бюджетке түсетін басқа да міндетті түсімдерді 5,8 трлн теңгеге дейін ұлғайту.

Көрсетілген кезеңде Тұжырымдаманың көрсетілген міндеттеріне қол жеткізу осы Тұжырымдамаға қосымшаға сәйкес Тұжырымдаманы іске асыру жөніндегі іс-қимыл жоспарын іске асыру арқылы қамтамасыз етіледі. Қазақстан Республикасының өңдеу өнеркәсібінің дамуының 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасына қосымша

6. Қазақстан Республикасының өңдеу өнеркәсібінің дамуының 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-қимыл жоспары

Р/с №	Атауы	Аяқталу нысаны	Орындау мерзімдері	Жауапты орындаушылар
1	2	3	4	5
1-бағыт. Өңдеу өнеркәсібіндегі еңбек өнімділігі				
1-нысаналы индикатор. өңдеу өнеркәсібіндегі еңбек өнімділігінің 2021 жылғы деңгейден 1,8 есе өсуі;				
2-нысаналы индикатор. Өңдеу өнеркәсібінің жалпы қосылған құны 2029 жылға дейін 31,5 трлн теңгеге дейін				
Өңдеу өнеркәсібі өндірісінің НКИ 2021 жылғы деңгейден 1,5 есе				
1.	Өнеркәсіптік-инновациялық қызмет субъектілерінің жабдықтарын жаңғыртуға бағытталған жобаларды (өнеркәсіптік грант) іске асыру	өнеркәсіптік гранттар беру туралы шарттар	2023–2029 жылдар	ИИДМ, "QazIndustry" ҚИЭО" АҚ (келісу бойынша)
2.	"Өнеркәсіпті дамыту қоры" АҚ қатысуымен өңдеу өнеркәсібіндегі жобаларды іске асыру ("Өнеркәсіпті дамыту қоры" АҚ жарғылық капиталын ұлғайту	МИЖ, ҚЭН, есеп	2023–2029 жылдар	ИИДМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу

	және/немесе бюджеттік кредиттеу жолымен)			бойынша), "ӨДҚ" АҚ (келісу бойынша)
3.	Бюджеттік инвестицияларды/ бюджеттік кредиттеуді жүзеге асыру арқылы "Қазақстанның Даму Банкі" АҚ қатысуымен өңдеуші өнеркәсіпте жобаларды іске асыру	МИЖ, ҚЭН, есеп	2023 – 2029 жылдар	ИИДМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу бойынша), "QIC" АҚ (келісу бойынша)
4.	Үлестік және мезониндік қаржыландыру құралдары арқылы өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарына инвестицияларды жүзеге асыру	МИЖ, ҚЭН, есеп	2023 – 2029 жылдар	ИИДМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу бойынша), "QIC" АҚ (келісу бойынша)
5.	"Өнеркәсіпті дамыту қоры" АҚ қатысуымен құрылыс индустриясының жиһаз, қағаз, буып-түю, ағаш өңдеу және сұранысқа ие тауарларын (негізгі құрылыс материалдарын қоспағанда: цемент, тауарлық бетон, темірбетон бұйымдары, газоблок, силикат кірпіш, құрғақ құрылыс қоспалары) жобаларды іске асыру	МИЖ, ҚЭН, есеп	2023–2029 жыл	ИИДМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісім бойынша), "ӨДҚ" АҚ (келісім бойынша)
6.	Отандық өндірістің медициналық техника паркін жаңарту	МИЖ, ҚЭН, ҚР ИИДМ есебі	2023–2029 жылдар	ДСМ, "СК-Фармация" ЖШС, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ
	Өнеркәсіп саласындағы қызмет субъектілерінің			

7.	өнеркәсіпті цифрлық трансформациялау және 4.0 Индустрияны енгізу, сондай-ақ ұсынымдарды іске асыру кезінде сүйемелдеу бойынша ұсынымдар әзірлеу	жыл сайын кемінде 20 ұсыным	2023–2029 жылдар	ИИДМ, ЦДИАӨМ, АШМ, ЭМ, "Атамекен" ҰКП (келісу бойынша),
8.	Өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындары үшін шешімдер тізілімін құру және ілгерілету	АТ-шешімдердің тізілімі	2023–2029 жылдар	ИИДМ, ЦДИАӨМ, "QazIndustry" ҚИЭО " АҚ (келісу бойынша), "ИТП" ДКК (келісу бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісу бойынша), "АХҚО" АҚ (келісу бойынша)
9.	Арнайы материалдар негізінде Қазақстан Республикасында салааралық ғылыми-техникалық ақпараттың мемлекеттік жүйесін құру және іске асыру	орындалған жұмыстар актісі, ҚР ИИДМ есебі	2023 – 2025 жылдар	"ҰТБО" РМК (келісу бойынша)
10.	Өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарында босатылатын жұмыс күшін қайта мамандандыру және қайта бағдарлау жүйесін ұйымдастыру	облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері мен жұмыс күшінің босатылуын күтетін жұмыс берушілер арасындағы меморандум	2023-2029 жылдар	облыстардың, Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, Еңбекмині, ҒЖБМ, ИИДМ, АШМ, ЭМ, "Атамекен" ҰКП (келісу бойынша)
11.	Бірлесіп қаржыландыру тетігі шеңберінде шетелдік зауыттарда өңдеуші өнеркәсіп кәсіпорындарының отандық инженерлік-техника	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2023 – 2029 жылдардағы желтоқсан	ИИДМ, Қаржымині, ҰЭМ, ҒЖБМ, облыстардың, Астана, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша), "QazIndustry" ҚИЭО" АҚ (келісім

	лық персоналының тағылымдамасы			бойынша), "Болашақ" ХБО АҚ (келісім бойынша)
2-бағыт. Өңдеу өнеркәсібіндегі негізгі капиталға инвестициялар				
1-нысаналы индикатор. Өңдеу өнеркәсібіндегі негізгі капиталға инвестициялар 19,8 трлн теңгеге дейін. 2029 жылға дейін				
12.	Өңдеуші өнеркәсіп тауарларын ұлттық режимнен алуды белгілеу	Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы	2024,2026, 2028 жыл	ИИДМ, Қаржымині, СИМ, ҰЭМ, "Атамекен" ҰКП (келісу бойынша)
13.	АЭА (Павлодар, Оңтүстік және т. б.) және ИА (Өндіріс, Алматы, жұлдыз және т. б.) инфрақұрылымын салу	ИИДМ-ға ақпарат	2023 – 2029 жылдар	Облыстардың, Астана, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, СИМ, Қаржымині, ЭМ
14.	Машина жасау өнімдерімен қамтамасыз ету жөніндегі жобаны іске асыру: ауыл шаруашылығы техникасы	МИЖ, ҚЭН, есеп	2023 – 2029 жылдар	ИИДМ, АШМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу бойынша), "ӨДҚ" АҚ (келісу бойынша)
15.	Машина жасау өнімдерімен қамтамасыз ету жөніндегі жобаны іске асыру: автобустар	МИЖ, ҚЭН, , есеп	2023 – 2029 жылдар	ИИДМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу бойынша), "ӨДҚ" АҚ (келісу бойынша)
16.	Машина жасау өнімдерімен қамтамасыз ету жөніндегі жобаны іске асыру: өрт сөндіру, құтқару, санитариялық, коммуналдық техника, шұғыл қызмет машиналары, патрульдік автомобильдер	МИЖ, ҚЭН, , есеп	2023 – 2029 жылдар	ИИДМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу бойынша), "ӨДҚ" АҚ (келісу бойынша)
17.	Машина жасау өнімдерімен қамтамасыз ету жөніндегі жобаны іске асыру: жүк тасымалдарына қатысатын автокөлік құралдары	МИЖ, ҚЭН, , есеп	2023 – 2029 жылдар	ИИДМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу бойынша), "ӨДҚ" АҚ (келісу бойынша)

18.	Машина жасау өнімдерімен қамтамасыз ету жөніндегі жобаны іске асыру: жеңіл автомобильдер	МИЖ, ҚЭН	2023 – 2029 жылдар	ИИДМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу бойынша), "ӨДК" АҚ (келісу бойынша)
19.	Машина жасау өнімдерімен қамтамасыз ету жөніндегі жобаны іске асыру: Қазақстанда өндірілген ауыл шаруашылығы техникасын қоспағанда, автокөлік құралдары және арнайы мақсаттағы автотехника	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	2023 – 2029 жылдар	ИИДМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу бойынша), "ҚДБ" АҚ (келісу бойынша)
20.	Аумақтық кластерлер шеңберінде жаңа жобаларды іске қосу	ИИДМ-ға ақпарат	2023 – 2029 жылдар	Қарағанды, Ақмола, Қостанай, Алматы, Түркістан облыстарының және Алматы, Шымкент қалаларының әкімдіктері, "QazIndustry" ҚИЭО" АҚ (келісу бойынша)
21.	Отандық өңделген тауарларды, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтерді ішкі нарыққа жылжытуға бағытталған өнеркәсіпті мемлекеттік ынталандыру шараларын ұсыну	шығындарды өтеу туралы келісімдер	2023 – 2029 жылдар	И И Д М , " QazIndustry" ҚИЭО" АҚ (келісу бойынша)
22.	Сирек және жерде сирек кездесетін элементтер негізінде жоғары пайдалану қасиеттері бар жаңа композициялық материалдар жасау	композициялық материалдарға патенттер, ИИДМ-ге есеп	2023 – 2029 жылдар	"МШКҚҰО" РМК (келісу бойынша)
	Минералдық және техногендік шикізатты			

23.	өндірудің және кешенді өңдеудің инновациялық ресурс үнемдеші технологияларын құру	Ж а ң а технологияларға патенттер, ИИДМ-ге есеп	2024 – 2029 жылдар	"МШКҚҰО" РМК (келісу бойынша)
24.	Отандық өндірушілерді 6 %-дан аспайтын мөлшерлеме бойынша экспорттық қаржыландыруды ынталандыру	қаржыландыруды ұсыну туралы шарттар	2023 – 2029 жылдар	СИМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу бойынша), "ҚДБ" АҚ (келісу бойынша)
25.	Рений сульфидінің металлургиялық өндірісінің қалдықтары және рений мен басқа да сирек металдарды ала отырып, ыстыққа төзімді никель қорытпалары түріндегі импорттық шикізатты қайта өңдеуді дамыту ("Жезқазғанредмет" шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорынның жарғылық капиталын ұлғайту)	МИЖ, ҚЭН, есеп	2023 – 2025 жылдар	И И Д М , " Жезқазғансирекмет" РМК (келісім бойынша)
26.	Павлодар облысында қуаты жылына 240 мың тонна жоғары маркалы ферросилиций шығару өндірісін құру	пайдалануға беру актісі	2023 жыл	ИИДМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу бойынша), "ҚДБ" АҚ (келісу бойынша)
27.	Өнеркәсіптік кәсіпорындардың инфрақұрылымға тең қолжетімділігін қамтамасыз ету жөніндегі мәселені пысықтау	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ұсыныстар	2023 жыл қараша	ИИДМ, ҰЭМ, Қаржымині, АЗРК (келісу бойынша), "Атамекен" ҰКП (келісу бойынша)

28.	А у ы л шаруашылығы машиналарын жасауды тиімді техникалық қамтамасыз етуді арттыру мақсатында зерттеу зертханалары мен конструкторлық бюролардың материалдық-техникалық базасын жаңғырту	МИЖ, ҚЭН	2023 – 2029 жылдар	ИИДМ, "ҰАҒББО" К Е А Қ, "Агроинженерияның ғылыми-өндірістік орталығы" ЖШС
29.	Шығындарды өтеу тетігі шеңберінде өнеркәсіптік-инновациялық қызмет субъектілерінің еңбек өнімділігін арттыруға бағытталған өнеркәсіпті мемлекеттік ынталандыру шараларын ұсыну	шығындарды өтеу туралы келісімдер	2023 – 2029 жылдар	И И Д М, "QazIndustry" ҚИЭО" АҚ (келісім бойынша)
30.	Өнеркәсіптік-инновациялық даму саласындағы ақпараттық-аналитикалық сүйемелдеу (консультациялық қызметтер)	орындалған жұмыстар актісі, ҚР ИИДМ-ге есебі	2023 – 2029 жылдар	И И Д М, "QazIndustry" ҚИЭО" АҚ (келісу бойынша)
31.	Шойын құю өндірісін құру үшін технологиялық жабдықтарды сатып алу жөніндегі жобаны іске асыру (лизингтік қаржыландыру)	лизингқа келісім	2021 – 2025 жылдар	ИИДМ, СИМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу бойынша), "ҚДБ" АҚ (келісу бойынша), "ӨДҚ" АҚ (келісу бойынша)
32.	Жүк техникасының жетекші көпірлерінің басты берілістерін өндіру жөніндегі жобаны іске асыру: лизингтік қаржыландыру және зауыт салу арқылы жабдықтарды сатып алу	лизингқа келісім	2021 – 2025 жылдар	ИИДМ, СИМ, "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ (келісу бойынша), "ҚДБ" АҚ (келісу бойынша), "ӨДҚ" АҚ (келісу бойынша), "Тобол" ӘӨК" АҚ (келісу бойынша)

33.	Шетелдік инвесторларды шикізаттық емес секторларға, тізбесіне сәйкес экономиканың тарту	ИИДМ-ге ақпарат	2023 – 2029 жылдар	СИМ, "Kazakh Invest " ҰК" АҚ
34.	Басым тауарлар тізбесінен инвестициялық паспорттарды әзірлеу бойынша ұсыныстар қалыптастыру	орындалған жұмыстар актісі, ҚР ИИДМ есеп	2023 – 2029 жылдар	"QazIndustry" ҚИЭО " АҚ (келісу бойынша)
35.	2022-2024 жылдарға арналған полиметалл шикізатын кешенді өңдеудің түбегейлі жаңа технологияларын әзірлеу	жаңа технологияларға патент	2023 – 2029 жылдар	И И Д М, " МШКҚӨҰО" РМК (келісу бойынша)
36.	Индустрияландырудың бірыңғай картасының өнеркәсіптік-инновациялық жобаларын іске асыру мониторингі	ИИДМ-ге есеп	тоқсан сайын 2023-2025 жылдар	ЭМ, АШМ, " Бәйтерек" ҰБХ" АҚ, "Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ, облыстардың, Астана, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері
37.	Өнеркәсіптік кооперацияның, субконтрактацияның және технологиялар трансферінің Еуразиялық желісінің жобасын іске асыруға, оның ішінде ЕАЭО-ға мүше мемлекеттердің уәкілетті органдарының құзыреті шегінде іс-шараларды орындауға қатысу	ҰА-на ақпарат	2024 – 2029 жылдар	ИИДМ, ЦДИАӨМ, "QazIndustry" ҚИЭО " АҚ (келісу бойынша)
38.	Жеңіл өнеркәсіп тауарларын ұлттық режимнен алуды белгілеу	Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы	2023 – 2029 жылдар	ИИДМ, ҚМ, СИМ, ҰЭМ, "Атамекен" ҰКП (келісім бойынша)

39.	Жеңіл өнеркәсіп салаларын басым инвестициялық жобаларды іске асыру үшін айқындалған қызметтің басым түрлерінің тізбесіне енгізу бөлігінде Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы 14 қаңтардағы № 13 қаулысына өзгерістер енгізу	Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы	2023 жыл	СІМ, ИИДМ ҚМ, ҰЭМ, "Атамекен" ҰҚП (келісім бойынша)
40.	Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 14 қазандағы № 759 қаулысымен бекітілген мемлекеттік қорғаныс тапсырысын қалыптастыру, орналастыру және орындау қағидаларына өзгерістер енгізу: - заттай мүлік бойынша жергілікті қамту үлесін белгілеу 70-тен кем емес%; – заттай мүліктің қорғаныс тапсырысын орындаушыларға қ а р с ы міндеттемелерді белгілеу-нарыққа ұқсас өнім көлемін шығару	Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы	2023 жыл	ИИДМ, ОМ, ІІМ, ТЖМ, МК, ҰЭМ, ҚМ, "Атамекен" ҰҚП (келісім бойынша)
41.	СМ және СЖМ алу арқылы бастапқы жуу қышқылын кешенді өңдеу	орындалған жұмыстар актісі, ҚР ИИДМ есеп	2023 жыл	"Жезқазғансирекмет" РМК (келісім бойынша)
42.	Мұнай-химия өндірісінің рений-платинорений катализаторларынан	орындалған жұмыстар актісі,	2023 жыл	

реній алу технологиясын әзірлеу	ҚР ИИДМ есеп	"Жезқазғансирекмет" РМК (келісім бойынша)
---------------------------------------	--------------	---

Ескертпе: аббревиатуралардың толық жазылуы:

АҚ	– акционерлік қоғам
"Атамекен" ҰКП	– "Атамекен" Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы
АШМ	– Қазақстан Республикасының Ауыл шаруашылығы министрлігі
АЭА	– арнайы экономикалық аймақ
"Бәйтерек" ҰБХ" АҚ	– "Бәйтерек" ұлттық басқарушы холдингі" акционерлік қоғамы
БҚДА	Қазақстан Республикасы Бәсекелестікті қорғау және дамыту агенттігі
БП	Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы
ҒЖБМ	Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігі
ДКҚ	– дербес кластерлік қор
ДСМ	– Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігі
ЕАЭО	– Еуразиялық экономикалық одақ
Еңбекмині	– Қазақстан Республикасының Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі
ЖҚҚ	– жалпы қосылған құн
"Жезқазғансирекмет" РМК	– "Жезқазғансирекмет" республикалық мемлекеттік кәсіпорны
МИЖ	– мемлекеттік инвестициялық жоба
ҚЭН	– қаржылық-экономикалық негіздеме
ИИДМ	– Қазақстан Республикасының Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі
ИА	– Өнеркәсіптік аймақ
ИТП	– инновациялық технологиялар паркі
КТС	– корпоративтік табыс салығы
ҚҚС	– қосылған құн салығы
НҚА	– нормативтік құқықтық акт
Қаржымині	– Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі
ҚМ	– Қазақстан Республикасының Қорғаныс министрлігі
"ҚДБ" АҚ	– "Қазақстанның Даму Банкі" акционерлік қоғамы
"МШКҚҰО" РМК	– "Минералды шикізатты кешенді қайта өңдеу жөніндегі ұлттық орталық" республикалық мемлекеттік кәсіпорны
РБ	– республикалық бюджет
"ӨДҚ" АҚ	– "Өнеркәсіпті дамыту қоры" акционерлік қоғамы

"Самұрық-Қазына" ҰӘҚ" АҚ	– "Самұрық-Қазына" ұлттық әл-ауқат қоры" акционерлік қоғамы
"QIC "АҚ	- "Qazaqstan Investment Corporation" акционерлік қоғамы
СЖРА ҰСБ	- Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы
СИМ	– Қазақстан Республикасының Сауда және интеграция министрлігі
СІМ	– Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрлігі
ТЖМ	– Қазақстан Республикасының Төтенше жағдайлар министрлігі
"Тобол" ӘӨК" АҚ	"Тобыл" әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациясы" акционерлік қоғамы
"ҰАҒБО" КеАҚ	"Ұлттық аграрлық ғылыми-білім беру орталығы" коммерциялық емес акционерлік қоғамы
"ҰИМТ" АЭА	– "Ұлттық Өнеркәсіптік мұнай-химия технопаркі" арнайы экономикалық аймағы
"ҰТБО" РМК	– "Ұлттық технологиялық болжау орталығы" республикалық мемлекеттік кәсіпорны
ҰЭМ	– Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі
ЦДИАӨМ	– Қазақстан Республикасының Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі
ІІМ	– Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі
ЭТРМ	– Қазақстан Республикасының Экология және табиғи ресурстар министрлігі
ЭМ	– Қазақстан Республикасының Энергетика министрлігі
"QazIndustry" ҚИЭО" АҚ	– "QazIndustry" қазақстандық индустрия және экспорт орталығы" акционерлік қоғамы
EFQM	Үзіліссіз жақсарту еуропалық методикасы